

పూజ్యులగు చదువరులారా !

నాటక రచనయందుఁగాని, హండిత్వవిశేషమునఁగాని యే నొక్కొంటి యు సమర్థుఁడఁ గాకయుండినను నే నప్పుడప్పుడు వ్రాయుమవచ్చిన సంగీతసాహిత్యసంబంధముగు చాటుధారాకవిత్వమున కానందించుచువచ్చిన నామిత్రులయొక్కయు, వారిలో ముఖ్యముగా మ. రా. వేమనరపు రామదాసుపంతులు డి. యె., సి. యల్. గారియొక్కయు ప్రోత్సాహమువలన నిట్టి గ్రంథరచనకుఁ బూనితి. మ ద్వయము కథాగోళమునఁజేసియైన బుధజనాదరణీయముగుననియు, భగవద్గుణానుభవబోధకముగా నుండుటచేతయైన సార్థకముగునని యు నెంచి యందుల కనుకూలముగు రుక్మాంగదచరిత్రమును జేకొని యిట్లు నాటకముగ నొనరించితి.

దీనికిఁ గథానాయకుఁడు రుక్మాంగదమహారాజు. ఈయనకునూర్వరు భార్యలు కలరు. వీరిలోఁ బట్టపుదేవియుగు సంధ్యావళిని మఱియిద్దఱునుమాత్రము దీనియందుఁ బాత్రలఁగాఁ జేకొంటిని. రుక్మాంగదుఁడు మోహినిని వరించుట, శయ్యాగ్నిహమునండి వెలువడి వ్రతాచరణమున రేగ నుద్వమించుట, వ్రతార్థము పుత్రుని ఘండింపఁబోవుట, యిత్యాది స్థలములయందు రంగస్థల సౌకర్యాన్వయము నునితిబోధనానుకూలముగను మూలకథ నొక్కొంత మార్చితి.

ఈకాలపు నాటక సామాజకుల యుత్సాహానుసరణముగ రంగస్థలము పిచ్చుటచ్చుటఁ బాడుకొనుటకుఁ గొన్ని పాటలు మొదలగువానిని వ్రాసి వానికొకతై గ్రంథమందు సూచనలిచ్చి గ్రంథాంతమందు వానిని జేయఁగఁ దీరికతోముద్రింపించితి

బి జ వా డ, }
19__9__'08 }

బుధజన విశేషముఁడు,
బేతెపూడి భగవంతురారావు,

ద్వితీయముద్రణమునకు పీఠిక.

పూజ్యులగుచదునకులారా!

ప్రథమ ప్రయత్నముగ నేను మొదట రచించిన యీ గొక్కొగడనాటకమును విద్యాధికులగు నాకు యోగ్యతాపత్రికల నొసఁగుటచేతను, బహునాటకసభామాలనాటకజనాజకముగఁ బ్రదర్శించుటచేతను, భక్తులగువారు సకాదిత శరణారము మొదలగు నియమదినములయందు కాలక్షేపముకొఱకు దీనిలోని కొన్ని పుటలను బంపించుచుండుటచేతను, సుజనులగువారు దీనియందలి గుణలక్షణముల కాంందించుటచేతను నాకుఁ గల్గించిన ప్రోత్సాహమునకు వారెంతఁ గృతజ్ఞుడనగుచు నాటక నా వందన శతంబు లర్పించుచున్నాడను.

ఈ కథ యొక్క-నాటిప్రదర్శనమున కించుక పెద్దదిగ నుండినదని కొందఱు అభిప్రాయపడుచున్నారు. ఇది యేకాదశ మొదలగు పర్వదినములయందు జాగరణముకొఱకు రాత్రియంతయుఁ బ్రదర్శించుటకు సరిపోవునట్లు సరిగా వ్రాయఁబడినది. ఇతరదినములందుఁ బ్రదర్శించునారు కొందఱు నాటుగనయంతమును విడిచియు, మఱికొందఱు బ్రహ్మసభ నుండి మొదలిడియుఁ బ్రదర్శించి సరిపుచ్చుకొనుచున్నారు. అట్లు చేసికొనవచ్చును. భక్తులగు స్త్రీపురుషాదుల కిందిలి భాగము లన్నియు సంతోషదాయకము లగుచుండఁగాఁ బ్రదర్శకులలో అతై తగ్గించుట సహేతుకముగఁ దోచలేదు. కావుననే నిపుడును తగ్గింపఁబడలేదు. కొత్తపాటలను గొన్నిటిని జేర్చినాడను. పెళ్లెలలోపముల మన్నింతురుగాక.

బె జ. వా. డ,

1-1-16.

}

ద్వితీయముద్రణమునకు,

బేతపూడి భగవంతురాయ,

మంజుషుద్రణశాలాధిపతి

* ఇష్ట దేవతా ప్రార్థనా దికము *

- శా. శ్రీరంజిల్లంగలోకజాలముల స్మృ ధ్వింబుష్టినష్టంబు స్వే
 చ్ఛార్చితంబుచరింప మూర్తికలనక్ ధ్ సత్వామలక్ దాల్చి, లో
 కారాధ్యత్వవదంబునొంది, పిదపక్ ధ్ వ్యాపారవిశ్రాంతమై
 యే హంసంబునులేక వెల్గు పదమే ధ్ సంతోక్ బరంధామముక్
- ఉ. ఎవ్వనిఁ దొల్త పూజలొన ధ్ రించి ముదంబెదనంటంగక్ సుఖక్
 బువ్వంగఁగొన్న వారు మఱి ధ్ పుట్టపుగోచులవారు మానసుల్
 నెవ్వగల్గెల్లఁ దోలుచు గ ధ్ శంపగరాని శుభంబులందిరో
 య వ్వనజాతసూష ధ్ గ ధ్ వానరుఁ గొన్న నశేష్టసిద్ధిక్.
- గు. శ్వనిహంసంబున గీతనాద్యనటచ ధ్ శ్యాప్తిక్ బ్రకాశించి, య
 తన చంద్రాత్మకమాచు మీచి, త్రిజగ ధ్ ద్వాపార పారీక్షయై,
 మునిబోపానతయైన నాదవిపులాం ధ్ భారాణి నీదంగనో
 యన తూర్తిక్ వహించువాణి మృదువాత్మప్రాణి నాకీర్తక్
- ఉ. కానలనున్న నానకిని ధ్ కంటకుంఁకై కొనిచున్న రాచణక్
 మానుగఁజేరి వాని ధ్ నంబునఁబుచ్చిజి, లోకఁగాల్చి, యా
 నానకిఁగాంచి, ముద్రికన్ ధ్ సంగి, సువాస్తనుదేగ నామసా
 జానికిఁచెల్పినట్టి కపి ధ్ సత్తిము శత్రునివాసు కన్నెదక్.
- చ. చంద్రనుజ్జ్వలస్థి, సవ ధ్ సంబులు తేనియఁ బుల్కునట్టి, మే
 లనుననిసత్కప్రల్ శరీము ధ్ సా దిపనట్లగ మున్నపల్కులక్
 గవితయొనర్చు పెద్దలకు ధ్ నన్నయ, లెక్కన, సమముఖ్య స
 క్తప్రలకు వాఁపాండితీక్ ధ్ భుడమ్మదూర్తికి నెప్పు మొక్కెడక్
- క. తెలిసియుఁ చెలియని బుద్ధిని
 యలవడి యలవడని కల్ప ధ్ నానికన క్

నోలుత రచించితి దీనకా

గల గూలేశములె ఘనము ♦ గాననలె ఘనము?

క. చెప్పెద సత్కృత వినుడి

తప్పలు తడికంచు ముందె ♦ తలచి నిడకుడి

యెప్పులనే కైకొనుడి

తప్పలు లేనట్టివాడు ♦ పైవంటె నుడి.

చ. పరువుగ నొక్కపద్యముచు ♦ శౌణ్డినల్పి నొనర్పనేరకే

యొకటొనరించు సత్కృతి ♦ కోర్కెక మెచ్చక వంకర్కముత

సరగునలూర్చి దానిపద ♦ సంఘలఁదూరెడి యెములాని! నా

పెరుచనకెప్పు రామఁడని ♦ తిట్టక తిమ్మన కే గొప్పియెదా.

సీ. తాఁజెప్పపద్య మెందలువిన్న నెపుడైన ♦ బాగుబాగుని తోనెఁపల్కు నలయు

దాని మార్దవతైలి ♦ దగ నెన్నినంతనె ♦ మేలుమేలని మఱి ♦ మెచ్చ నలయు

నాని భావగభీనతమగన్నత్యతిలోనె ♦ బాపురే! యని యెంతో ♦ భ్రమయనలయు

దాని బోధావాక్యతత్పరత్వమున నొన్న ♦ ముక్తులయ్యెదమందు ♦ మురియ నలయు

గీ. నిటులుకాకుండఁ జెప్పిన ♦ నేమిఫలము?

పటపటలు కటపట లనె ♦ పద్యమల్లి

పటల ప్రమవెట్టె జూచెను ♦ భాగ్యముఁకు

నేరు కాంక్షింతు? భగవంతుఁ ♦ డెటులు మెచ్చు?

(ఈ పద్యమును మాత్రధారుడు ప్రస్తావనయందు పరిమన పద్యాని
రమందుఁ జదువఁదగును.)

శాలివాహనశకమున ♦ సరిగ నొకటి

యెనిమిదియు నిర్వచెనిమిది ♦ నెనసినట్టి

శ్రీ పరాభవతస్సర ♦ శ్రేష్ఠమందుఁ

బూర్తి చేసితి బెజవాడ ♦ పూని దీని.

బె జ వా డ, }
19—9—'06.

ఇట్లు

బుధజనవిశేయఁడు,

బేతపూడి భగవంతురావు,

ఈ నాటకమందలి ముఖ్యపాత్రములు. త త్ప్రసంగములు.

గణ

పురుషులు.

రుక్మాంగదుడు—విదిశాపురాధీశుడు. కథానాయకుడు.

ప్రవేశము. అంకము 1, 3, 4, 5, 6.

శుకుడు... .. ప్ర. అం. 1, రం. 1—ప్రతమునుబోధించు ఋషి.

నేనకుడు ప్ర. అం. 1, 3, 5, 6.

జాంఘీకుడు ప్ర. అం. 1, రం. 2. అం. 5—చాటించువాడు.

బ్రాహ్మణులు ప్ర. అం. 2, 6 రం. 2.

యముడు ప్ర. అం. 2 రం. 1, 2

కింకరులు (ఇద్దఱు) ప్ర. అం. 2, రం. 1,

చిత్రగుప్తుడు... .. ప్ర. అం. 2. రం. 1.

నారదుడు ప్ర. అం. 2. రం. 1

పాపులు (ముగ్గురు).. ప్ర. అం. 2. రం. 1.

బ్రహ్మ ప్ర. అం. 2. రం. 2.

గుణనిధి (మంత్రి) ప్ర. అం. 3. రం. 1.

కాపులు... .. ప్ర. అం. 3. రం. 1.

విరూపకుడు ప్ర. అం. 3 రం. 2.

నౌవారికుడు... .. ప్ర. అం. 5.

విద్యార్థులు (ముగ్గురు) ప్ర. అం. 6. రం. 1.

భర్మాంగధుడు ప్ర. అం. 6. రం. 1, 2—రాకుమరుడు.

శ్రీమహావిష్ణువు ప్ర. అం. 6. రం. 1.

స్త్రీలు.

సంధ్యావతి ప్ర. అం. 1. రం. 1. అం. 4, 6. రం. 1, 2.

రుక్మాంగదుని పట్టెపుడేవి. కథానాయిక.

చకోరాక్షి, పద్మగంధి. ప్ర. అం. 4, 6. రం. 2.

రుక్మాంగదుని భార్యలలోనివారు.

మోహిని... .. ప్ర. అం. 2. రం. 2. అం. 3. రం. 2. అ. 5, 6. రం. 1, 2.

బ్రాహ్మమనసపుత్రి.

పుష్పమాల ప్ర. అం. 5. మోహిని యొక్క సహిత.

ప్రళయంకిము.

- 1 సంధ్యావళి.
- 2 రుక్మాంగదుడు.
- 3 సేవకుడు.
- 4 శుకుడు.
- 5 జాంభీనుడు.

ద్వితీయాంకిము.

- 1, 2, బ్రాహ్మణులు.
- 3, 4, బ్రాహ్మణవారు.
- 5 యముడు.
- 6 చిత్రగుప్తుడు.
- 7 వక్రవంతుడు.
- 8 దీర్ఘబాహువు.
- 9 నారదుడు.

10, 11, 12 పాపులు.

- 13 బ్రహ్మ.
- 14 మోహిని.

తృతీయాంకిము.

- 1, 2, 3 కాపులు.
- 4 రుక్మాంగదుడు.
- 5 గుణనిధి (మంత్రి.)
- 6 సేవకుడు.
- 7 విమావకుడు.
- 8 మోహిని.
- 9 మన్మథుడు (తెగలో.)

చతుర్థాంకిము.

- 1 సంధ్యావళి.
- 2 చకోరాక్షి.
- 3 పద్మగంధ.
- 4 రుక్మాంగదుడు.

పంచమాంకిము.

- 1 మోహిని.
- 2 శ్రష్టమాలు.
- 3 రుక్మాంగదుడు.
- 4 చానాకుడు.

షష్ఠాంకిము.

- 1, 2, 3 విద్యాగోళులు.
- 4 రుక్మాంగదుడు.
- 5 మోహిని.
- 6 భంజితుడు.
- 7 దావారికుడు.
- 8 సంధ్యావళి.
- 9 శ్రీవిష్ణుమూర్తి.
- 10 గుణనిధి.
- 11 చకోరాక్షి.
- 12 పద్మగంధ.
- 13 బ్రాహ్మణులు.

శ్రీ కృష్ణ.

య కాంగ ద నాటకము.

ప్రథమాంకము.

శ్రీ కృష్ణనాథ్యురూచి, వెళ్ళి చింతలనెల్ల నడచి, చిత్తముకొన నానులకొప్పగించి, విరసంబగుకోర్కెలద్రుంచియీశ్వరా
నాథునిమందిరమింటి, కడు నింజులు స్వనకోటి నేలు నా
నాథునిచేరవలెనందితను మున్నాపకోశులమిమ్ముబోచుతె

శ్రీకృష్ణుడొడదిమూర్తి, నుత నింజులు, లోకములేలుతండ్రె, ను
న్నకుడు, నీనెత్తుండ్రు, నూనిజనస్తవనియుడచుట్టు
నాథునిపయోనిగి, నీ తొననుడెప్పుడు సన్మదంబునకొ
బ్బాదిట నెట్లొన్నతగు నిప్రమదై మిమునేలుగొవ్రతకొని

(నాంద్యంబున ముద్రాధారుడు)

నాథునికొచ్చితి నని చెప్పియలకరించుకొనుచు నాప్రియుగానింకను రాక
యున్నది. (నాథునికొచ్చితి నని చెప్పియలకరించుకొనుచు నాప్రియుగానింకను రాక

నాథునికొచ్చితి నని చెప్పియలకరించుకొనుచు నాప్రియుగానింకను రాక

నాథునికొచ్చితి నని చెప్పియలకరించుకొనుచు నాప్రియుగానింకను రాక
నాథునికొచ్చితి నని చెప్పియలకరించుకొనుచు నాప్రియుగానింకను రాక
నాథునికొచ్చితి నని చెప్పియలకరించుకొనుచు నాప్రియుగానింకను రాక

నటి—ఏమీ! నాటకవిశేషమా? అందపడుచుటకా? ఇట్టిదేమిదా?

సూత్ర—ప్రియురాలా! అట్లనెదవేల?

నటి—ఏలయా? గానవిద్యనే ప్రధానముగాఁగలది నాటకము. అట్ల గానము మాష్ట్రమునియు, గాయకులు గర్హ్యులనియుఁ జెక్కఁడు) వచింపఁగా నేను బలుమాని విసంగితిని. అట్టి నాటకముచేతనా మన మీ సభాసదుల నానందపఱుచుట?

సూత్ర—ఎంతటివెట్టిదానవు! గానవిద్యనే సహజాలంకారముగఁ గలిగిన సుస్వతిని బ్రహ్మ వాక్కున ధరించెననియు, విష్ణు గానలోల విరు దాంకితుఁడనియు, శివుఁడు మహానటుండను సార్థక నామధేయుం డనియు వెన్నఁడును విసలేదా? మఱియును

సీ. కచ్చపి యనుచీనఁ ♦ గరమున ఛఁయించి
యానంద మందడే ♦ యజునిరాశి?

మహాతియక్ వీణీయ ♦ రహిని ఛరింపఁడే

జ్ఞానపూర్ణుండగు ♦ నారదుండు?

శ్రీకళావతివీణ ♦ చెల్వుగఁ దాల్చి ము

దంబు నందఁడై మేటి ♦ తుంబురుండు

బృహాతియక్ వీణీయఁ ♦ బ్రేమ ఛరింపఁడే

పావనుండైన వి ♦ శ్వావసుండు

గీ. నిరత గీతామృతా ప్తిత ♦ త్వరత నిల్లు

వీణీయలఁ దాల్చి యొక్కింత ♦ విసుప్రచేక

వరలు చుండరె వాదన ♦ నిరతుతాచు

నరయవే వీరు బ్రహ్మణ్య ♦ లంచు నహహా?

3

ఇదిగాక

మ. వర కాత్యాయన, శాక్తిదేవ భరతో ♦ పాథ్యాయ, శ్రీనందికే
శ్వర, శ్రీకోహళ, దత్తిలాదులు భువి ♦ సంగీతముఁ బేర్చిచే
స్థిరతఁ నిల్పఁగలక్ష్యలక్షణములఁ ♦ సిద్ధాంతముల్ వ్రాయఁదే?
భరతాచార్యులటంచుఁ బేర్వడయఁదే? ♦ బ్రహ్మత్వముఁ గాంచఁదే?

గానవిద్యయే దూష్యమైనయెడ నిట్టి మహానుభావులెల్లరును దీని నింతగాఁ
ప్రేమింతురా? ఆదరింతురా? కాబట్టి యెవ్వరోపల్కిన యేదోవాక్యమును విని
దాని పూర్వపరములనయిన నెఱింగి సమన్వయపఱచుకొనఁ జాలక
నీ విట్లు మోసపోయితివి సుమా. ఇదియునుగాక

సీ. శ్రీ భారతీ విపం ♦ చీభూమి జన్మించి,
నారదమాని వీ ♦ శారవాల

వాలమందునఁ బ్రాణి, ♦ పదఁపడి గాంధర్వ
మృదు కంఠనాద దో ♦ హదముఁ గాంచి,
రిహిమీరఁ ద్రిభువన ♦ ప్రపయందు వ్యాపించి,
నవరస పుష్ప సం ♦ తానమంది,
సరస కీరాశ్రిత ♦ స్థానమై యొప్పారు
చారు గానలతఁ బ్ర ♦ శస్త్ర సుఖఫ

గీ. లంబు పొడసూపె; నశ్రాంత ♦ లలితసార
భరిత మీయది; శిశుపశు ♦ ఘణులకైన
భోజ్య మగుచుండు; నిట్టి య ♦ పూర్వఫలర
సానుభవ మర్థమనుటకు ♦ నడ్డు కలచె?

5

నట్టి—అవునవును పొరఁబడితిని. ఇట్టి మహనీయు లెల్లరచే నాదరింపఁబడిన యీ
గానవిద్య దూష్య మెట్టులగును? అయినను ఆర్యపుత్రా! వీరల నానందపఱచు
టకు వివిధములగు వినోదములు వేనవేలుగ నుండలేదా? నాటకమేల? గానవిద్య
దూష్యముకాకయుండినను వేషధారణము దూష్యమేకదా? వేషధారియగు
వాని మోమైననుం జూడఁ గూడ దందురే. ౧౭. *Allegro*

నూత్ర—“వీరల నానందపఱచుటకు వివిధములగువినోదములు వేనవేలుగ నుండలేదా
యని యనుచుంటివి. కేవలవినోదంబు లానందజనకంబులైనను జ్ఞానబోధకంబులు
కావు. కావ్యంబులన్న నో కాంతాసమ్మితంబులు; జ్ఞానానంద దాయకంబులు.
అందు నాటకంబులు వేషభాషలచేత సప్రత్యక్షవస్తుప్రత్యక్షకరణ సమర్థంబులై
మహానంద జనకంబు లగుటను “కావ్యేషు నాటకా రమ్యాః” అను లోకోక్తియే

చాటుచున్నది. కావున నాటకవిలోదంబు బంగారున్నెలోని పాయసముంబున
నప్రతిమానం బని వేటుగఁ జెప్పనేల?

మఱియును వేషధారులు వర్జనీయు లనుచుంటివి. నవ్యము. నవ్యము.
వేషధారులు వర్జనీయులే. కాని యెట్టివేషధారులు?

ఉ. ఎంచఁగరాని లంచము ల ♦ నేక ముగా గడియించి, కొంపలకొ
ముంచి; వచించరాని నయ ♦ ముం బచరించెను వేషధారులు
గొంచెపుబుద్ధి సాక్షులుగఁ ♦ గూఢతనంబునఁ గల్గి లెన్నియో
కొంచక ప్రేలునట్టియల ♦ క్రూరు దురాత్మక వేషధారులు. ౧

మఱియును గేవలస్వార్థపరులైన పొట్టకూటి వేషధారులు, అట్టులు
వర్జనీయు లగుదురు. కాని లోకోపకారార్థముగ భక్తిజ్ఞానవైరాగ్యము లక్ష్మి
మూర్తిభవించినట్లు లీ దృశ్యప్రబంధమూలమున నగపఱుచుటచే వానినెల్ల నా
సభాసదుల హృదయపీఠంబుల నెలకొల్పుతలంపున వేషధారులై, తదనుగుణంబు
లగు గ్రంథముల నేకరించుకొని, పఠియించి, అందలి కష్టనిష్ఠురములకోర్చి, ప్రప
త్తింబు లోకోపకార పరాయణులగు వేషధారు లెవ్వడైన పండ్యలగుదురుగాని
నిండ్యలగుదురా?

మ. క్షాంతి.

నటి—వాగు వాగు. ఆర్యపుత్ర మన్నింపుడు. స్వాదర పోషణార్థమై కాక
లోకోపకారార్థముగ ధరింపఁబడిన యెట్టివేషమైనను గణనీయ మనుటకు
సందియము లేదు; కాని మఱియొక్క సందియము కలదు.

నూత్ర—ఇంకేమి సందియము?

నటి—ఈసభాసదుల నానంద పఱుపఁదగు నట్టిభక్తిజ్ఞానవైరాగ్యాది బోధకంబుగు నే
సచ్చరిత్రంబును మన మిచ్చటఁ బ్రదర్శింపఁ గలుగుదుమా యని.

నూత్ర—ఈసందేహముచేతనే నేనును మిగులఁ గలవరపడుచున్నాను. (అని మింటికై
చూచుచు నాలోచించి) ప్రేయసీ! నీవే యిందున కనుకూలంబగు నొక్క
సచ్చరిత్రంబును బేర్కొనుము. నీవునుం బురావృత్తంబులఁ బెక్కులుగ వినిన
దానవే కదా.

నటి—ఆర్యపుత్ర లస్తరాగవిశేషంబున నట్లు లానతిచ్చుటయెకాని మీ కెఱింగింప నే
నెంతటిదానెన్నో విద్యావిశేష సంఘము రాలగు నా సంధ్యావళి దేవిని గాను గదా?

నూత్ర—(సంతోషముతో) హాహహహ! ప్రియురాలా! “సంధ్యావళిదేవి” యనుట
చేత నొక్క దివ్యచరిత్రంబును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చితివి.

గీ. శ్రీకరంబగు నేకాద ధీమహ త్వ
బోధకంబును సురనర ధీపూజితంబు
నైన రుక్మాంగదాఖ్య ధీరాధినాథు
సచ్చరిత్రంబు పురాపార ధీసాధకంబు.

7

ఆ చరిత్రం చివటఁ బ్రదర్శింపఁ బడుటకు సర్వవిధంబులం వగియున్నది. ఆ
రుక్మాంగదుని భార్యయే సంధ్యావళిదేవి. నీ విష్ణు డామెనే పేర్కొంటివి.
ఁటి—ఆర్యపుత్రా! దీనిచేత నేను ధన్యురాలనైతి. ఈ చరిత్రంబును నాటకముగా
నెవరు రచించిరి?

నూత్ర—ఇంకను నీ వెఱుంగవా?

న. కుమారి

సీ. భూసురుం డనుపమ ధీపూజితవిమల చా
రిత్రండు, శ్రీనత్స ధీగోత్రజండు
పర బేతపూడి స ధ్వంశాబ్ధిసోముఁ డ
త్యధిక శివార్చనా తత్పరుండు
నగు లక్ష్మయామాత్య ధీనాత్మజులందుఁ గ
నిష్ఠుండు, సతత ప టిష్ఠ నయుండు
సంగీత సాహిత్య ధీసరసకవిత్వాది
వివిధ విద్యామర్మ విద్యురుండు

గీ. సర్వ శుభదంబు బుధజన ధీసన్నతంబు
నైన రుక్మాంగదాఖ్య భూ ధీజానిచరిత
నవ రసంబుల వెలయించె నాటకముగ

ఁటి—ఇ దంతయుం బల్కి పూర్తి చేయుచుంటిరి. ఆ కవి నామధేయమేమి?

నూత్ర—ప్రియురాలా! తొందరయేల? కెప్పుడోవుచునేయుంటినీ.

గీ. అఖిల జనములు భగవంతుఁ ధీదేందు రతని.

8

నటి—అట్టిచరితమును బదరింపఁగలుగుటచేత నేఁ డొక మునిగని ముని

చున్నాను. నా కిప్పు డేమియాజ్ఞ నొసంగదరు?

సూత్ర—నీ గానకళాకాశలంబున నీ సభ్యుల నెల్లర నానందపఱుచుచు నేదైన నొక్క ఋతువును వర్ణింపుము.

నటి—ఏ ఋతువును వర్ణింపు మనెదరు?

సూత్ర—నూతన శృంగార భరితమైన యీ వసంతఋతువు నే వర్ణింపుము.

నటి—చిత్తము (అని పాడుచున్నది.)

ద్విపద—ఖమాచి—రూపకతాళము—త్రిశ్రజాతి.

మంజులంబగు మధు + మాసంబు లెన్న - రంజిల్లఁగా వృక్ష + రాజి పీఠమున
పచ్చని యాకుదు + ప్పటము శోభిల్ల - హెచ్చుగాఁ గీరద్వి + జేసె లాశీస్సు
లను బల్కఁ, బరభృత + లలితగాయకులు - ననువొందఁగాఁ పాడఁ నభిబ్రవించి
మాగధుల్ పొంగి వే + మఱుజయవెట్ట - పాగుగ స్వర్ణాభ + పణకాపాత్రమున
నరుణ పల్లవదీప + మలరఁ, గోరక ని - కరము దీవనప్రాలు + గాఁగ, నివ్వాలిఁ
బొనరించి వనలక్ష్మి + పూలఁ బూజింపఁ-దనరె వసంతుండు + దగువేడ్క నేడు

సూత్ర—ప్రియురాలా నీపాట కడు రమణీయముగ నున్నది.

గీ. నీదుపాటకు, ఫణితికి + నీ స్వరమున

కెంతి యేనియు నామది + సంతసించె

పొంగుచును నాఁడు మేటి గు + క్కాంగదీశుఁ

డల్ల సంధ్యావళీవిద్య + కలరి నట్లు.

10

(మింటికై చెవియొగ్గి వినుట నభినయించి) ఎచ్చటనో మృదుగానము విన
వచ్చుచున్నదే! రుక్కాంగదవిభుని కంఠస్వరముగా నున్నది. (మరల వినుట నభిన
యించి, దూరముగా దృష్టి సారించి, చూచి) ఓహో. అభినవును. రుక్కాంగద
విభుండే. సంతోషముగ నేమో పాడుకొనుచు సంధ్యావళీదేవియతఃపురంబు
నకుఁ బోవుచున్నాఁడు. ఈదారి నే రావచ్చును. మన మిట సుంహజనదు.
పోవుదము రమ్మ. (ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

రంగము—సంధ్యావళిదేవి యంతఃపురము.

(సంధ్యావళి దేవి గ్రంథాలలోకనజేయుచుఁ గూరుచుండి యుండఁగా
రుక్మాంగదమహారాజు చేత నొక పుష్పముఁ దీసికొని ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

రుక్మా—[4] హా! యీ కుసుమం బెంత రమణీయముగ నున్నది!

చ. పరిమళ మద్దిరే! సాగను ♦ బాగు! మృదుత్వ మయారే! రంగువ
హ్వరే! యిది మెచ్చఁగాఁదగిన ♦ వారలు లేరది నాదుప్రేయసిక
గర మలరింపఁ జేసెడిది ♦ కావున నాపెకు దీని నిచ్చి య
బ్బురపడఁజేతు; నిట్టి సుమ ♦ ముగ నృథగా మెనరింపఁజెల్లునే? 11

(అనుచుఁ బ్రవేశించి యంతఃపురమువంకఁ జూచి) ఓహో నా పట్టపుదేవి
గ్రంథాలలోకన తత్పరయై కనవచ్చుచున్న దే! మంచిది. మంచిది. విద్యాధనము
సకలార్థదాయకముకదా.

సీ. పాత్రంబులందలి ♦ పూర్వవృత్తాంతముల్

దెలియంగ నీవిద్య ♦ దివ్యదృష్టి

శాస్త్రగుప్తంబులౌ ♦ సర్వమర్మంబుల

నరయంగ నీవిద్య ♦ యంజనంబు

సార విహీన సం ♦ సార మహంబుధి

దాటంగ నీవిద్య ♦ దండి తరణి

పరలోక సామ్రాజ్య ♦ పట్టాభిషేక సం

ప్రాప్తికి నీవిద్య ♦ పట్టుగొమ్మ

గీ. విద్య విజ్ఞానభూజంపు ♦ బీజ మరయ

విద్యయే బ్రహ్మరూపంబు ♦ విమలమూర్తి

యిట్టి విద్యామహత్వంబు ♦ నెఱుంగ కున్నఁ

గాల మక్కట వ్యర్థమై ♦ కడచుఁ గాదె?

సంధ్యా—మత్తకోకిల. పూరికల్యాణే-త్రిపుటతానము. త్రిశ్రజాహే

పంచభూతవికారమైన ప్ర ♦ పంచముక్ గడఁ ద్రోయుచుక్
జుచలత్వము వీడి సగ్గురు ♦ సన్నిధిక్ మదిఁ జేచ్చి, తా
నెంచ శక్యము కాని యా జగ ♦ దీశు దివ్య సు తేజముక్
గాంచి భక్తిని మ్రొక్కి పొంగఁగఁ ♦ గ్గు నాతఁడెసమృదౌ. 13

రుక్మా—బౌరా! దేవి మంచివిషయమునే చదువుచున్న దే!

చ. బడిబడి వాడ వాడలకుఁ ♦ బాటుచు, నెల్లగ వాదులాటలక్
సుడివడఁ జేసి, యింట బలు ♦ సోమరులై, తమకాలముక్ వృథా
గడపఁగఁ జూచు దుష్ట కలి ♦ కాలపు మానినులట్లు గాక, తా
గడువడి జ్ఞానదంబులగు ♦ గ్రంథములక్ బలియించు నెప్పుడుక్. 14

చెంత కేగుట కిదియే యుత్తమసమయము. (అని చెంత కేగి కూరుచుండి
ప్రాణనాయికా! యీ కుసుమం బెంతగఁ బరిమళించుచున్నది చూడుము. (అని
యిచ్చుచున్నాడు.)

సంధ్యా—నిక్కము నాధా! మిక్కిలిగఁ బరిమళించుచున్నది. మహానందదాయకంబుగ
నుండినది. ఇట్టి దానిని దేవర యనుగ్రహించుటచేత నేను ధన్యురాల నయితి.

రుక్మా—ఇది యెల్లప్పు డిట్టులే యుండిన మేలగు నని తోచెడిని. కాని మఱికొంత
సేపటికి వాడిపోవుచుగదా.

సంధ్యా—ఈ పుష్పమే యననేల? ఐ హి కా నం ద ము లెల్ల నిట్టివియేకదా.

రుక్మా—సత్యము. సత్యము. చక్కఁగాఁ జెప్పితివి. మనోహరిణీ! నీ విప్పు డేమో
చదువుచుంటివి?

సంధ్యా—చిత్తము. ఒంటిగనున్న సమయమగుటచేత కాలమును వృథాపుచ్చనేల
యని పుస్తకమును జూచుకొనుచుంటిని.

రుక్మా—అది యేమి గ్రంథము?

సంధ్యా—ధర్మ బోధిని.

రుక్మా—బౌరా! ధర్మబోధినిం జదువుచుంటివా? దానిలో నీ విప్పుడు చదువుచుండిన
భాగమును గొంచెము చదువుము.

సంధ్యా—చిత్తము ఆలాగే చదివెదను.

ఉ. ఎవ్వని చిత్తవృత్తి భవః † నైక పరాత్పరుఁ జేరి చొక్కునో
యెవ్వని పల్కు లెట్లుఁ బర † మేను చరిత్రల వెల్లికొల్పునో
యెవ్వని సేత లల్ల జగ † దీనున కర్పణమాచు నొప్పునో
యవ్వమలాత్ముఁడసరసుఁ † డాకృతకృత్తుఁడెధన్యుఁడెన్నఁగఁ.

రుక్మా—ప్రాణనాయకా! మఱికొంచెము చదువుము.

సంధ్యా—చిత్తము.

చ. పుడమి జనింప సేమి? బహు † భోగము లందుచుఁ బొంగ సేమి?తా
నడు గటు వెట్టకుండఁగ మ † హాధనధాన్యము లుండసేమి? యం
ధుఁడుగొనుదివ్వెఁగుఁ మఱియు † ధూళినిబోసినయాజ్యముగ్గలా
యడవినిగాయు వెన్నెలయు † నౌజమి చిత్తివిశుద్ధి లేనిచోఁ. 16

రుక్మా—మనోహరిణీ! ఈపద్యములు చెందును నామనంబునం దొక్క పరితాపం
బును గలిగించుచున్నవి.

సంధ్యా—పరితాపమేల నాధా!

రుక్మా—“మానవుఁడు మనోవాక్కాయములచేత నా పరాత్పరు సేవింపుచుఁ బరి
శుద్ధచిత్తుఁడై యుండవలయు” నని యీ పద్యములు బోధించుచున్నవి. కాని

క. ఉదయా ద్యస్తమయాంతము

ముదమున మనచేయు కార్య † ములవెల్లను సం

పదల గృహారామాదుల

నధికముగాఁ గూర్చుటందె † యరుగుచునుండెఁ.

17

ఆ. సతియు, బతియు, సుతులు † సకల జనంబులు

దేహ బంధు లంచుఁ † దెలియ లేక

వారి ప్రేమ లంచుఁ † బడి పొరలుటతోనె

కాల మెల్ల వృథగఁ † గడచు నుండె.

18

కాని యీ శరీరాంతంబున మన కెట్టిగతి కలుగఁగలదో, అట్టి గతియందు

మనకు రలయన దెదేని యిచట సంపాదింపఁ దగి యుండెనేమో అను సంగతిని గూర్చి విచారింపమైతిమి కదా.

సంధ్యా—అవును! ఈ విషయంబు నామనంబునందును మిక్కిలిగాఁ బరితాపంబును గలిగించుచున్నది. పరే చ్ఛాప్రారబ్ధవశంబున దేవర సమ్ముఖంబున కప్పుడప్పుడరుదెంచుచుండు శుకశాసక వశిష్టచాలభిల్యాని తపోధనులవలన నీ పరితాప నివృత్తి కాఁదగి యున్నది.

రుక్కా—అవునవును. ఈశ్వరా! దయాహయా! మా కట్టి తరుణంబు నెప్పుటికి లభింపఁ జేసెదవో కదా.

ఉత్సాహ. దీనపోషకా! కృపాద్ధి! ♦ దివ్య లోక నాయకా!

[5] మానవాధినాథవంద్య! ♦ మానిలోకపాలకా!

పూని నీదు భక్తజనుల ♦ పొందు మాకొసంగి, మా

మానసంబు లెప్పు నిన్ను ♦ మఱవకుండఁ జేయుమా. 19

(సేవకుఁడు ప్రవేశించి నమస్కరించుచు)

సేవ—దేవా! నీకు జయమగుఁగాక.

రుక్కా—ఏమిరా సమాచారము?

సేవ—అయ్యా! శుకయోగీంద్రులు వచ్చియున్నారండి.

రుక్కా—వచ్చియుండిరా! (తనలో) బౌరా నేడుకదా సుదినము! (ప్రకాశముగా)

సేవకా! వారలను శీఘ్రముగా లోపలకుఁ దోడుకొని రమ్మ.

సంధ్యా—మునీంద్రు లరుదెంచుచుండిరి. కాన సంకల్పసిద్ధులరగు దేవరవారి యభీష్ట సిద్ధి యిప్పుడే కాఁగలదు.

గీ. తాఁ దలంచుట యొక్కటి ♦ దైవగతిని

దారసిల్లుట యొకటి యకా ♦ ధరణి నరయఁ;

దాను దైవంబు నొకటిగఁ ♦ దలంచు చుంటు

తొలుత్త నోచిన సువ్రత ♦ ఫలమ కాదె?

20

రుక్కా—ప్రాణేశ్వరీ! చక్కఁగాఁ బ్రార్థితివి. నీవు “సువ్రతఫలము” అనుటచేత నొక్కసువ్రత మాచరింపవలయునని బహుకాలమునుండి నా హృదయమందుఁగల

కోరిక యిప్పుడు జ్ఞప్తికివచ్చుచున్నది.

సంధ్యా—అట్లొనర్చుట మహాభాగ్యము కదా.

(శుకమహర్షి నారాయణస్మరణ సేయుచుఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు. [6])

రుక్మా—శుకమునివరా! నమస్కరించుచున్నాఁడ.

సంధ్యా—మునిచంద్రమా నమస్కారము.

శుక—మీరు శుభమగుఁ గాక.

రుక్మా—మునీంద్రా! ఈ యుచితాసనంబునం గూర్చుండుఁడు.

గీ. అటవి నివసించి, మది సదా ♦ హరి భజించి,

కాయ గసురులు తిని, ప్రోద్దుఁ ♦ గడపు చుండు

తారు మముఁ జేరుటెల్ల ద ♦ యారసమునఁ

బావనులఁ జేయుటకె కాదె ♦ భవ్య చరిత?

21

తమ పాదరజంబు సోకినమాత్రంబున నా గృహంబెల్లఁ బావనమయ్యె. తమ దర్శనం బభీనమాత్రంబున మ జ్ఞప్తంబెల్ల నిస్కాలువ్యంబయ్యె. ఇది యంతయు మహాభాగ్యంబు కదా.

శుక—ఓహోరాజేంద్రా! ప్రీతిపూర్వకమైన నీ వచనామృతము నాకెంతయు శ్రోత్ర పేయంబుగా నున్నయది. నీ వచోఘోరణి చూడ భక్తిరసావేశసూచకంబుగా నున్నయది. మిక్కిలి యానందించితి. *శుక మహర్షి*

ఉ. రక్షిం గలట్టి పాట శ్రుతి ♦ రాగ లయాది నిబద్ధమైనను
భక్తుండు పాడఁ జిత్త మల ♦ భావమునందె రమించు నట్లుగన్
వ్యక్తుండు దార పుత్ర హిత ♦ పాశనిబద్ధమనస్కుడయ్యు బల్
యుక్తిని జిత్త మీశ్వర గు ♦ ణోన్ముఖమాగతిఁ జేయఁగా నగున్.

ఇట్టివాఁ డెల్లప్పుడు నానందమయుండై కోటిభానుసమతేజుండై ప్రకాశించుచుండును.

రుక్మా—చిత్తము సంయమివరా. అందునకు సందేహమా? అట్టి పురుషుండు కలిగి యుండు శాంత శమ దమాది వృత్తుల వర్ణింప నలవియగునా?

చ. సతి నెడఁబాయఁగల్గినను, † సర్వసుఖంబుల రోయఁగల్గినన్,
 సుతుని వధింపఁగల్గినను, † శూన్య గృహంబుల నుండవైనన్, చా
 నతులితభక్తి నీశ్వర స † మర్చిత శుద్ధమనస్కుఁడైనచో
 నతనికిఁ జీమకుట్టినటు † లైన స్ఫురింప వివెల్ల నెన్నఁడున్. 23

శుక—ఇట్టిభక్తియే ముక్తికి. సాధనంబని చెప్పఁదగియున్నది. మఱియొకటి వినుము.
 ఎట్టి భక్తునైన భర్తాచరణంబత్యంతావశ్యకంబు. ధర్మవ్రతుండగు ప్రభువునకు
 సమస్త సౌఖ్యంబులు కరతలామలకంబులై యుండును. రాజచంద్రమా! ఇంతయేల?

గీ. హరియు, సిరియును, శంకరుఁ † డాదిశక్తి
 విధియు, వాణియు, మఱిక్కల్లు † విబుధవరులు
 ధర్మపరులౌట, నద్వానిఁ † దలఁగవేని
 వారలెల్లరు నీవంక † వారె, నిజము. 24

అయినను ధర్మవ్రతుండై యుండవలయునన్న నాటంకంబులు పెక్కులు కలవు.
 గీ. ధరణి నుద్యోగ యశావన † ధన మదముల
 నొక్కటొకటి దుష్కృతములఁ † బెక్కు గతుల
 నొనర జేయింపఁ దగియుండ † నొక్కచోట
 నిట్టి మూఁడును గుమికూడ † నింకఁ గలదె? 25

రాజేంద్రా! ఇప్పుడు నీయందట్టి యశావనోద్యోగధనావస్థలు మూఁడునుండేరి
 యున్నను వాని దోషంబులను మాత్రము చేరనీయక మహా సత్వగుణప్రధానుండ
 వును, భక్తజనస్తవనీయ చరిత్రుండవును, మాబోటి యోగిజనులకు విశ్వాస
 పొందుతున్నై యొప్పియున్న వాడవు. నీవింక మావలన ధర్మనూత్ముంబు లెవ్వ
 యైన వినవలతువేని యడుగుము. ఎఱింగించెద. నీవంటి సన్మార్గవ్రతున కెఱిం
 గించుటచేత వాని నెల్ల సార్థకంబులుగఁ జేయఁ గుతూహలంబయ్యెడిని. కాన
 నీ వింక సంశయింపక యడుగుము.

రుక్మా—ఓహో మునింద్రా! మీ వాక్యంబు లన్నియు మాయెడ మీకుఁగల నాత్మ
 త్య మావకంబులుకదా. బహుకాలంబునుండి నా మనంబున నొక్కొక్క
 కలదు. అ దెద్దియంటిరేని యెఱింగితు.

గీ. రాజయోగంబునం దెల్ల ♦ రకును నెపుడు
నియమ మొక్కటి ముఖ్యమై ♦ నెగడు కతన
నందులకు నొక్కసువ్రత ♦ మాచరింప
వలయు నని యేను సతతంబు ♦ దలంచు చుందు.

26

తాము సర్వజ్ఞులరు. శ్రుతి స్మృతి పురాణంబులనెల్ల జక్కగాఁ బరికించి
శ్రీవిష్ణు ప్రీతికరంబగు నొక్క వ్రతరాజంబు నా కనుగ్రహించి ధన్యుం జేయ
వేడెద. ఇదియే మీవలన నే నెఱుంగఁ దలంచిన ధర్మ సూక్ష్మంబు.
కుక — రాజేంద్రా! నీవు కోరినదానికి మిక్కిలి యానందించితి. నీ మనం బెల్లప్పు
డును శ్రీ విష్ణు సేవా పరతంత్రమై యున్నట్లు కనవచ్చుచున్నది.

గీ. శ్వపచుడైనను హరిభక్తి ♦ సహితుఁడైన
నృపుని కన్నను మిన్నయై ♦ నెగడు చుందు;
రాజరాజేని హరిభక్తి ♦ రహితుఁడైన
నల శ్వపచుకన్న గడు నధ ♦ మాధముండు.

27

అని పెద్దలు చెప్పుదురు. కావున నీవు విష్ణువ్రతాచర జాసక్తుండ వగుట
యెంతయు క్లాఘనీయంబు. అయినను శ్రుతి స్మృతి పురాణంబు లెల్ల బరికించి
వక్కాణింపుమంటివి. ఈ వ్రతంబునకై యంత వెదుకఁ బనిలేదు.

క. అరచేతి ఫలము రీతిని

Handwritten signature/initials

వరలుచును ద్రిలోకముల శు ♦ భప్రదమగు నా
హరి వాసర వ్రతంబున

ధర వ్రతములనెల్ల శ్రేష్ఠ ♦ తమము నృపాలా!

28

ఇట్టి యేకాదశీవ్రతంబు నీ వాచరింపఁదగును. ఇది విష్ణువ్రతంబులలో నెల్ల
శ్రేష్ఠంబు. సకలాభీష్ట ప్రదంబు. సమస్త కలుష నాశంబు.

చ. గొనములయందు శాంతమును, ♦ గోటిసువాక్యములందు సూనృతం
బనువగు ధర్మసూక్ష్మముల ♦ యందునహింసయు, నెల్లమోక్షసా
ధనములయందు భక్తియు, ము ♦ దంబిడురీతిని, సద్వృత్తంబులకా
గనుఁగొన శ్రేష్ఠమయ్యె నన ♦ ఘా! హరివాసర సువ్రతం బిలక.

ఈ వ్రతంబు నీ కవశ్యాచరణీయంబు. కావున నెఱింగించితి.

సంధ్యా—మునివరా! ఏమి మీ సౌజన్యంబు. ఏమి మీ వాక్తాధుర్యంబు! ఏమి మీ కరుణా తరంగి తాంతరంగంబు! మా ప్రాకృతఫలంబెల్ల నొక్క సారిగ ఫలించెనా యనునట్లు నేటిదినంబునఁ దా మిచ్చటికి విచ్చేసి సర్వశుభదాయకంబగు నీ వ్రతశ్రేష్ఠంబు మా కుపదేశించితిరి. మా జన్మంబుల ధన్యత నొందించితిరి. మా భాగ్యం బేమనవచ్చు! కావుననే

98. శిష్యుఁడవు.

శా. ఈ విశ్వంబునుగ్రమ్ముచీఱటుల నెం ♦ తే భానుఁ డత్యుగ్రతఁ బోవక ద్రోచి ముదంబు నించుకరణిం ♦ బో, సాధుసాంగత్యముఁ గీవిక బాపవినాశ హేతువగు టిం ♦ తే కాక ముమ్మాటికిఁ జీవన్ముక్తి దమంచు నెంచి విబుధుల్ ♦ చేమోస్తురత్యంతముఁ. 30

అయిన మహానుభావా! ఈ వ్రతం బెట్లాచరింపవలయునో, దీనికి వలయు విధులెవ్వయో సానుగ్రహులరై యెఱింగించి వమ్మఁ గృతార్థులం జేయుఁడు.

శుక—ఎఱింగింతు. సావధానచిత్తులరై యాలకింపుఁడు.

గీ. ఒనర దశమిని నొక్కప్రా ♦ ద్దుండిఁ మఱియు
భక్తి నేకాదశిని నుప ♦ వాస ముండి,
నాటి రేయెల్ల జాగర ♦ ణంబు సేయ
వలయు హరిహరభజనల ♦ వలన భూప!

31

గీ. వేగ మఱునాఁడు ద్వాదశీ ♦ వేళ యందు
నరసి దధి ఘృత భక్ష్యభో ♦ జ్యములతోడ
ష డ్రసోపేతముగ ద్విజ ♦ సంతతులకు
భోజనం బిడవలయును ♦ భూవరేణ్య!

32

మఱియు దక్షిణతాంబూలంబు లాసంగి వారలఁ దృప్తులంజేసి యనుప వలయు. పిష్టిటఁదాను జంఘమిల్రాదులఁగూడి యామిసాది తృప్తకావర్జితంబుగా ద్వాదశీపారణంబుజేసి యాదినంబంతయు నిదురమాని యుండవలయు. ఇందు మఱియుక్క ధర్మ నూ త్త్యంబు కలదు. అదియు నీ వెఱుంగవలయు.

చ. ఘనులనుదన్ను టద్దియు సు ♦ కార్యమెకాని, కృశించి యార్దులై
కనులు పదాలు కర్ణములు ♦ కల్గమి నొక్కడఁ గూరుచుండి, నా
యన! దొర! బాబు! తండ్రి! యని ♦ యార్దునశక్తుల నెవ్వడోర్చి దా
పునఁ గని బ్రోవఁడో యతని ♦ పున్నెములేటికి? పూజలేటికి? 33

క. మాకే సుఖమును సొంపుచు
మాకే ధనధాన్యవృద్ధి ♦ మాకే ఘనము
మాకు ధనము మీకు ఋణము
మా కడుపే స్వర్గమనుట ♦ మహిఁ దగ వగునే? 34

చ. పరమకృపామయుం డగుచు ♦ బాటనుబోవు నశక్తుఁజూచి, తా
నరమరలేక డాయఁజని, ♦ యక్కట మిత్రమ! అయ్యె పేద! దు
ష్కర పరితాప మగ్నతను ♦ గాసిలి తంచును నాదరించు నా
సరసుని కా లి గోరునకుఁ ♦ జాలుదురే పదివేల దాంభికుల్? 35

కావున నట్లు లాతురులగువారి యార్థిఁ దీర్చుట పరమధర్మమని యెఱింగి
కారలఁ దనుపవలయు. కాని కొందఱు మూఢులు

ఉ. ఆకట సోలువారి కడు ♦ పైనను గాల్చి, ధనంబుఁ గూర్చి, య
స్తాక మనీషులట్లు కడుఁ ♦ జోద్యముగాఁ బలు ధర్మకార్యముల్
వీక నొనర్చుచుందు రిది ♦ వెఱ్ఱియకాక ముదంబుఁ గూర్చునే?
కాకులఁగొట్టి గ్రద్దల సు ♦ ఖంబుగఁ దన్నినఁ బున్నె ముబ్బునే?

కావున నీవు ధనార్జనమందు న్యాయైక రతుండవై యుండవలయు. ఈ
ప్రకారంబుగ నీవు వ్రతం పాచరింపదగును.

గీ. ఇదియె సర్వోత్తమంబగు ♦ విధము సుమ్ము
కలుగఁజన దిందు లోప మే ♦ కాలమునను;
గలిగినను మఱి తెలియు మే ♦ కాదనులను . .
జనదు స్వేచ్ఛావిహారంబు ♦ సలుప నెపుడు! 37

ఈ ప్రకారముగ వ్రతంబొనర్చిన మీకు శ్రేయంబగును. అట్లొనర్పడు.
రుక్కా—చిత్తము. తాపసోత్తమా! తమ వాక్యంబులెల్ల వేదవాక్యంబులుగ శిరసున
పొంది యట్లే యొనరింతుము.

శుక—కాని రాజకులవ్రతంసమా! ఒక్క విశేషంబు కలదు.

ఉ. న్యాయపథానువర్తుల మ † నఃపరిశోధన సేయ, నీశ్వరుం
డే యిడుమల్ ఘటించి, యల † యించి, కలంపఁ దలంచుఁజు మ్ముపా
ధ్యాయుఁడు శిష్యులకా శతవి † ధమ్ముల శోధనఁజేసి కాచె, వి
ద్యాయుతు నేరి పండిత ప † దమ్మున నిల్పును, నూనవేశ్వరా?

భక్తులగువారలు తా మొనరించు సుకృతమ్ముల కంతరాయమ్ములు కల్గినప్పు
డవి యెల్ల నీశ్వర ప్రేరితంబులకా నెఱింగి, నిశ్చలచిత్తులై, స్వధర్మానుష్ఠాననిష్ఠా
గరిష్ఠులై యుండవలయు. కాని తత్తర మొందఁ జనదు.

రుక్కా—అట్టిసమయములందెల్ల దేవరవారి యాశీర్వచనబలమే మాకుఁదోడైయుండు.
శుక—మంచిది. నాకుఁ దడవకుచున్నది. శిష్యులు నాకై వేచియుందురు. నేనరిగెద.

రుక్కా— } చిత్తము మునికులచంద్రమా! నమస్కారము.
సంధ్యా— } (అని మొక్కుచున్నారు.)

శుక—సుఖీభవ. సుఖీభవ. నారాయణ. (అనుచు వెళ్ళుచున్నాడు.) [7]

రుక్కా—ప్రాణేశ్వరి! ఈ మునీంద్రుని యమృతతుల్య వచనంబులు నీవును విన
మంటివి కదా.

గీ. ఇట్టి స్రవనీయమగు వ్రత † మే నొనర్చి
యొక్కడన దాని ఫలమును † నొందుకన్న
సకలజనములు భక్తిచే † సలిపి దీన
మేలుఁ గనఁజేయు టది మఱి † మేలుకాచె?

39

ఇందున్న నీ యభిప్రాయం బెఱింగింపుము.

సంధ్యా—నాథా! ఈ వ్రతంబు భక్తిరస ప్రధానంబై భగవన్నామ స్మరణంబును
అన్న దానంబులను విశేషింపజేయు సమర్థమై కన్పట్టుచున్నది.

క. ఈ ప్రతరాజము మనపురి

బావన చేతస్కులైన ♦ ప్రజ లెల్లరచే

రీవి నెనరింపఁజేసిన

దేవర యిహపరసుఖాన్ని ♦ దేలుట యరుదే?

40

కావున న ట్లొనరింపఁ బురజనులఁ బురికొల్పుట యవశ్యకర్తవ్యంబని నాకుఁ దోచుచున్నది.

దుక్తా—అట్లే యొనర్చెదను. నాకు సంధ్యావందనకాలమగుచున్నది. పోయివచ్చెద. సంధ్యా—చిత్తము. నేనును బోయివచ్చెద. (ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ద్వితీయరంగము. పురవీధి.

(ప్రవేశము-జాంఘిరుఁడు.)

(చాటింపు) ఇదిగో యినండి, యినండి. రాజుగారి శలవయ్యింది. రేపు యాకాశంట. ఆందరూ యాకాశి రతం శెయ్యాలంట. యారేత్రి బోజినం శేయిరాదు. రేపంతా వుపాసం వుండాల. అంటే వణ్ణం తినరాదు. రేపంతా దేవుడి సంగీతకం చేసుకోవాల. రేపు రేత్తిరి నిద్దర పోరా దోహోయి.

ఎల్లుండి దోదశ్యంట. ఆయాల పొద్దున్నే భ్యావ్వుర్లకి వాగా బోంచెయిదెట్టి ఆనిక పారాయిణం చేసుకోవాల. అంటే వణ్ణంతినాల. ఆయాళ్ళ పగలంతా నిద్దరపోరా దోహోయి.

మఱిగలై రేపు పిల్లలికి పాలియిరాదు. ముళిలోల్లకి వణ్ణం పెట్టరాదు. గొడ్లకి మ్యాలెయిరాదు. దూడల్ని పాల కిడవరాదు. యిట్టా శేస్తే మీకు మేలవుతుందంట. యీ పఖారంగా అంతా వుపాసం పెయ్యాలని యిట్టా రాజుగారి శలవయ్యింది దోహోయి.

మరిన్నీ రేపు రాజుగారింటికాడ యాకాశిపూజకాస్తారు. గనక యిష్టంవున్న వాళ్ళు నూడ్డానికి రావాలిసిం దోహోయి. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

(ఇది ప్రథమాంకము.)

(శ్రీ)

రుక్మాంగదనాటకము.

ద్వితీయాంకము.

రంగము-పురవీధి.

(తాంబూలము వేసికొనుచు నొయ్యారము వేంకట్రావుగారును, ఆయాసముతో బొట్టనిమరుకొనుచుఁ బప్పు రామావధానులును ఒకరికొకరు ఎదురుగాఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

రామా—ఓహో! ఒయ్యారము వేంకట్రావుగారా? వ్రతభోజనశాలనుండియేనా రావడము?

వేంక—అవును రామావధానులుగారూ. ఈ దినమందు దొరగారిలోపల వ్రతమే బాగుగ నుండినదనుకొంటే వ్రతమునకంటె భోజనము మఱింత బాగుగనుండినది చూచినారా?

రామా—(ఆయాసముతో) అవును నాయనా. ఆ భోజనమే నాకొంప తీసినది.

వేంక—అదేమయ్యా ఆలాగునంటావు? భోజన మెక్కువైనదా యేమి? (అని మోమువంక పరీక్షగాఁ జూచి) ఏమో ఆయాసముగా మాట్లాడుచున్నావే?

రామా—ఆయాసమేమిటినాయనా. ఊపిరి ఆడడము లేదు. అయ్యో! అయ్యో!

క. ఆ పప్పును బరమాన్నము

ల్లా పూర్ణపుబూరె గారె ♦ లన్నియుఁ దినఁగన్

నా పొట్ట చాలదాయెను;

ఈ పొట్టకుఁ దో డిఁకొక్క ♦ కేల కలుగదో?

వేంక—ఈ పొట్ట యుట్టి పాదపడుచుండి మఱియొక పొట్టకూడా కావలెనంటా
వేమయ్యా? అంతగా నాయాసముగా నుంటే తాంబూలము వేసుకో. జీర్ణకారి.
కొంచెము సేపటికే తేలికగా నుంటుంది.

రామా—అయ్యో! తాంబూలము పట్టేపాటి సందుంటే అక్కడ మఱిమూడు
గారెముక్కల నే యిరికించనటయ్యా?

వేంక—అంత యెక్కువగాఁ బుచ్చుకొన్నావటయ్యా?

రామా—ఎక్కువేమిటి! గొంతులో వేలు పెట్టితే అందుచున్న వయ్యాగారెముక్కలు!

వేంక—దొరగారిసొమ్ము తేరగా తినఁగానే సరియా? హరించుకొనవద్దా?

రామా—చూస్తే వదిలిపెట్టుబుద్ధి యవుతుందీ? గారెముక్కలను విడిచేపాటి యవ
కాశములేక నేలిలోముంచుకొని, గుటుక్కుగుటుక్కుని మ్రింగుచూపుంటే,
గుభాలున ఊరాన్న పుగుండిగ వచ్చినదయ్యా! ఇంకా నాలుగుగారెముక్కలు
వ్రిసిలోనుండఁగా వాని నవతలకుఁ ద్రోసి ఊరాన్నముమీఁదఁ బడినాను.
అది రుచిగానుండడముచేత—(అని యేమో చెప్ప బోవుచుండఁగా)

వేంక—అవునవును. ఊరాన్నము రుచిగానున్నది.

రామా—రుచియేమిటయ్యా! స్వర్గమునకు బెత్తె డెడముగా నున్నది. నా మాట
కడ్డమురాకు. ఆలాగు రుచిగానుండడముచేత మజ్జిగైనా మానివేసుకుందామని
యా ఊరాన్న మే మళ్ళీవడ్డించుకొని, పూర్తిగా భోజనముచేసినాను. అంతటితో
నూరకుంటే పాగుగానే యుండేది.

వేంక—ఊరకుండక మళ్ళీయేమిచేసినావు?

రామా—నా ప్రాణానకు శత్రువులాగున మీఁగడ ముద్దలతోఁ గూడ గడ్డపెరుగు
వచ్చిపడినదయ్యా! (అని ఆయాసముతోఁ గూలబడుచున్నాడు.)

వేంక—అదుగో! అదే నీ ప్రాణము తీసినది.

రామా—ఆ పెరుగును జూడఁగానే నా యెడలు వెఱిగినది. మనసు కరిగినది.
వివేకము తఱిగినది. అంతట నేమియుఁ బోవక యొక పొప్పు పని చేసినాను.

వేంక—ఏ మి పని?

రామా—ఒళ్ళు అటూయిటూ సాగదీసుకొని యిద్దముబస్తాకు దించినట్లు ఒక్కసారి
యెగిరి కూలబడినాను. దీనిచేత లోపల గొంచెము సందిచ్చినట్లు కనబడినది.
అప్పు డొక్కవాయి పెరుగు అన్నము కలిపి నాలుగు ముద్దలుగాఁ జేసి
పందికొక్కుకన్నము మెత్తినట్లు గొంతులోఁ బడవేసినాను.

వేంక—సమర్థుడవుగాన నంత పని చేసినావు. కనుక నే సార్థకమయినది. అయితే
మాత్రమేమిలే? ఏకులు పెట్టితే బుట్టలు చిరుగుతవా?

రామా—అంతటి లో నూరకున్నను కొంత చాగుగనే యుండునయ్యా.

వేంక—ఊరకుండక మళ్ళీ యేమిచేసినావయ్యా?

రామా—మొదటఁ బరిహరించితి నంటినే మామచక్రములు, అంటే తెలుసునా గాన
ముక్కలు, అప్పుడు మళ్ళీ కండ్ల కగుపించినవి. వానిని వదలి పెట్టుటకు మనసాప్పుకొ
నుకొనెను. రేపు మళ్ళీ దొరకుతవా అని, దగ్గర నేయి లేకపోయినందున పెరుగు
లోనే మంచి, అవికూడా గొంతులోఁ బడవేసినాను.

వేంక—ఓయి అఘాయిత్యుడా! ఎంతపని చేసినావయ్యా!

రామా—ఆపైన గ్రుక్కెడు నీళ్ళు త్రాగవలెనంటే సందులేక మానివేసినాను.
ప్రాణము పోతూవున్నది. ఏమిచేసేది? అయ్యా! అయ్యా! ఓ యబ్బో!

అయితే నాయనా! మా పేరిగాఁడు కుట్టకుంక. ఎక్కడఁ గూర్చున్నాడో
నాకుఁ గనబడ లేదు. వాడికి ముఖిభిడియము. తిన్నగా భోజనము చేసినాడో
లేదో. నీ కెక్కడనయినా కనబడినాఁడా చాబూ?

వేంక—ఇప్పుడే ప్రక్కవీధిలోఁ గనబడినాఁడు. భోజనము చేసి వస్తూవున్నాఁడు.
(అని) పేరయ్యా! పేరయ్యా! (అని పిలిచి) అరుగరుగో! నీ మనమఁడు
పేరిగాఁడున్ను, నీ మేనల్లుఁడు సుబ్బిగాఁడున్ను కూడా ఇచ్చుచున్నారు.

(పేరయ్య, సుబ్బయ్య ప్రవేశించుచున్నారు.)

సుబ్బ—ఏమి మామయ్యా, యిక్కడ కూర్చున్నావు?

రామా—నాయనా, సుబ్బిగా! పేరిగాఁ డేడిరా?

పేర—తాతయ్యా! యిక్కడనే యున్నాను.

రామా—సంతర్పణలోకివచ్చి తిన్నగా భోజనముచేసినావు నాయనా?

సుబ్బ—భోజనముదగ్గర వెనుకదీస్తామా మామయ్యా?

రామా—ఏమోలే; కుట్టకుంకలు గనుక వడ్డన తిన్నగా అందినదో లేదో అని.

సుబ్బ—మేము కుట్టవాళ్ళమైతే మాత్రము? నేను నీ మేనల్లుడనని యెవ్వరెఱుంగరా? వీడు నీ మనమడని యెఱుంగరా? వడ్డించవచ్చే ప్రతివాడున్నా నా దగ్గరకు రాగానే “నీవు పప్పు రామావుధానుల మేనల్లుడవు కావడం టయ్యా?” అని యంటూనే యున్నాడు.

రామా—ఎట్లాగైనా నీకు భయంలేదుగాని పేరిగాడు నోరులేనివాడురా.

పేర—తాతయ్యా! నేనున్ను, సుబ్బిగాడున్ను ఒక్కచోటనే కూరుచున్నాము. వాగానే భోజనము చేసినానులే.

రామా—ఆఁ. అయితే సంతోషము. సంతోషము. అంతే నాకు గావలసినది.

వేంక—ఎంతసేమైన భోజనవిశేషములేనా? వ్రతవిశేషము లేమైన నున్నవా? రామావధానులుగారూ! వ్రత ప్రదేశములో మీ రేమి కనిపెట్టినారో చెప్పండి.

రామా—నేనా? అక్కడఁ గూర్చుండి వ్రతమందిరమువైపుచూడఁగా, ఒకచోటఁ బురాణకాలక్షేపము, ఒకచోట గీతాపారాయణము, ఒకచోటబూజావిధానము మఱియొకచోట భజన మొదలైనవన్నియు గోలగాఁ గనబడితే యేమీ తోచక యిటుతిరిగి వంటకాలలోనికి బోవుచున్న పెరుంగు కావళ్ళు, నేతి కావళ్ళు లెక్కపెట్టుచుఁ కూరుచున్నాను.

వేంక—మంచివనిచేసినావు! సుబ్బయ్యో శాస్త్రీ! నీ వేమి చూచినావోయి?

సుబ్బ—పురాణము చదివే చోటఁ గూర్చుండి ధర్మరాజు రాజసూయ యాగకథను విన్నాను. వ్యాఖ్యాతరాగయుక్తముగ బోధించుటచే మహానందజనకముగనున్నది

వేంక—పేరయ్యా! నీవేమిచూచినావోయి?

పేర—నేనా? ప్రభువుగాకున్ను, దేవిగారున్ను, భక్తితత్పరులై పూజ నేయుచుండుట, తక్కినవార లందఱు జపహోమగీత వాద్య నృత్యాదులచేత నానందించుచుండుట చూడఁగా నిది శుకశౌనకాదుల సభవల్లఁ గనుపించినది. నేనచ్చటనే కూరుచుండి యానందముగఁ బ్రార్థుఁ గడపినాను.

వేంక—ఇ దంతయు సరేకాని సంగీతసభయొద్దకు మీ చెప్పినను నారైతికదా.
ఆ పాట యెంత వాగుగ నున్నది!

సీ. శృతిలయ గాగ ప ధృతులెల్ల శోధించి
పటుత రానుభవ సం ధృతిగల్గి
గమక భేదంబుల గ్రామమర్మంబుల
మూర్ఖనాదులను స మూల మెఱిగి
వాది వివాది సం వాద్యనువాది క
ల్పనలఁ గల్పితి సం బుధ మరసి
కమనీయ రూపంబు కంఠ మాధుర్యంబు
భావార్థ బోధక ప్రౌఢి గాంచి

గీ. యఖిల జనములు మెచ్చి హా హా! యనంగ
మోడు లష్టపె చిగిరించి మోసు లెత్త
మించి హరిభక్తి మూర్తిభ వించినట్లు
గానరస మట్టె వర్షించె ఘనుఁ డొకండు.

2

ఆతఁడు పన ప్రభువుగారి యాస్థాన విద్వాంసుఁ డట. మంచి సమర్థుఁడు
సుమా. అయినను ఆతఁ డెంతటి సమర్థుఁడైన నేమి? కొద్దువ సౌకర్యము
లన్నియుఁ జక్కగ లేకయుండిన నాతని యాట యేమి సాగును?

ఆ. లాళ మైన లేక తంబురయును లేక
జంత్ర వాద్య గాని జంట లేక
విద్వేనరయఁ గల్గు వేత్తయు లేకయె
పాడు పాడు నాఁగఁ బాడు కాదె?

3

ఇన్ని సౌకర్యము లుండినను కష్టమగు స్థలము లేకయుండిన వ్యర్థమే సుమా.

ఉ. ఇమ్మహి ఘానుషంబు నెడ నిమ్ము; మహాత్ములు నవ్వనిమ్ము; మో
క్షముఁ దొరంగనిమ్ము; మఱి సభ్యులు హుట్టులుకొట్టనిమ్ము; మేల్

సా మ్మెగఁబెట్టనిమ్ము; విర † సుండని యెల్లరు దూఱనిమ్ము; ఛీ
కమ్మిక లేనిచోట మృదు † గానము కష్టము కష్ట మేరికే. 4

మనప్రభువుగారు మంచిరసజ్జులగుటచేత నిట్టి సౌకర్యము లన్నియుఁ జక్కఁగ
నమర్పఁబడినవి. కావుననే యచటి గానము సర్వజనరంజకముగ నుండినది.

సుబ్బ—(గర్వముతో) నేను వినిన దంతకంటె రంజకముగ నుండినది.

పేర—(గర్వముతో) నేను చూచినది అన్నిటి కంటె బాగుగనున్నది.

వేంక— ఇప్పుడు ఎవరుచూచినదానిని వారు మెచ్చుకొనుటవలనఁ గార్యమేమి?
దీనికంటె ఇప్పు డొకరుచూచినదానిని ముందుయేకాదశినాఁడు మఱియొకరు
చూతము. అప్పుడు నిజము తెలియును. ఇప్పటికిఁ బోవుదము రండు.

రామా—ఆ నాఁడు నావంతు నేలికావళ్ళు, పెరుఁగుకావళ్ళు ఎవరుచూస్తారు?

అందఱు—ఆ పని నీవు చేయవలసినదే. మీ యింటిపేరునకును దగియుంటుంది.

రామా—పోనీలే నాయనా! నన్ను కాస్త లేవఁదీయండి; పోదాము.

శ్రీ. X. 1000

(లేవఁదీయుచున్నారు.)

వేంక—గామావధానులుగారూ! మీరు బాగాక్రాంగిన ఉడుకునీళ్లలో నొక గంట
నేపు కూర్చుండండి. త్రాగిన నెయ్యి తీరాన్నము, మ్రింగిన గారెముక్కలు
అన్నీ కరఁగి దేహము కొంచెము తేలికపడుతుంది.

రామా—అలాగే నాయనా. ఇంటికిపోయి యేదోతిప్పలు పడవలెను.

వేంక—తిప్పలు మరేమియు లేవులే. అట్టిట్టియినను వ్రతదరిశనముఁ జేసితివిగాన
యముఁడు మాత్రము నీ జోలికి రాఁజాలఁడు. ఒకవేళ వచ్చినను నీ వాతనితో
దెబ్బలాడియైనను స్వస్థానముఁ జేరఁగలవాఁడవే.

రామా—నేను వ్రతదరిశనముచేసినమాత్రముచేతనే యముఁడు నా జోలికి రా
జాలక పోతే యీవ్రతము చేసెడి వారి నందఱు నేమిచేయును? 7

వేంక—వారి సమీపమునకే రాఁ జాలఁడు. వారందఱు స్వర్గమునకుఁ బోవలసిన
వారే. ఇరకను యమలోకము పాడు పడవలసినదే.

రామా—అరి!! అలాగా!! ఈ వ్రతమం దంత మాహాత్మ్య మున్నదిగా! (అంతలో కడుపుపట్టుకొని) అబ్బో! అబ్బో! అయాసముగానున్నది వాబో. ఈ పాద కుదరదుకాబోలును. ఈ గండముతప్పి బ్రతికితినా నేనుకూడా యీవ్రతము తప్పకుండా చేస్తాను. ఇంకను పోవుదము రండి.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది విష్కంభము.

ప్రథమరంగము—యముని సభ.

(యముడు, చిత్రగుప్తుడు, వక్రదంతుడు, దీర్ఘ బాహువును బ్రవేశించుచున్నారు.)

యము—అరే దీర్ఘ బాహు వక్రదంతాది కింకరులారా! పాపజనభయం కరులారా! అవిలంఘ్యుంబగు మచ్చాసనంబు శిరంబున ధరించి స్వస్వవ్యాపారంబుల నప్రమత్తులరై వర్తించుచున్న వారలే?

వక్ర—నిఖిలజీవ భయంకరమూర్తి! దేవరయాజ్ఞల శిరంబున ధరించి, స్వప్నానస్థయందును నాలాపించుచు, నించుకేనియుఁ దొలంగక మెలంగుచున్న వారము.

యము—మంచిది. అసత్యవాదులం బట్టి, నాల్కలు వ్రక్కలుగఁ జీల్చి, బాధించుచున్న వారలే?

దీర్ఘ—అసత్యవచనవిషపూరితంబులగు జిహ్వాధమంబుల చండ తర కరవాలంబుల ఖండఖండంబులుగఁ జెండి, తత్ఫణ్డంబుల నండజంబులకుఁ బండువుసేయుచున్న వారము దేవా.

యము—సెబాన్! పరధన, పర నారీమణులఁ గాంచి చోర జారత్వంబుల ముట్టిన వారల గోలుగోలున నేడ్చింపుచు, బాధింపుచున్న వారలే?

వక్ర—పరధనాపహారుల దుస్సహపూతిగంధ పదాగ్ధ భక్షకులం జేయుచున్నారము. పరనారీపరాయణుల జ్వజ్వల్యమానాయస్తంభంబుల నాలింగనంబుఁ జేయుచున్నారము.

యము—బహుమంచిది. అరే! కింకరులారా! స్వార్థపరులై కూటసాక్ష్యంబులచేఁ బరప్రాణ మాన ధనంబుల కపాయం బొనరించు మహాపాతకుల వలయు తెరంగున దండించుచున్నవారలే?

దీర్ఘ—అట్టి పాతకుల శరీరంబుల రుధిరమాంసపిశునంబులగు శునకంబుల కాహారంబుగ నిడుచుంటిమి దేవా.

యము—మంచిది! చిత్రగుప్తా! ఈ దినంబున మన యాలయంబున కతిథులై వచ్చిన పాపుల నిచటికి రప్పించుము.

చిత్ర—చిత్తము. అలాగే రప్పించెదను. కింకరులారా! శేటి పాపుల నొక్కొక్కరిగా నిటకుఁ దోడ్కొని రండు.

వక్ర—చిత్తము (అని యొకనిని దెచ్చి నిలువఁబెట్టుచున్నాఁడు.)

చిత్ర—దండధరా! ఆలింపుఁడు. ఈ జీవుండు, లోకరక్షకుండగు విరూపాక్షుండు కలఁడేని ప్రత్యక్షుం డేల కాఁడనియు, గావున లేడనియు, నాస్తిక వాదంబులఁ జేయుచు, వేదశాస్త్రంబుల కప్రామాణ్యంబుఁ గల్పించి, మందమతుల డెందంబులఁ గొందలం బందఁజేయుచు, వారల భక్తిభావంబుల డిందుపఱచిన నాలి బూతంబు.

యము—ఓరి దుర్మార్గా! దూరీకృతాపవర్గా! ఎంతచేసితివిరా! కింకరులారా! నిస్తులాస్తిక్యభావంబు ధ్వస్తంబు కావించిన యీ దుర్మార్గుని జిహ్వధమంబును ప్రచండకీలి కీలాకలాపంబునఁ గాల్చి హింసింపుఁడు. మఱియు నసిపత్ర వనంబున నిరంతర దురంత చింతలం బెట్టుఁడు.

వక్ర—వానిని దూరముగా నీడ్చుకొని పోవుచున్నాఁడు).

దీర్ఘ—(మరియొక పాపినిఁ దెచ్చి నిలువఁబెట్టుచున్నాఁడు.)

చిత్ర—చిత్తము ధర్మస్వరూపా! ఈతండు ధర్మవిచక్షణంబులేక ప్రతిక్షణంబు కణంబులం గూఁచి, పేఁచి, యతుల ధనాగమంబు చే గర్వించి, స్వపరోపయోగార్థ వ్యయంబును సహింపజాలన దాచి, యవసాన కాలంబున ధనరాశిత్యాగంబు ప్రాణత్యాగంబునకన్న సంకటంబుగాఁగదద్రు వ్యతౌళనోదకపానంబు చే నెట్టకేలకుఁ బ్రాణంబులఁ బాసిన పరమలోభి.

యము—చిత్రగుప్తా! జ్ఞానలేశంబు లేని మానవాధముల చేతం బడిన యర్థంబు ధర్మకార్యాచరణముల సార్థకంబుగాక యెంతగ వ్యర్థం బగుచున్నది! ఈనీచాత్ముని గొంపోయి ధనరాశియందుఁ బూడ్చిపెట్టుచుఁ బెల్లగింపుచునీతని లోభత్వంబెల్ల నుడిగింపుఁడు.

దీర్ఘ—(వాని నావల కీడ్చుకొని పోవుచున్నాఁడు.)

వక్ర—(ఇంకొక పాపిని దెచ్చి నిలువఁబెట్టుచున్నాఁడు.)

చిత్ర—ధర్మాధర్మవిచక్షణదయో! దక్షిణాశాధ్యయో! చిత్తగింపుఁడు.

అసహాయంబులును, నిరపాయ కరంబులును అగు సాధుమృగంబులు నరడజంబులును పిపాసంజెంది, జలంబానఁ గూలంబుఁజేర, దత్తాంతంబులఁ గడునిర్దయుండైవలయుపన్ని, యరులొడ్డి, వాని యుసురులం బూరిఁగొన్న గండుమగం డీతండు. వీని హృదయంబునకంటె భూధరంబె మృదుతరం బనవచ్చు. ఆ మృగాండజంబుల కీతండు భూలోకయముండై యొప్పియున్నవాఁడు!

యము—ఆ! చిత్రగుప్తా! ఏమేమీ! భూలోకయముండే!! మంచిది.

వీనిం గుదియఁగట్టి మధ్యంధి నాతపంబున యాతనలం బెట్టుటయ గాక, రారవ మహా రారవ నరకంబులం ద్రోసి, తొల్లి వీనిచే నిష్కారణంబుగ మడిసిన మృగాదులు భీకర క్రూరాకారంబులు దాల్చి వీని దారుమారుచేసి కాటియవెట్టనట్లొనర్పుఁడు.

వక్ర—(ఆ పాపి నీడ్చుకొని పోవుచున్నాఁడు.)

దీర్ఘ—(నేటిక పాపిని దెచ్చి నిలువఁబెట్టుచున్నాఁడు.)

చిత్ర—మష్టజన హృదయ దారణ దారుణ భాషణా!! ధర్మపోషణా!
 ఈమష్టండు మిత్రుని హితాహితంబు లరయువానింబోలి వర్తించి
 వాని నమ్మికం బడసి, రహస్యంబులందెలిసి, వాని శత్రులంగలిసి,
 వాని మానధనంబుల కపకృతి నొనరించి, యామోదించిన వంచ
 కుండు. మృదు మధుర వచన రచన లను జాలంబులఁ బన్ని పర
 హృదయ ఖగంబుల వశ్యంబులుగఁ జేసికొనంజాలు మోసకాండ
 నని మీసంబులు దువ్వవచ్చును. వీనిచే ద్రోహంబుఁజెందని
 మిత్రుం డీ ధాత్రియం దుండుట యరిది.

యము—సద్గుణ గంధలిప్తా! చిత్రగుప్తా! బెట్టిదంబులగు నెట్టిపాపంబు
 లకైన నట్టులేక శిక్షలం బల్కుచుంటి గాని మిత్ర ద్రోహికి
 వలయు శిక్ష తడ వరసి నుడువవలయుఁ గదా. అయినను వీనిని
 బ్రస్తుతమందు నిఖిల విష కీటక నిబిడీకృతంబగు బోనునందుఁ బడఁ
 ద్రోయుఁడు. పిమ్మట మరల విచారితము.

దీప్తి—(వాని నావల కీడ్చుకొని పోవుచున్నాడు.)

He killed him

యము—చిత్రగుప్తా! కింకరులారా! ఏనొక్క విశేషం బెఱింగింతు నాల
 కింపుఁడు. వేదశాస్త్రంబులు ధర్మంబుల బహుముఖంబుల
 బోధించి త దాచరణ పరాయణులకుఁ బుణ్యలోకప్రాప్తియు,
 తద్ధర్మ విముఖుల యి దురాచారవర్తనులగు వారల కెల్లరకు
 నారక దుఃఖప్రాప్తియు విశదీకరించుచున్నవి. ఇట్లుండ మహా
 పాతకులు కామక్రోధాదులకు వశంగతులై, దుష్కృతంబుల
 మహాత్సాహంబునం జేసి, ధర్మవర్ధకాధర్మనాశకంబయిన మ
 చ్చాసనంబుం దూషించుచు నన్నుం ద్వేషించుచు నదరిపడి, తుద
 కు మల్లోకంబున కరుదెంచి తల్లడిల్లుచుందురు. వీరిం గరుణింప
 నధర్మంబగుగాక ధర్మంబగునే? పరమేశ్వరప్రీతికరంబగునే? కాన
 మ ద్భక్తులారా! యిండుకేనియుఁ గరుణింపక యీ వంచకుల

శిక్షింపుచుండుడు. ఇదియె ప ర మే శ్వ ర శా స నం బు.

చిత్ర } — దేవర యజ్ఞ ను శిరసావహించి యట్లే యొనర్తుము.
కింక }

యము—బహుసంతోషము. ఇంక శిక్షింపఁబడవలసిన పాపులం దీసికొని రండు.

కింకరులు—ఇంక నెవ్వరును లేరు దేవా.

యము—అఁ! ఏమీ! ఇంకెవ్వరును లేరా?

కింకరులు—చిత్తము. లేరండి మహాప్రభూ!

యము—మరివరా! చిత్రగుప్తా! ఏమి యీచిత్రము!

ఉ. నాటికినాడు మత్పురము ♦ నంగల పాపులసంఖ్యఁ జూడఁ బె
క్కిటికిఁ బాటునంబడిన ♦ యేటిజలంబుల మాడ్కినాయెఁ; గ
ర్తాట మరాట లాట మళ! ♦ యాళవిశిష్ట సమస్తదేశముల్
దీటుగ దాటి పాపు లరా ♦ దెంచుచు నుండినవారె నిచ్చులున్?.

చిత్ర—వచ్చుచునే యుండిరి. కాని విదిశా పురంబునుండియు దాని సమీపమందలి
మఱికొన్ని పట్టణములు, గ్రామములు, పల్లెలు మొదలగు వానినుండియు మాత్ర
ము కొన్ని మాసములనుండి పాపులు వచ్చుచుంట లేదు.

యము—అరే! యేమీ! వచ్చుచుంట లేదా? ఒక్కరును వచ్చుచుంట లేదా?

చిత్ర—లేదండి మహాప్రభూ!

యము—ఏమీ? వారందఱును స్వర్గమునకే పోవుచుండిరా? ఏమి యాశ్చర్యము!
వారందఱును దోషమన్న దెలుంగక ధర్మవర్తనులయ్యే యుండిరా యేమి? లేక
యందఱు నొక్కసారిగఁ బావనులై రా? సాధారణంబుగాఁ బ్రతిపురమందును

క. కొందఱు పతితులుగను మఱి

కొందఱు పావనులుగాఁగఁ ♦ గూడుదు; రటాగా

కెందైన నంద ఆనఘులె

యందురై? యిటువంటి చిత్ర ♦ ముండునె ధరపై?

దీని కేమైన గారణం బుండితీరవలయు. అది మన మెట్లెఱుంగఁగలము?
(నారాయణ స్మరణ సేయుచు నారదుడు ప్రవేశించు చున్నాడు. [8])

యము—నారదమునీంద్రా! నమస్కారము. ఈ యుచితాసనంబునఁ గూర్చుండుడు.

నార—సుఖీభవ. శమనా! నీవునుఁ గూర్చుండుము.

యము—తాపసేంద్రా!

క. మీరు త్రిలోకములందును

గూఢిమిఁ జరియించుచుండు; ♦ కువలయమున నే

తీరునను మీ రెఱుంగఁగ

నేరని కత లెందుఁ గలుగ ♦ నేరవు సదయా!

7

ఏ నిప్పు డొక్క యంశంబుఁ దమవలన వినఁగోరియున్నవాడ. ఆ దెద్దియనిన

గీ. దుష్టచిత్తులు, మఱి గురు ♦ ద్రోహు లమిత

పాపకర్ములు, బహు సురా ♦ పాన పరులు,

కపట వర్తనులును, మిత్ర ♦ ఘాతుకులును,

నడలుచుండుదు రిటఁ బడి ♦ యనుదినంబు.

8

అట్టి వార లిప్పు డేమికారణంబుననో కొంత కాలంబునుండి వచ్చుట తగ్గినది.

ముఖ్యముగా విదిశా పురప్రాంత ప్రదేశములనుండి వచ్చుట కానఁబడదయ్యె.

దీని కేమైనఁ గారణం బుండితీరవలయు. అది యేమైయుండును?

నార—దండధరా! ఎఱిగింతు వినుము. ఈవిషయంబు నేనును మొన్న నె నూత

నంబుగ వినియుంటిని. దీని నీ కెఱింగింపఁ దలఁచియే యిచటి కరుదెంచితి.

ఉ. ఆ విదిశాపురంబును ధ ♦ రాధిపుఁ డొక్కఁడు భక్తగణ్యుడై

పావనమూర్తి నాఁ జెలఁగి ♦ పాలనసేయుచు, విష్ణుప్రీతికై

సేవ లొనర్ప నెంచి, యల ♦ శ్రీహరివాసరసువ్రతంబు నెం

తే విమలాత్మతా సలుపు; ♦ నేమని చెప్పుదు వాని చిత్రముకా.

—* పంచచామర వృత్తము *—త్రిశ్రగతి.

నిరంతరంబు శయ్యనుండి ♦ నిద్రలేచు నప్పుడే

పరాత్పరా! కృపాభై! పాప ♦ భంజనా! నిరంజనా!

పదేశ! నిర్మలాత్మ! యంచు ♦ భక్తియుక్తుడై కడు
స్మరించుచుండు గాని వేఱు ♦ మాటఁ బల్కుఁ దెన్నఁడుకా. 10

ఆ వ్రత వ్రదేశం బెట్టులుండు ననుకొంటివి?

పాదపవృత్తము.

బక్కెడఁ బ్రతియు ♦ నొక్కెడఁ బూలి
కొక్కెడఁ బాటయు ♦ నొక్కెడ నృత్యం
బొక్కెడ స్వస్తి, మ ♦ తొక్కెడ గీతలో
లెక్కకు మించును ♦ లేదట లెందుకా.

11

యము—ఏమి! అంతటి భక్తితో వ్రతం వాచరించుచుండెనుగా!

నార—ఇంతేనా! పడియు వినుము.

గీ. తా నొనర్చిన మన కేమి ♦ తఱుంగఁ బోదు;
కాని పురజను లెల్లరఁ ♦ గలయఁ గూర్చి
యా వ్రతంబును భక్తిచే ♦ నాచరింపఁ
జేసి నీ పురి కీరీతిఁ ♦ జేటుఁ దెచ్చె.

12

గీ. వార లెల్లరుఁ గలుషత ♦ వాసి తుదను
స్వర్గమున కేగ సాగిరి ♦ సరభ సమున;
కాలు కల్గినవానికిఁ ♦ గాళి కేగు
టనఁగ మూ డంజ లనెడు నా ♦ మృముగ శమన.

13

కావున నీలోకమందలి పాపుల సంఖ్య తక్కువగుచున్నది. ఆ రాక్షేత్రుని
పేరు తుక్తాం గ దుఁ డు.

యము—ఏమి యాశ్చర్యము! ఈ వ్రత మహత్వంబున వార లెల్లరుఁడగుషమహితు
లగుచుండిరిగా! దీనిచేతనా యిచటి పాపుల సంఖ్య తక్కువగుట!

నార—తక్కువగుట మాత్రమేనా?

గీ. ఈ వ్రతమె యింక యిసుమంత ♦ యితరదేశ
వాసులందఱు వ్యాప్తించి ♦ ప్రబలె నేని

నీ బలంబులు నీవును ♦ నీ నరకము

తరలి యేమూల నైనను ♦ దాఁగ వలదె!

14

అటు పిమ్మట నీ వుండి ప్రయోజనమేమి? నీ వెవ్వరిని శిక్షింతువు? క్రమ క్రమంబుగ నీ యధికారంబునకును నీ లోకంబునకును గూడ హాని తటస్థింపఁ బోవుచున్నది. కాన నెఱింగించితి. పిమ్మట నీయిష్టము.

యము—ఓ హా! నారదమునీంద్రా! నీ వాక్యంబులు వినినంతనే నాగుండె లదరు చున్నవి. దీని కేమి యుపాయము? ఈ వ్రతంచేమి! ఈ తండావరించుట యేమి! నాలోకంబు పాడగుటయేమి! దీనికి నే నేమిచేయుదును?

నార—ఏమిచేయుదువు? పాపులు వచ్చునప్పుడు శిక్షింపుము. రానప్పుడు మెదలక కూర్చుండుము.

యము—అట్టులనెదవేల మునీంద్రా! ఎట్టులైన నీవే కరుణించి నా లోకంబుఁ గాపాడవలయును.

నార—(చిఱునవ్వుతో) నే నూరక పాడఁగలను గాని కాపాడగలనా?

యము—దీనికిఁ దగిన వెఱి వొక్కటి యోజింపఁజాలవా?

నార—భక్తుల కిచ్చుటకై మంచి మంచి ధోవతుల చాపులను జక్కఁగాఁ జింపఁ గలనుగాని వేఁతెద్ది యోజింపఁజాల.

యము—ఎట్టులైన నా లోకవ్యవహారంబు ముడివడునట్లు చేయుము.

నార—ఈ వ్యవహారము చూడ విడఁబడునట్లులున్నది. కాని ముడివడునట్లు నాకుఁ దోచుట లేదు.

యము—నీ వాక్యంబులు విన విన నాకు మఱింత భయము కలుగుచున్నది. ఈ మహాదుఃఖ సముద్రము నే నెట్లు లీడఁగలను?

నార—ఓకో. ఆ దెంతపని? దీని కుపాయము నేను చెప్పఁగలను.

యము—ఏమిచెప్పెదవు?

నార—నా తంబురబుజ్జువంటి మంచి బుజ్జి యొకటి సంపాదించుకొని దాని గట్టిగాఁ గాఁగిలించుకొమ్ము. ఎట్టి మహాసముద్రమందైనను మునుఁగకుండ నీడవచ్చును.

యము—నేను కార్యావసరమ్మున నిట్లులు ప్రార్థించుచుండ నాయెడఁబరిహాసంబుఁ గావించెదవా?

నార—నాకు నేమియుం దోచక పల్కినవాక్యములు కాని పరిహాసవాక్యములు
(కొంచెము నీ పూరకుండి) అయినను దండధరా! యింత వెళ్తేవాడనేమి?

ఉ. ఏటికి యీ నృథావ్యసన ♦ మే దెటుపోయిన బోవనిమ్మా; నీ
కేటికి లేనిగోడు? సుఖ ♦ యింపగ నేరవె కూరుచుండి? నీ
కూటికి గుడ్డకు భయము ♦ గొంటివె? లోపము లేదు నమ్మా; నా
మాట నిజము; ధాత తగు ♦ మాత్రము పెట్టకయున్నె యేకి?

యము—సంయమివరా! నాకన్న వస్త్రములకు లోపముకలుగదనియాపల్కుచుంటివి

నార—ను తేమి కావలయును?

యము—చిరకాలము నాచే వాలితంబగు రాజ్య మిప్పుడు వ్యర్థమగుచుండెగదా.

నార—రాజ్యమునకై నీ వేల యింత శ్రమపడెదవు?

గీ. ఇంత శ్రమపడితంచు నీ ♦ కెవ్వరైన

ద్రవ్య తలకెత్తుదురె మహా ♦ ద్రవ్యమెల్ల?

ఒక్క మూలను గూర్చుండి ♦ యుచిత గతిని

బ్రాద్దువుచ్చుచు నీ దారి ♦ బోవరాదె?

16

యము—నారదా! నిన్నింతగ వేడినందు కిదియా నీవు నాకు జూపు త్రోవ?

నార—ఇంతగ వగచుట కిప్పుడు నీ పు ట్టేమునుంగినది?

యము—అయ్యోనారదా! అట్లనెదవేమి?

ఉ. ఆరక భగ్గుభగ్గున మ ♦ హానలకీలల గ్రక్కుచుండు మ

న్నారకవహ్ని యారి కడు ♦ సల్పగుచుండుట గాంచి, నెట్లై

నోడికొంచు, నూరక ని ♦ ను నిను వేడుచునుండ నా కిదే

తారకమయ్య; నేమిగతి ♦ దైవమ! దైవమ! యంచు నుండితి.

నార—(తనలో) నా యత్నమువలన నిప్పటి కీతండు మహాతురుడై యాస్పవాడను.

కలహకారణబీజం బొక్కటి యిపుడు చక్కగ వీని హృదయ భూమియందు
నాటవచ్చును. దీని ఫలమును నేను హాయిగ గొంతకాల మనుభవింప వచ్చును.

(ప్రకాశముగా) దండధరా! నీవు మిక్కిలిగ నడుగుచుంటివి కాన నాకు
దోచిన యొక్క యుషాయం బెరిగింతు వినుము.

క. నీ కీ ప్రభుత యొసంగిన

దా కమలజుఁ డతనిఁజేరి ♦ యాద్యంతముగా

నీ కథఁ దెల్పి మహాత్మా

నాకొక దఁ జూపు మంచు ♦ నతియొనరుపుమీ.

18

గీ. అతనిఁ బ్రార్థించి, ధ్యానించి, ♦ యాశ్రయించి,

ప్రతము నెట్లెని మాన్పింప ♦ వలయు శమన;

తగని కార్యం బటంచును ♦ దలఁతు వేము;

యాత్మరక్షణకన్నఁ గా ♦ ర్యంబు కలదె?

ఇంతకన్న సుసాయంతరం చేమియు నాకుఁ దోచుట లేదు. ఇట్లుకానిచో నే నీ యమాధికారంబు నొల్ల నని యా నలువతో గట్టిగా మొఱఁబెట్టు కొనుము. ఇక నాకుఁ దడవగుచున్నది. శమనా! నేను బోయివచ్చెద.

యము—చిత్తము మునిహలచంద్రమా! నమస్కారము.

నార—సుఖీభవ. సుఖీభవ. నారాయణ. [9](అనుచు నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

యము—వింటిరే కింకరులారా? దీని కేమిచేయుదును?

కింక—నారదమునీంద్రుని యుపాయమే బహుభాగుగ నుండినది మహాప్రభూ.

(ఇంతలోఁ జాటుననుండి యొకపాపియు, కింకరుఁడును బెనఁగులాడుచు బ్రవేశించుచున్నారు.)

పాపి—అయ్యా! అయ్యా! యమధర్మరాజా! చూడండి. ఈ కింకరుఁడు నన్ను మీయొద్దకు రానీయక పొధించుచున్నాడు. ఇంతవఱకు బహుకాలమునుండి నేను మీ లోకంబున నరకపాథ లనుభవించుచున్నాను. ఇప్పుడు భూలోకంబున నామనమఁడు ఏకాదశీవ్రతం పాచరించినాడు. ఈవ్రతమువలన వై మూడు తరములవారును, దిగువ మూడుతరములవారునుఁ గూడఁ పావను లగుదు రని వైష్ణవ పురాణంబులు మొఱఁ బెట్టుచున్నవి. కావున నీకనాకుఁ పాతకంబు లెక్కడనున్నవి? నామనమఁడు వ్రతమొనర్చుటచేత నేను పావనుఁడనైనాను. ఇక నన్ను పొధించుటకు మీకుఁగాని మీ కింకరులకుఁగాని యెంతమాత్ర మధికారము లేదు. కాబట్టి నన్ను స్వర్గలోకమునకుఁ బంపి వేయుడు.

యము—సరే, వీనిని స్వర్గమునకుఁ బంపుడు. (అని కింకరుల కాజ్ఞాపించుచున్నాడు.)

(చాటుననుండి యొకపాపాత్మురాలును గింకరుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.)

పాపి—అయ్యా! నన్నీ కింకరసాయన కొట్టిస్తున్నాడండి. నా కూతురుబిడ్డే భూలోకంలోనే, యాకాశీవ్రతమే, చేశాడండి. అందుకని నా పాపాలన్నీ పోయినాయి. నేను సార్గానికి పోవాలండి. పంపించండి.

యము—ఈ స్త్రీని కూడా స్వర్గమునకుఁ బంపివేయుడు.

(ఇద్దఱు బంధువులతో నింకొక వైశ్యపాపియుఁ, గింకరుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.)

పాపి—రాజుగారండీ! రాజుగారండీ! మా పెద్దయ్య మనసుడే మా వూళ్ళోనే మొన్న యాకాశీవ్రతం చేశాడండి. నేను సార్గానికెళ్ళాలండి. ఈడే మా పెద్దమ్మ తెమ్మండి. ఈడుకూడా మావోడేనండి. (అని వాండ్ర నిద్దఱును దగ్గఱగా దీసికొని) మేము ముగ్గురముకూడా సార్గాని కెళ్ళాలండి.

యము—ఏమీ! మీరు ముగ్గురను స్వర్గమునకుఁ బోవలయునా! ఔరా! స్వర్గ మెంత చౌకాయె! సరే. వీరినిగూడఁ బంపివేయుడు. (అని యాలోచించి) అహో సభాసదులారా! చూచితిరాయీ విపరీతము. [10] ఆ రుక్మాంగదుండొనర్చు నేకాదశీవ్రతంబుచే నూతనులు నా లోకంబునకు రాకపోవుటయగాక యిచ్చటి పురాతనులుకూడఁ బాపరహితులైతిమని స్వర్గంబునకుఁ జనుచుండిరి. దీని నింక నుపేక్షింపఁ జనదు. లోకంబు పాడువడుచున్నది. కావున సారదుండు తెల్పిన ప్రకార మీక్షుణమే నేను బ్రహ్మలోకంబున కరిగి యా సలువతో నిందుకుఁ దగిన ప్రతీకారం బొం డాలోచించెద. మీరెల్లరు మీ మీ కార్యంబులయందు బాగరూకతతో నుండుడు. (అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ద్వితీయ రంగము—బ్రహ్మలోకము.

(బ్రహ్మదేవుఁడు కూర్చుండి యుండఁగా యముఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

యము—దేవా! పంచేష్టి! వాణీమనోహరా! నమస్కారము.

బ్రహ్మ—సుఖీభవ. సుఖీభవ. ఏమోయి? సూర్యనందనా! ఏమిసమాచారము? నీ లోకంబును ధర్మంబుఁదప్పక పాలించుచున్న వాడవే?

యము—ఏమి చెప్పాడను దేవుని ఇంక నే నేడ! నా బాక మేడ! నేన్నవారిం చుట
యేడ! భూలోకంబున నీ కృష్ణపురింబును నొక్క పురింబు కలదు కదా.

ఉ. ఆ విదిశాపురంబును ధ ✱ రాధిపుడొక్కఁడు భక్తగణ్యుడై
పావమూర్తినాఁ జెలఁగి ✱ పాలనసేయుచు, విష్ణుప్రీతికై
సేవలొనర్ప నెంచి, యల ✱ శ్రీహరివాసర సున్రతంబు నెం
తే విమలాత్మతక్ సలుపు, ✱ నేమనిచెప్పుదు వానిచిత్రముక. 20
ఆత డంతటితో నూరకుండెనా?

గీ. తా మెనఁచిన నా కేమి ♦ తఱుంగఁ బోదు.
కాని పురజను లెల్లరఁ ♦ గలయఁ గూఁచి
యా వ్రతంబును భక్తిచే ♦ నాచరింపఁ
జేసి నా పురి కక్కటా ♦ చేటుఁ దెచ్చె.

21

ఈ వ్రత మా హాత్మ్యము చేత

గీ. వారలెల్లరుఁ గలుషముఁ ♦ బాసి తుదను
స్వర్గమున కేగసాగిరి ♦ సరభసమున
కాలు కల్గినవానికిఁ ♦ గాళి కేగు
టనఁగ మూడంజలనెఱు సా ♦ మ్యముగ నకటా.

22

దీనిచే నా లోకంబునకు వచ్చువాఁ డొక్కఁడును గానరాఁడయ్యె. ఇది కాక నాలోకంబునం దిదివఱకు నరకపాథ లబధించువా రందఱును ఇప్పుడు భూలోకమునందుఁ దమ పుత్రపౌత్రాదులొనర్చువ్రతమహత్త్వంబునంజేసి తాముఁ బవిత్రుల మయితిమని స్వర్గంబున కరుగసాగిరి. ఔరా!

గీ. ఇంక నే నేల? నారాజ్యం ♦ మేల? యిట్టి
లోక మేటికి? కింకరా ♦ నీక మేల?
యగ్నిగుండంబు లేల? యా ♦ యాసమేల?
వట్టిపెండ్లికి వాద్యంబు ♦ వలెనె ధాతా!

వృథగా నిట్టి రాజు నుంచి యేమి ప్రయోజనము? నీవు నాకిచ్చిన యీ

యధికారమును నీవే కైకొమ్ము. ఇదిగో నీవు నాకిచ్చిన కాలదండము; సగము త్రుప్పు పట్టి యున్నది. ఇదిగో నీవు నాకిచ్చిన కాలపాశము. పురి విడిపోవు చున్నది. ఇదిగో నా తక్కిన యాయుధంబులు. కైకొనుము. ఇంక నే నరిగెద.

బ్రహ్మ—శమనా! తొందరనొందకుము.

యము—తొందరయేల? [11] నాకు సెలవొసఁగి పంపుము. అంతియచాలు.

బ్రహ్మ—శమనా! ఏల నీ వీలీల నేఁడు తాలిమఁదూలి బేలవై మాటలాడుచుంటివి? ఆపదలు వాటిల్లుతఱి ధైర్యం బవలంబించి తప్పించుకొను వెరవు యోచింపవలయుఁ గాని యూరక తొందరనొందనచ్చునా? ఆపదలయందు విస్మయంబును సభా మధ్యంబునఁ దొట్రుపాటును, స్త్రీలయెడ నతి లోలత్వంబును, సామాన్యపురుషులక్షణంబు లని యెఱుంగనే?

యము—వాణీమనోహరా! నీ పల్కిన వాక్యంబులు నిక్కంబులే కాని నీ వొక్క తూరి నా లోకంబున కరుదెంచి చూచునెడ నింత శాంతహృదయుండవై మాటలాడఁజాల వని తలంచెద.

నీ. కటకటా! పరకాంతఁ ♦ గాంచి కక గీటుడు

దుష్టాత్ము మిడిగ్రుడ్లు ♦ తోడలేదు

సాధుల దూషించు ♦ చండాలురను బట్టి

కుత్తుకల్ పరపర ♦ కోయలేదు

పతిఁబాసి పరుచెంతఁ ♦ బవ్వళించెడుకాంత

పెళపెళ గుండానఁ ♦ బేల్చలేదు

కులగురుద్రోహులఁ ♦ గ్రూర దుష్కర్ముల

గోలుగోలున నేడ్వఁ ♦ గొట్టలేదు

గీ. బాపురే! ధాత! యిదియెట్టి ♦ వ్రతమొ కాని

యఖిల దోషంబులకును బ్ర ♦ హ్మస్త్ర మగుచు

బాహునఁబైనున్నట్లోక ♦ భాగ్య మెల్ల

నేమి తెల్పుదు నీవైనన్య ♦ మెట్టు లోర్తు?

చ. పలుకుట లొక్కరీతిగను ♦ భావములోన మఱొక్కరీతిగనె
సలుపుట లొక్క-రీతిగ నె ♦ సంగెడు దుష్టులఁ బట్టి తెచ్చి, హా
పెళపెళ యగ్ని గుండమునఁ ♦ బేల్చుఁగఁ జాలకపోతి; నింక నేఁ
గలిగిన కార్యమేమి? నృళ ♦ కాదె? మహాత్మ! తలంచిచూడుమా.

ఏమిఁజెల్పుదు వాణీమనోహరా? నాకింకరులెల్ల నిర్వాప్యపారులై, బలశౌ
ర్యంబులువాసి' సోమరితనంబునఁ జెల్లాచెదరై తిరుగుచున్నవారు. అగ్ని గుండం
బులు చల్లారిపోయె. ఉక్కుస్తంభమునకు ద్రుష్టపట్టుచుండె. ఆయుధంబులెల్ల
వాయి నెడుచుండె. పాపుల పాధించు శునకంబులును, వాయసంబులును, ఆహా
రార్థమై నలుకెలంకులకుఁ బోసాగె. అచుదినంబును నరకపాథ లనుభవించు
పాపుల రోదన ధ్వనులచేతఁ బ్రతిధ్వను లిచ్చుచుండు నా లోకంబెల్ల నిప్పుడు
దివారాత్రంబులు నిశ్శబ్దంబుగా నిద్రించుచున్నట్లే యున్నది. ఇట్టి దురవస్థం
జూచిన దొందరగాక శాంతం బెట్లు కలుగఁజేర్చు? ఈ వ్రతంబున కింతటి
మాహాత్మ్యం బెట్టుకలిగెనో నాకుఁ దోచకున్నయది. దీని కేదైన మార్గం
బుండేనని నాకుఁ దెలియఁజెప్పుము. లేకున్న నా యమాధికారంబును గైకొని
యింతటితో నెలవిచ్చి పంపివేయుము.

శ్రీ. కిరణము.

బ్రహ్మ—ఓహో శమనా! నేనెఱింగింతువినుము. ఆ రుక్మాంగదుం డొనర్చు నేకా
దశీవ్రతంబు నేనెఱుంగనిదికాదు. అది వ్రతంబులలోనెల్ల శ్రేష్ఠంబు. దాని మాహా
త్మ్యం బింత యని వర్ణింప నలవికాదు.

చ. హరికిని సాటి దేవతయు ♦ నా హరిభక్తులఁ బోలు పుణ్యలుక
హరికథబోలు సత్కథయు ♦ నాహరినామముఁబోలుమంత్రముక
హరిచరితంబుఁ బోలు కృతి ♦ యా హరివాసరతుల్యమావ్రతం
బరయగ సీత్రిలోకముల ♦ యందును గానఁగనౌనె యంతకా? 26

క. హరివాసర సద్రవమున

హరియించు ననంతకోటి ♦ యఘ సంఘంబుల్

హరినామ మనిన దానికి

సరి వే ఊడఁ గలదె? జన్మ ♦ సార్థక మనఘా!

ఆ రాజీంద్రుడు మహాభక్తుండై యిట్టి మహావ్రతంబు నాచరించుచున్న వాఁడు (అనుమానముతో) ఎట్లయిన నాతని వ్రతంబునకు భంగముకల్గినఁ గాని నీలోకంబు బాగుపడ నేరదు.

యము—(త్వగగా మాటల కడ్డము వచ్చి) ఆవును మహానుభావా అంటే. వానివ్రతంబున కెభ్యంగి నైన భంగంబు వాటిల్లదేని నా లోకంబు బాగుపడుట యరిది. ఇట్టిది యేమైన నీవే చేయవలయు.

శా. పొంకంబా హరినాభినీమ జననం ♦ బుక్ వింతగాఁ గాంచి, నిశ్చంక మేటి చరాచరాత్మకప్రపం ♦ చంబెల్లఁ గల్పించి, పైనింక వేల్పుల పెద్దవైతివి; బళా ♦ యీ వింతుకం తాత్మలో సంతల్పించినఁ జాలదే? జరిగదే? ♦ సర్వంబు చేకూడదే?

బ్రహ్మ—శమనా! వినుము. ఈవ్రతం బా శ్రీ మహావిష్ణువున కతిశ్రీతికరంబు. రుక్మాంగదుం డాయనకుఁ బ్రయభక్తుండఁ. కావున

గీ. ఈ వ్రతంబునకేనియు ♦ నితని కేనియెగ్గు నెద్దేనిఁ గావింప ♦ నెంతు మేనియల్ల శ్రీమహావిష్ణున ♦ కది యనిష్టమగునుగావున వెన్నముం ♦ దరయ వలయు.

ఇందుకు సమ్మతింపక మిన్నకుండునెడ నీ లోకం బంతయుఁ బాడగును. యమలోకంబు పాడువడి యయని భయంబే లేకపోవునెడ లోకంబున భర్తా భర్తంబులు నశించును. అనఁగా నరకభయంబు లేకపోవుటంజేసి పాపభయంబును లేకపోవును; దుష్కార్యంబులు మెండగును; విపరీతంబులు కలుగును; దాన సర్వానర్థంబులు వాటిల్లును. కావున నిట్లుభయపక్షంబులును బరికించినచో నెగఁదీసిన బ్రహ్మహత్యయు దిగఁదీసిన గోహత్యయు నన్నట్లుగా నున్నది.

యము—ఆట్లయిన నే నేమిచేయుదును? నాకేమియుఁ దోచకున్నదే.

బ్రహ్మ—అయినను న్నా మనంబున కొక్క యుపాయంబు పొడకట్టుచున్నది.

యము—(సంతోషముతో) సెలవిండు మహానుభావా!

బ్రహ్మ—సావధానంబుగ వినుము.

గీ. ఎట్టి భక్తు నైనఁ ది బట్టి పరీక్షించి

తరిచి నిజము నరయఁ దగును గాదె?

యెట్టి పైడి నైనఁ ది గట్టిగా రాతిపై

నొరసి యొరసి విలువ ది నరయు కరణి.

30

కావున నీ రుక్మాంగదుని భక్తివిశేషంబును బరీక్షించు సాధనంబుగ నుండు నట్లు లెద్దేని యొక్క యుపాయంబు మోక్షసత్తులకెల్ల విఘ్నకారిగను, భక్తాగ్రేసరుల కెల్ల గళబంధంబుగను ఉండునటులు ప్రయోగించి చూచెద. దీనిచేత నాతండు వ్రతభంగంబునొంది పిమ్మట వచ్చిన నీ లోకంబునకే రావచ్చును. దానఁ గ్రమంబుగ నీ కీర్తితార్థసిద్ధి యగును.

యము—బహుసంతోషము కామిత వరదా. ఎట్లయిన నాతఁడే నాలోకంబునకు రావలయు.

బ్రహ్మ—కాని శమనా!

—* మత్తకోకిల *—మిశ్రగతి.

ఇంతలీలలుసేయ నా ప్రభుఁ ది డెంతయుఁ భ్రమఁజెందకే
శాంతచిత్తముఁ దాల్చి యింద్రియ ది సంగుఁ డెంతయుఁ గాక ని
శ్చింత నుండి కలంగఁడేని య ది శేష భూవలయంబునం
దింతకంటెఁ బదింతలై సుజ ది నైకవంద్యుఁ డనంబడుక.

31

కావునశమనా! నీవింక నీలోకంబున కరుగుము. నేను దగు ప్రయత్నంబుననే యుండెద. నీవు తొందర నొందకుము.

యము—చిత్తము చతుర్ముఖ నమస్కారము.

బ్రహ్మ—మనోరథ సిద్ధిరస్తు.

(యముడు నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.) [12]

బ్రహ్మ—యముండు బహు కలవర మొందుచున్న వాఁడు. ఇంకఁ దడవుసేయఁ జనదు (అనికొంచెము విభూతిని మంత్రించి యూఁడఁగా నొక్కభ్రుణియుద్భవంబై.)

జనకా! నమస్కారము.

బ్రహ్మ—కల్యాణమస్తు. కల్యాణమస్తు. బిడ్డా! నిన్ను జగన్మోహ నాకృతిగలదానిగ
సృజించితిగాన నీకు మోహిని యను నామం బిడుచుంటి. మోహిని! నిన్నిట్లు
ప్రిలోకసుందరిగా నీ తూణుండు సృజించిన కాచణమేమో యెఱుఁగుదువా?

మోహి—సెలవిమ్ము జనకా! నీ యుత్తరపున కెదురుకలదా?

బ్రహ్మ—భూలోకంబున విదిశాపురంబును రుక్మాంగదుండను నొక్క రాజేంద్రుండు
పాలించుచున్నవాఁడు.

గీ. అతఁడు నిజభక్తి భక్తజ ధనాశ్రయఁ డగుచు
శ్రేష్ఠమయితగు నేకాద ధీ వ్రతంబుఁ
దా నెనర్చుటకాక యం ధటనుఁ జేచి
యాచరింపఁగఁ జేసె మ ధాత్ముఁ డగుచు.

32

క. ఈ పుణ్యవ్రత మహిమను

నా పురజనులెల్ల భవమ ధ హాభిఁ దొరఁగుచున్
బాపరహితులై స్వగమె
కాపురముగఁ గొంచు నుండి ధ కాలాంతమునన్.

33

స్వామిద్రోహులును, మిత్రద్రోహులును, అనాచారవర్తనులును, అసత్యవాదు
లును, చార్మకరియాన్వితులునుం గూడ నీవ్రతమహత్త్వంబుచేఁ గలువరహితులై
యంతంబున స్వర్గంబునకే పోవుచుండిరి. కాని నగకలోకంబున కొక్కరుండును
రాడయ్యె. దీనిచే యమలోకంబు పాడగుచున్నది. కావున నీవు సత్వరంబున
జని యెట్లయిన నా భూపాలుని చెంతఁ జేరి

ఉ. ఎండలునైన మేను మఱ ధ పించెడి గానరసం బొసంగుచున్
వందలు వేలు కాఁగ మృదు ధ వాక్యఫలంబుల విందొనర్చి, నీ
యందనురక్తి నెయ్యము మ ధ హాద్భుతమోహరసంబు, తద్వ్రతం
బుదు విరక్తియున్ మఱపు ధ నాతనికిం గలిగింపు మోహిని. 34

మోహిని! నీవీ కార్యంబు సులభసాధ్యంబని యెంచకుము. ఆ రాజేంద్రుండు
వ్రతనిష్ఠుండు; భక్తాగ్రే సరుండు.

ఉ. నీటులు గోటులుక్ వగలు ♦ నివ్వెఱపాటులు ముద్దుమాటలుక్
 బాటలు నాటలుక్ మృదుల ♦ భావము ప్రేముడులెల్ల జూపి, ము
 మ్మాటికి నీదె లోకమను ♦ మాడ్కి ధరాధపుఁ బొంగఁజేసి, పె
 క్కేటికిఁ దద్వతంబు మఱ ♦ పింపు మ దెట్టలుకాని మోహిని. 35

ఇదియే నీవు చేయవలసిన కార్యంబు.

మోహి—ఆహా! యేమిజనకా నీ వాక్యంబులు! ఇంతసేపు బోధించిన దంతయు
 నొక్క సా మాన్య భూపాలుని వశపఱుచుకొనుటకేనా? [13]

కి. ఏకాలము కాననముల

నా కలములఁ దించు భౌంతు ♦ లడఁచితి మంచుక్
 వాకొనియెడు మునిముచ్చులు
 హా! కన్నెలయింట దాసు ♦ లై మన లేడే?

36.

ఇంక భూపాలురా!

క. ఉండుట గృహ రాజములఁ,
 బండుట మృదుశయ్యలందు, ♦ భక్షించుటయా?
 పండులు మధు మాంసంబులు;
 నుండునె జితవిషయుఁ డిట్టి ♦ యుద్వీశులలోక్ ?

37

మునివరులే యట్టు లగుచుండ నిట్టి భూపాలురకై విచారింపఁ బూనునెడ
 క్లో. మహాగజాః పలాయంతే | మశకానాంతు కాగతిః. యనునట్లుండునుగదా.
 ఈతం డేమో వ్రతనిష్ఠుండనియు, ధీరుండనియుఁ బల్కితివి.

ఆ. అట్టె పెద్ద లట్లు ♦ మిట్ట వేదాంతముల్
 సభల నిల్చి పెక్కు ♦ చదువ వచ్చు;
 వాని చెంత నొక్క ♦ మానిని చేరిన
 నగ్గి ఘృతము చెంత ♦ నమరి నట్లు.

38

ఈతనికై నా యాటలు పాటలు వలపులు సొలపులెల్లఁ జూపుమంటివి. జనకా!
 గోటితో నయ్యెడు కార్యమునకై గొడ్డలిపూసనేల! (కేగంటి చూపు మాత్రం

బుననే వశవ్రు కాగల యీ భూపాలునకై నా నేర్పరితనంబులెల్లఁ జూపనేల?
 శ్లో. వినా యంత్రేణ మంత్రేణ వంచయంతి నరం శ్రీయః. అను నాశ్లోక్తి
 వినలేదా? కాన సెలవొసంగి పంపుము. ఈక్షణంబ చని నీ యనుమతంబు
 చొప్పున నాతని వ్రతంబెల్ల మంటఁగలిపి వచ్చెద.

బ్రహ్మ—బిడ్డా! మోహినీ!

గీ. నీకుఁ గల్గిన యీ నేర్పు ♦ నే నెఱుఁగుదుఁ;
 గాని నీనేర్పు నీ వెన్నఁ ♦ గలవొ లేవొ
 యంచు నీరీతి నే ముచ్చ ♦ టించి నాఁడ;
 దాని నీ మది వేఱుగఁ ♦ దలఁప కబల!.

39

అయినను

అ. కార్య మల్ప మంచు ♦ గర్వింపఁగారాదు
 ఘనుల కైన జయము ♦ కల్గు దాఁక,
 రాముఁ డల్పుఁ డంచు ♦ రావణుం డెంచఁడా?
 కాన నేర్పుఁ గల్గి ♦ కడఁగు మబల!

40

సత్వరంబున నీ వీణియం గొని చని, యెట్టులైనఁ గాచ్యసానుకూల్యంబుఁజేసికొని
 రమ్మ. నీకు శుభం బగుఁగాక.

మోహి—చిత్తము జనకా! పోయినచ్చెద. నమస్కారము.

బ్రహ్మ—కల్యాణమస్తు. కల్యాణమస్తు. (ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్య. శ్రీమ దుమారమణకరుణాకటాక్షపాత్రశ్రీవత్ససగోత్రబేతపూడి
 వంశ క్షీరపారావార రాకాసుధాకర మల్లేశ్వరామాత్యపాత్ర,
 నిరంతర శివారాధనపరాయణ లక్ష్మీనారాయణామాత్య
 చతుర్థపుత్ర, గుణకదంబ లక్ష్మ్యంబాగర్భ సంభూత,
 సుజనవిధేయ, భగవంతాభిధేయ ప్రణీతం

బైన రుక్మాంగద నాటకంబున నిది

ద్వితీయాంకము.

—o—

శ్రీ
య క్తాం గ ద నా ట క ము .

తృ తీ యాం క ము.

ప్రవేశము:—వెట్టిగాడు, పిచ్చిగాడు మొదలగు కాపులు.

వెట్టి—వాబో! బతకలేము బతకలేము. యీ మెకాలలో అంతా సచ్చిపోయేలా గుండది. పానాలు పోతావుండాయి వాబో.

పిచ్చి—నీమంద మారణంగాను. నిన్న రేత్తిరి మెకాలమం దొచ్చిపడి మా మేకలంటినీ మెదకాయ లింగగడేసి నుగ్గునేసి పారేశినాయి. నాకూట్టో మన్నోశినాయి వాబో బతకలేము.

వెట్టి—పిచ్చిగా! యీరన్నా! పుల్లాయి! పోతా! మల్లేసు! పకీరు! యంకా అంతా బతికుండాంట్లా?

అందఱు—ఆ. ఆ. బతికుండాము. కాని యంకాడు లేడు. మెకం యేసుకెల్లండేమో

పిచ్చి—యెట్టిగా! గుడిచికా డుండాడేమో పిలవరా వత్తాడు.

వెట్టి—యంకా! యంకోయి. (అని పిలువగాఁ బలుకఁడు.)

పిచ్చి—గట్టిగా పిలవరా బతికుండాడేమో.

వెట్టి—ఓల యంక యంక యంక యంక యంకోహోయి!

వెంక—(ప్రవేశించుచు) వోయ్! వోయ్! అన్నా బతికుండాంట్లా? సారల మెకం నన్ను రెక్కట్టుకీడ్చుకెల్లిందిరా. యల్లావుంటే యీ సురకత్తి దీసుకొని దవడగురి కొక్కపో లేనేలేల్కి రెక్క యిడిశేళి పారనూకిందిరా.

అంద—వాబో! వాబో! నీ యప్పు కడుపు సల్లగా మల్లీ బతికొచ్చావంట్లా.

పిచ్చి—నీకు ఏడాకొండ లెంకన్న పేరెట్టుకున్నందుకు ఆయంకన్నే బతికిచ్చాడురా.

అందఱు—నిజం. నిజం. యంకన్నే బలికిచ్చాడు. [14]

పిచ్చి—ఒరే! యెఱ్ఱన్నా! యీ మెకాలన్నీ వొక్కపాలిగా వొచ్చిపడ్డాయేరా?

వెట్టి—నాకూ అదే సందేయంగా వుండదిరా.

వెంక—ఒరేయి! యవరో అమ్మోరొచ్చిదిగింది నూకావల్లా?

పిచ్చి—ఏంట్లా! మెకాలమ్మోరల్లా?

వెట్టి—పిచ్చిగోలేంరానీది! మెకాలమ్మోరేల్లా?

పిచ్చి—ఓరి నీ యెఱ్ఱి గూల. యరగవల్లా మశీసకాలమ్మో రుండదా లేదా? కలారా ఆమ్మో రుండదా లేదా? జరాలమ్మో రుండదా లేదా? యిది మెకాలమ్మోరు గావాసురా.

వెంక—ఒరే! మడిసిలాగే వుండదిరా.

వెట్టి—నేను కూడా నూకారా. అంకమ్మ జాతరలోక మ్మె ర కుం డె త్తు కు న్న గణాకారి లా గుండదిరా. తళతళా, తళతళా కన్ను తెదిరిపోతావుండదిరా.

పిచ్చి—యంకన్నా! యక్కడుండదిరా.

వెంక—ఇట్టకామేశిరియ్య గుడి లేదల్లా? ఆక్కడే వుండది.

పిచ్చి—ఆదారిని పోతే యంబడిం బడుదేమో. యెఱ్ఱన్నా! కొబ్బరికాయలు తీసికెల్లి కొడదామల్లా?

వెంక—కాదురా. మడిశిలాగే అనపడతా వుండదిరా.

పిచ్చి—(సందేహముతో) మడిశైతే మెకాలుకూడా యీ యమ్మో రొచ్చిపడ్డాయేరావటమేయిరా?

వెంక—అదేమో. బెమ్మదేవుడి మాయలా గుండది.

పిచ్చి—యీ యమ్మోరు జాతర కాదామల్లా?

వెట్టి—అమ్మోరు పేరు తెలవొద్దూ జాతర తెలియటానికి?

వెంక—నిన్న వావరితోనో మాట్లాడుతావుంటే నేను కసింత యిన్నాను. పేరు మోయినప్పుంట. బెమ్మదేవుడి కూతురంట.

పిచ్చి—(ఆశ్చర్యముతో) ఓరీ! మాట్లాడుతావుండదల్లా! యిదేయి అమ్మోరురా? గొప్ప యిద్దీకుం యెలిగిం దనుకొన్నానురా. ఓరి నీయెఱ్ఱిగూల. అమ్మోరు

మాట్లాడుద్దా! చరేలే. మెకాలతో మా మంద మన్నయిపోయి యేడుస్తావుంటే అమ్మోరమ్మోరంటూ యిదొక్క గొడవ తెచ్చి పెట్టావేయిటిగా?

జెట్టి—మెకాల కేం శాద్దామురా?

పిచ్చి—రాజుగారి కాడి కెల్లి, కెప్పకొందాము రౌడా. ఆయినొస్తే యీటంటిని నుగ్గు శేరి చారేస్తాడు.

జెట్టి—అవునురా, తలావక దోసకాయి తీసుకోరా. ఆరికిచ్చి కెప్పకొదాం.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

(ఇది ప్రవేశకము.)

రంగము - రుక్మాంగదుని సభ.

ప్రవేశము:—రుక్మాంగదుడు, గుణనిధియను మంత్రి, సేవకుడు.

రుక్మా—మంత్రివరా! గుణనిధీ! మన పురమందలి ప్రజలెల్లరును ఎట్టికొఱంతయు లేక సౌఖ్యవంతులయి వర్ధిల్లుచున్నవారలే?

గుణ—ప్రభువరా! అందుకు సందియమేమి? నేద వేదాంత వేదాం గోపవేద శాస్త్రపురాణోపాస కావ్య నాటకాలంకారాదులనెల్లఁ దా మనయం బలి శ్రద్ధా భక్తులతోఁ బరియింపుచు వానినెల్లఁదమ శిష్యపరంపరలకు సదాబోధింపుచుంటాయందలి కుతూహల మానసులై యొప్పు బ్రాహ్మణ క్షేత్రులును, దమ యవక్రవిక్రమంబున న బ్బలపరాక్రమ శాలియగు కుమారునైన మాటులేక మీఱఁగల్గు సూక్త మారు లగు రాకొమరులును, కృషివాణిజ్యాదులయం దోర్పునేర్పులు కలిగి ధర్మమార్గంబుఁదప్పక ధనార్జనము సేయుచు సమితైశ్వర్యసంపన్నులై చెన్నొందు వైశ్యకులౌగ్రగణ్యులును, వ్రాహ్మణాది కులత్రయము వారికి శాస్త్రోక్తముగ వలయు సపర్యల నతి వినయ భయ భక్తులతో నొనరింపుచు సదా వారల మెప్పు వడయుచుండు శూద్రకులౌవతంసులును, మఱియు నీ మొదలగు వార లెల్లరును సుఖింబుగ వర్ధిల్లుచున్నవారలు.

రుక్మా—మన దీనపోషకాలయంబున నశేక్తుల కెల్లరకును వలయు నుపచారంబులనుకూలంబుగ జరగుచుండెనే?

గుణ—దేవర యాజ్ఞాను సరణంబుగ నొక్కింతయుఁ గొరంతలేకయే జరగుచున్నవి.

వారెల్లరు దేవర యాదార్యంబును వేసోళ్ళ బొగడుచు నానందించుచున్నవారు.
రుక్కా—మన ధర్మవైద్యవిద్యాశాలలు సర్వజనోపయోగకరంబులై వెలయుచున్నవే?
గుణ—సర్వజనులకు నమిత సౌఖ్యజ్ఞానదాయకంబులై చెన్నొందుచున్నవి. వీనిచే
దేవరవారు శిష్టజనాశీర్వాదప్రాత్రు లగుచున్నారు.
రుక్కా—మన యరణ్యమందలి పుళిందులు వనపాలురు లోనగు కాఁపు బెట్టులుండిరి?

(తెరలోపలఁ గలకలము.)

మర్తీ! ఎచ్చటనో కలకలము వినవచ్చుచున్నదే. సేవకా! ఆ కలకలం
బెచ్చటనో యరసిరమ్ము.
సేవ—చిత్తముదేవా. (అని పోయి చూచినచ్చి) దేవరను దర్శించుటకై పంటకాఁపు
లరుదెంచిరి దేవా,

రుక్కా—అట్లు లయిన వారలను లోపలకు రానిమ్ము.

(పంటకాఁపులు ప్రవేశించి)

కాఁపు—మాత్రెబో! దండాలండి. దండాలండి. తమరు మాపాలాలకేళ్ళొచ్చికాన్నా
లయింది. శేలన్నీ పాడయి పోతావుండయి. అడివి మెకా లొచ్చి పడ్డాయండి.
అయ్యి పెద్దపుల్ల గావు, అయ్యి ఎలుగొడ్లు గావు, అయ్యి అడివిపందులు గావు,
నక్కలు గావు, సిమ్మటలు గావు, ఏమిచెప్పంబాబు! అయ్యన్నీ మా సానాలకి
మిత్తువుల్లాగ వొచ్చి పడ్డాయండి. బెన్నుదేవుండు యీ టంటినీ వొక్కపాలిగా
మాకోసమే పుట్టించాఁడు లా గుండది బాబు. ఎట్టియిన తమరు ఒక్కపాలి
దయశేసి ఆ టంటినీ నుగ్గుశేలి పారెయ్యాలి బాబు. లాకపోతే బలకలేము.

రుక్కా—మర్తీవరా! సింహ వ్యాఘ్రు భల్లూక వరాహ శరభ శార్దూలాది వనమృగ
సముదాయంబులచేఁ దమ పంటవైరులెల్ల మంటఁగలియుచున్నవని మాటిమాటికిఁ
గంటఁ దడిఁబెట్టుకొనుచు నీ పంటకాఁపులు మొఱివిడుచున్నవారు. కావున నేను
సత్వరంబునఁ జని, యా మృగంబుల నెల్లఁ దునుమాడి, వారత యాపద వారింపవలసి
యున్నది. నేను మరలివచ్చునంత కొక్కింత తడ వైనం గావచ్చును. అంతదనుక

గీ. నిఖిల భూమండలంబును ♦ నీదు బాహు

పీడి వహియించి ప్రజలపై ♦ ప్రేమ నించి

పిన్న పెద్దల మన్నించి ♦ వన్నెఁ గాంచి
యేలుచుండుమి యెల్లరు ♦ మే లనంగ.

1

ఉ. ప్రెగ్గడవీవు, బుద్ధిగతిఁ ♦ బెద్దవు, నైన వచింతు; రాజ్యమం
దగ్గలమైన కూర్మి తన ♦ రారఁగఁ జేయుము; శౌరవంబునఁ
లగ్గఁగ సాదులఁ విబుధు ♦ లఁ దనియింపుము; క్షీఁ బెంపుమి;
యెగ్గతి నైన వాఁ ముద ♦ మే సకలార్థద మం చెఱుంగుమి. 2

ఉ. ఏ నొనఁచు సువ్రతము ♦ నేగతి రాజ్యమునందు నెల్లఁడఁ
మానుగఁ జేయుచుండిరొ జ ♦ నంబులు తద్గతిఁ దప్పకుండఁగఁ
బూనిక హెచ్చఁచుట వి ♦ భుత్వములోనిదెకాఁ దలంపుమి;
దాననె సద్గతుల్ కలుగు; ♦ దంధనముల్ నరలోక సంపదల్. 3

మంత్రి—మహాప్రసాదము రాజేంద్రా! దేవర చిత్తంబున కెన్నఁడైన మాటుకలదా?
తమ యాజ్ఞల శిరసున వహించి యట్లే చేయువాడ.

రుక్మా—మంచిది. కాపులారా! మీరు భయమునొందక పొండు. నేను వచ్చి యా
మృగంబుల నెల్లఁ దెగటాచెద. మంత్రి! నే నింకఁ బోయివచ్చెద.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ద్వితీయ రంగము - అరణ్యము.

(విల్లు నమ్ములు తీసికొని రాజును, సేవకుఁడును, కాపులును,
సముచిత పరివారంబును బ్రవేశించుచున్నారు.)

రుక్మా—సేవకా, యాచిత్రముఁ జూచితివా?

ఉ. ఎన్నఁడు మానవాళి నొక ♦ యింత యెఱుంగని యీకురంగముల్
కన్నులవింతగా మనలఁ ♦ గాంచిన యంతనె భీతిఁజెందుచుకొ
గ్రన్నన వాయువేగమునఁ ♦ గా లిల మోపనియట్లు తిప్పునకొ
వన్నెలుకుల్కఁగా నెటులు ♦ పాటుచునున్న పై చూడు మీదెసకొ

సేవ—చిత్రము. చెంగు చెంగు పని యుఱుకుచున్నవండి.

రుక్కా—సేవకా! ఈ యడవిపంపి యెంతక్రోధింపె!

ఉ. అక్కటయ్యామృగంబు కడు ♦ హాయిగఁ గాఁపుల నైసుపచ్చలుఁ
జక్కఁగమెక్కి క్రొవ్వి యదిచాలక యల్లదో! చూడఁ! చూడఁ!
మిక్కిలి నిన్ను న న్నొకట ♦ మ్రొంగెడురీతిని ధిక్కరించు; నే.
డొక్కశ రాన దీని నిట ♦ నుక్కడఁగించెదఁ జూడు వేగమే. ౧.

సేవ—అవునండి. క్రొవ్విందండి. చంద్రయానిసిందే. లేవు కూర్చున్నా వస్తుంది.
నా కొక్క తొడ మాత్ర మిప్పించండి.

రుక్కా—ఓ నీచా! యుక్తాయుక్తవిచారజ్ఞానముగల మానవజన్మం బెత్తి వ్యాధి
జంబుకాదివనమృగంబుల వలె జీవహింసచేత నేల పొట్ట నింపుకొనవలెను?
ఆయురారోగ్య కరములగు పాలు, పండ్లు, చక్కెరలను భుజించిన మహిమ
జనకముగ నుండదా? ఇదికాక

గీ. శిష్ట సంరక్షణంబును ♦ దుష్ట నాశ
మొనరఁ గావింప నీ వేట ♦ యొప్పుఁ గాని
పొట్ట నిండింపఁగా నిట్లు ♦ పూనె నేని
నీచ లుబ్ధుని కృత్యమై ♦ నెగడుఁ గాదె? ౨

కావున దుష్టమృగసంహారంబుఁ గావించుటయే మనకుఁ గర్తవ్యంబు. సేవకా!
యీమృగము పాతిపోవ నుంకించుచున్నది. మీరందఱు నటులిరిగి యడ్డము
రండు. నేనీ వైపునుండి తఱుముకొనివచ్చెద. (అందఱును బాటునకుఁ బరుగె
త్తుచున్నారు. విదూషకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

విదూ—రాజుగారిని జూడఁగానే ప్రతివారును “విదూష కుండెక్కడ? విదూష
కుండెక్కడ?” యనుచుందురు. ఈయనగా రిప్పుడు కత్తులు కటారులు ధరించి
యీ తుంటరిమృగములవై కంటిగించి వెంటనంటి ముక్కుంటి వింటి పోటులం బలె
యంటరాని మంటలెగయు దంటపోటులఁ బెక్కింటి మంటగలుపుచున్న వాఁడు.
అబ్బో! ఇటునొంటిగఁ బడియుండక యీతనివెంట నాకీ తంటలేల? యీవెంట
నొక పొదరింటిన్ముండి యీతఁడు శాంతుఁడైయుంటఁ నాకంట గాంచిన వెంటనే
వచ్చెదను. (అని పఱుఁగున కరుగుచున్నాడు.)

(రుక్మాంగదుఁడును, సేవకుఁడును మరలఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

రుక్మా—సేవకా? ఇంక మృగంబు లెచ్చటను గనవచ్చుటలేదు. అన్నియు మడిసి నట్టులే యున్నవి.

సేవ—చిత్తము. చచ్చిపోయినవండి.

రుక్మా—అబ్బా! యిప్పటికిఁగదా నా చిత్తమునకు విశ్రాంతి గంటివి!
(విదూషకుఁడు సమీపించుచున్నాఁడు.)

రుక్మా—మిత్రమా? విదూషకా! ఇంత సే పెచటనుంటివి?

విదూ—ఈ సమీపమందే యుంటిని. కాని యంత సేపటినుండి మీరును, మీపరిజను లును ఈ చుట్టుప్రక్కల సంతటను మృగంబుల వేటాడుచుంటున్నారే ఆ మృగంబు లకు వెఱచియు, ఆసమయమందు మిమ్ము సమీపించుటకు వెఱచియు, మా తాళమైన మరలఁ జూచెడు ప్రాప్త మున్నదో లేదో యని ప్రాణములు మూట కట్టుకొని యొక పొదచాటునఁ గూర్చున్నాను. ఇప్పుడు మీచేత నామృగము లన్నియు మడియుటచేతను, మీ రిప్పుడు శాంతచిత్తులై యుండుటచేతను మెల్లఁగా బయలుదేరి వచ్చితిని.

రుక్మా—అలాగా? ఎంతపిటికివాడవు!

విదూషకుని ప్రవేశము

విదూ—పిటికివాడనా? మొన్న తమ దివాణములో ద్వాదశి పారణ సమయమందుఁ జూచిన గనఁబడియుండును నా ప్రతాపము. పంటిక్రిందఁబెట్టిన గారెముక్కును మరలఁ గనఁబడనిచ్చితివా? మీ ప్రతాప మిక్కడ. నా ప్రతాప మిక్కడ.

రుక్మా—బ్రాహ్మణుడవు గనుక భోజనకాలమందు నీకుఁ బ్రతాప ముండవలసినదే.

విదూ—భోజనకాలమందు మాత్రమేనా? మొన్న మీ దివాణపు కుక్క తఱుము కొని వచ్చినప్పుడు నేను ఎగఁబడి పరుగెత్తుచుండఁగాఁ జూచి యందఱును ముక్కున వ్రేలు వేసికొన లేదా? కాని దానికేమైన దొరకితివా? అది మఱింత దగ్గరకు వచ్చినప్పుడు నేను కూలఁబడి లబ లబ లబ అఱచేటప్పటికి దాని గోలకన్న నాగోల యెక్కువయినదని యదరి యదే నిలువఁబడి పోయినది. నా కేమైనఁ బ్రజ్ఞలలోఁ దక్కువనుకొన్నారా యేమి!

రుక్మా—మిత్రమా! లెస్సగఁ గాచి పూచిన యీవన మెంతఁమఱియముగ నున్నది!

విదూ—అయ్యోరాజా! నీవు దీనికే సంతోషించుచున్నావటయ్యా! మా యింటి

పొరుగున నొక వనముఁ జూచినాను. ఎఱ్ఱగాఁ బారాణి ముద్దలవంటి పండ్లతోను, బసుపుముద్దలవంటి పుష్పములతోను, బంధ్యాలు వడుకు కడుక్కనవంటి దివ్యమైన ముండ్లతోను, విసనకఱ్ఱలవంటి మట్టలతోను, పేద వ్రావ్వుణ గృహమువలెఁ జూచుట కెంతరమణీయముగనున్నది? అది దొడ్డిచుట్టున నుండు నెడ దొడ్డిలోని కొక్క పంది యైన రాఁజాలదు.

రుక్కా—దాని పేరేమి?

విదూ—దానిపేరా? రక్కాసవనమని మావాళ్ళు ముద్దుముద్దుగఁ బిలుచురు.

రుక్కా—కప్పుని పుష్పసమమైల్లరయమ్మన మెక్కి, చెవులు బమైరనోవ తుమైదతేఁ డెట్లు జుప్పని రొదసేయుచుండెనో కాంచుము.

విదూ—నే నింతకంటె నెక్కుడుగ నేవిన్నాను. మావీధిని నిన్న రాత్రి యంతయు బుంయ బుంయ అని ప్రత్తిరాటములు మ్రోగుచుంటే యా రొద దీనికంటె బదిరె లెక్కుడుగ నుండెనది.

రుక్కా—మకరందాపేక్షచేత నీ తుమైదసమూహమా పద్దవనమ్మపై నెట్టులు క్రమ్మ చున్నదో చూడుము!

విదూ—ఓ యబ్బో! మొన్న మాయూరి వనసంతర్పణమందు సరియైన పెత్తనము లోపమగుటచేత నల్పజాతులవా లెల్లరు నగ్రజాతులవారి భోజనపంక్తులమీద నింతకన్న నెక్కుడుగఁ గ్రమ్ముకొనిరి.

రుక్కా—మిత్రమా! యీ వంకఁ జూడుము.

ఉ. అల్లదొ పత్రవృంతముల † నల్లన యూచి శ్రమంబుఁ దీర్పుచున్
గొల్లగ సత్ఫలంబు లివి † కొమ్మనురీతి శిరంబు వంచుచున్
సల్లలిత ప్రసూనముల † శయ్య నమర్చి మహాదరంబునన్
బెల్లుగ భృంగరావముల † బిల్చెడు రంభను గంటెమిత్రుడా? 7

విదూ—రాజా! నీచిత్తము నేడు రంభాభోగము నపేక్షించుచున్నదే! సరి సరి! రంభైతే నేమి? రంభ చెల్లెలైతే నేమి? పిలిచినమాత్రముచేత నన్ని నీవు చెంతకుఁ భోవమ్మనటయ్యూ? ఆ రంభ తానే నీ యెద్దకు రారాదా?

విదూ—అస్వాభావిక మేమి? కాళ్ళులేవా? కన్నులులేవా?

రుక్మా—రంభ యనఁగా నేమనుకొనుచుంటివి? అరటిచెట్టు నుద్దేశించి నేను పలుకుచుంటిని సుమా.

విదూ—(నవ్వుచూచి) అయ్యోరాజా! అలాగటయ్యా! నీవు రంభయనుటతోనే చెక్కపేడువంటి చక్కని మోము కలిగి, గుట్టిపుజాలువంటి మెత్తని కురులు కలిగి, చింతాకులవలె విశాలమయిన కండ్లు కలిగి, రంభవలె నెదురుగావచ్చు నా భార్య జ్ఞప్తికివచ్చి, యింతసేపటినుండి నానునను కు డి తి కుం డ లోఁ బడిన యెలుకపిల్లవలెనే తత్తరపడుచున్నది. (అలాచించి తలయూచి) ఏలయోకాని సంకల్పసిద్ధుడవగు నీ వాక్కున నీ దినమందు రంభయనియు, శయ్య యనియు నిత్యాది వాక్యములు వెలువడినవి. ఎట్లయినను మహారాజవయ్యా నీకేమి.

రుక్మా—చెలికాఁడా? నాకు బడలికగా నున్నది. కొంచెము నే పీయశోకంబు నీడను విశ్రమించి నేడఁ దీర్చుకొనియెడ. (అని పరున్నాడు.)

విదూ—చిత్తము. నేనును ఈ సమీపమందే కూర్చుండియుండెదను.

(అని యెడ కలుగఁ బోవుచున్నాడు.)

(మోహిని ప్రవేశించుచున్నది.)

మోహి—అహా! నాజనకునియొద్ద నెన్నియో పంతంబు లాడి వచ్చితి. ఈ రాజేంద్రు నెట్లులు వశమైకగాఁ జేసికొనఁ గలుగుదునో. అయినను జనకుని పనువున నరు దెంచిన మరుం డొక్కరుండు మాత్రము తన బలంబులతోడ నాకు సహాయకరుండై యుండుఁగదా.

(తెరలో)

మోహిని

ఓహో పరివార జనంబులారా! మనప్రభుండగు రుక్మాంగదమహారాజుగారు వేటాడి యలసి యీ యశోకంబునీడను విశ్రమించియున్నారు. ఇప్పుడే మీరు పోయి మీ మీ యర్హత్యంబులఁ దీర్చుకొని మరల సత్వరంబున నరుదెండు పొందు.

మోహి—(అలకించి) ఏమి? రుక్మాంగదుఁ డిచటనే యుండెనా? (అని హర్షముతో నటునిటు చూచి) ఇచట నెవ్వరో నిదురించి యున్నారు. ఈతఁడే రుక్మాంగ దుండే యుండునా? (అని కొంచెము సమీపముగా నరిగి పోకిరించి) నా జన

కుండు తెల్పిన రూపరేఖాదు లీతనియందగపడుచున్నవి. ఈతఁడు కిరీటధారియై యున్నవాఁడు. ఆవలినుండి పరిజనులు “ఈ యశోకఁబునీడను నిదురించుచుండెను” అని రుక్మాంగదనిం బేర్కొనుచున్నారు. కావున నీతఁడే రుక్మాంగదుండు. మృగయా వినోదంబున నలసి సాలసి యీ యశోకఁబునీడ సశోకుండై గాఢనిద్రం జెందియున్నవాఁడు. (అని యాలోచించుచు) ఇపుడు కర్తవ్యంబేమి? నే నేమిచేయుదును? ఈతని నెట్లు సమీపింతును? ఈతండు వ్రతనిష్ఠుడనియు ధీరుడనియు నాజనకుండు ముందే తెల్పియుండె. ఇట్టి యీతండు నా కెట్లు వశుడగును? నా జనకునియొద్ద వారువీరనక నూరక నోరికివచ్చినట్టులు కాకులాడివచ్చితి. ఇవిధంబున సాటిపువ్వుఁబోఁడులలో నేను నవ్వలపాలు కానుంటిఁ గాఁబోలు.

(తెరలో)

ఏమి యీ వింత! ఈమె నా సామర్థ్యము నింకను గుఱెఱుంగనట్లు కనఁబడుచున్నదే.

మోహి—(అలకించి తనలో) ఎవ్వరా భాషించువాడు? (అని యాలోచించి) ఓహో, మనస్సుఁడా.

(మరలఁ దెనలో)

చ. హరుఁడొక యర్థదేహము బ్రి ధి యాంగన కర్పణచేసె; మేటిమందరధరుఁడుకొహృదబ్జమున ధాత ముఖంబునఁ దాల్చిఁంతులక; మరుఁడునుమాత్రనే త్రిభువ నప్రభువర్యులె యిట్లు కాఁగ, భూవరుఁడన నెంతవాఁడు సుమ ధాణపరంపర దాఁకఁజొచ్చినక. 3

మోహి—ఔనాను. సుమసాయకా! నీ పరాక్రమము నే నెఱుంగుదును. త్రిలోక విజయుండను బిరుదు నీకే తగును గదా. (అని తనలో) ఔరా, మదనుఁ డెంతగ నొచ్చుకొనెను! స్వప్రయోజకత్వనిరసన మెవ్వరికిని దుర్భరముకదా అయినను నే నూరక సంశయించుటయె కాని యీ రాజేంద్రుండు వశుండు గాక యుండునా.

చ. విలు చెవిక్లంట్లనీడ్చి వెడ ధి విల్లుఁ డురమ్ము వ్రణమ్ము సేయఁగన్ మలయుచు గాఢయాకాంక్షనత ధి మఃపటలంబొగిఁ గండ్లఁ గప్పఁగన్

గలకలనన్వచుక జెలి యొ ♦ కర్తుక చెంగట సొంపు నింపంగక
వలవకయుండ వీని మది ♦ వజ్రమొ,లోహ మొ,రాయొ,చూచెదక

ఈతని వశపఱుచుకొనుట కిదియే మంచిసమయమని తలంచెద. ఏలయన [15]
నిచ్చటి శుకపికంబుల కలకలారావంబులును, తుమ్మెదల ఝంకారంబులును,
మలయానిలంపు సోఁకులును, కేకిగముల కేకలును, పూఁదెనెకాల్పలునుఁ జూడ
నెట్టి విరాగులనైన సరాగులఁగావింప సమర్థంబులై కన్నట్టుచున్నయవి. ఇట్టి
వసమధ్యంబున నీ రాజేంద్రుం డొంటరిపాటున నుండుతఱి నీతని దృష్టిపథంబునం
బడుటకన్న నెక్కుడగు సమయం బిం కెట్లు లభింపఁగలదు? అ యి న ను

సీ. పరుచెంతకును దాన ♦ పడఁతి పోఁగూడదు

కూడినఁ దానె మా ♦ టాడఁ జనదు

ఆడిన సరసంబు ♦ లాడఁగాఁ జెల్లదు

చెల్లిన మర్మంబుఁ ♦ జెప్పఁ దగదు

చెప్పిన నాసించి ♦ చెల్చి కోరఁగ రాదు

కోరినఁ దానె పై ♦ కొనఁగఁ జనదు

పైకొన్న నాత్మలో ♦ భ్రమఁజెంద నొప్పుదు

చెందిన వానిచేఁ ♦ జిక్కరాదు

గీ. వాని చెంతకుఁ బోనేల ♦ పలుకనేల?

భ్రాంతిపడనేల? మరియేమొ ♦ బాధ లేల?

చాన యొక్కింత క్రీఁగంట ♦ సైగ సేయఁ

బరుగు వెట్టుచు నతఁడె రా ♦ వలదె వెంట?.

నేను త్వరపడి యీతని యెదుటికిం జనఁగూడదు. ఎట్లయిన నాతనినే యిచ
టికి రప్పింపవలయు. కావున నీ సుంపగివృక్షంబునీడం గూర్చుండి యొక్కపాటఁ
బాడెద. దీనిచేత నీ రాజేంద్రునకు మెలఁకువ కలిగిన పిమ్మట నీతని మనో
వ్యాపారంబు లెట్లుండునో చూచి యప్పటి కనుగుణంబగు రీతిని వ్రుంచెద.

(అని యొకప్రక్కగాఁ గూర్చుండి పాడుచున్నది.)

—*ద్విపద.. ఖమాచి రాగము.. ఏకతాళము.. మిశ్రజాతి*

[16] అల్లరిమారుని ♦ యలయికలకును
బెల్లుగ వడఁకి ని ♦ న్వెఱపాటుఁ జెంది
మల్లడిఁగొనియెడు ♦ మానినీమణుల
నల్లిబిల్లిగ నేలు ♦ నతఁడె ఘనుండు.

రుక్మా—(సగములేచి అటునిటుమాచి తనలో) ఎచ్చటనో వీణాగానంబు వి
వచ్చుచున్నది. (అని యంతలో మరల వినఁబడకుండుటంజేసి) లేదే. కలగంట
గాఁబోలు. (అని మరలఁ బండుకొనుచున్నాఁడు.)

మోహి—(కొమ్మలచాటుననుండి చూచి, తల పంకించి, మరల)

మక్కువఁ గలచెలి ♦ మడుపు లిచ్చుచును
బ్రక్కనిలిచి ముద్దు ♦ పల్కులు పల్కు
గ్రక్కునఁ బైకొని ♦ కౌఁగిట నలము
చక్కని సామియె ♦ సరసుఁ డెన్నంగ.

రుక్మా—(ఆశ్చర్యమతో లేచి కూరుచుండి) మఱియు వినవచ్చుచున్నదే! ఇ
కలకాదు. ఎవ్వరో నిజముగనే గానమునేయుచున్నట్లు లున్నది. ఈ నిర్జనాట
మధ్యంబున నెవ్వరు గానమునేయవత్తురు? అయిన నింకఁ గొంచె మాలకించి, దీ
వివరం బెఱింగెద.

మోహి—అటపాటలను స ♦ య్యాటలఁ జూపి
నీటుకాఁ డంచును ♦ నెఱజాణ యంచు
మాటికి యువతుల ♦ మాన్యతఁ గనిన
మేటియే చచ్చింప ♦ మిగుల ధన్యుండు.

రుక్మా—ఇది యేమో స్త్రీకంఠముగా వినవచ్చుచున్నదే! ఎవ్వరో స్త్రీలు తన
శారీరంబునకు వీణాయం జతచేసికొని, జంత్రగాత్రంబుల సమంబుగఁ గానంబు
నేయుచున్నట్లు తోఁచెడిని. అయిన స్త్రీ లీ విపినమధ్యంబునకు రాఁ బనియేమి.
దీనికి గతం బేమైయుండును?

మోహి—చెంతనిలుచు ముద్దు ♦ చెలుల నెవ్వో
 వింత లొనర్చి, బల్ ♦ వేడ్కలఁ దేల్చి,
 కంతురాజ్యము చూఱఁ ♦ గాఁగొన్న ఘనుఁడు
 పంతమేటికి భగ ♦ వంతుఁడ తలఁప.

రుక్మా—(మహానందముతో)

ఉ. బళిరా! యీమృదుగానవైఖరులు, నీ ♦ భావార్థసందర్భముల్
 బళిరా! యీపదసౌష్ఠవంబు, ఘణతుల్ ♦ మర్త్యాంగనల్ నేర్తురే?
 అలపద్మాక్షులగానముల్ వినమె? యీ ♦ యానందమున్ జెందమే?
 కలదే యీసుఖ, మీ రసంబు రుచి యీ ♦ కంఠస్వరం బచ్చటన్?.

కాన దేవతాగణంబులలో నెవ్వరైన విహారార్థముగ నిటు పోవుచుఁ బాడు
 కొనుచుండిరేమో.

మోహి—(లేచి, రాజునకుఁ గొంచెముకొంచె మగపడునట్లు కొమ్మలఁ జాటుచేసి
 కొనుచు, నొక్క ప్రక్కనుండి మఱియొక ప్రక్కకుఁ బోవుచున్నది.)

రుక్మా—అహో యిది యేమి! నా కన్నులయెదుట నేమో మెఱసినట్లున్నదే! ఇది
 యేమైయుండును. అయినను గొంచెము సమీపముగా నతిగి నిజం బెఱింగెద.
 (అని సమీపించి చూచి యాశ్చర్యముతోఁ దనలో) ఓహో! యిది యెవ్వరో
 శ్రీయైయున్నది. ఈ సుందరాంగి యెవ్వరైనను దీని రూపయావన సౌందర్యం
 బులు మాత్రము నా కనులకుఁ బండువునేయుచున్నవి. నెబాస్! చక్కదనం
 బన్న నిట్టు లుండవలయు!

క. ఈ పడఁతి వగ యొయారము

రూపము నవయావనము ని ♦ రూఢ సుతేజం

బే పురుషుఁడు కని మనసిజు

రావులఁ బడకుండు ని ధ్ధ ♦ రావలయమునన్.

16

ఉ. పాటలగంధిమోవి పరి ♦ పాటిగఁ గెంపనఁజెల్లు, మోము ము
 మ్మాటికిఁ జంద్రుఁడే, తిలసు ♦ మంబగునాసిక, మిన్నె కొను, పె

క్కేటికి యీ మృగాక్షిసాగ ♦ సెన్నంగ బహుకుసానె? యూరకే
మాటలకేమి? దీనిసరి ♦ మానిని గానంగసానె? ధారుణిక. 17

ఉ. అప్పరమేష్ఠి యేనినె కృ ♦ తార్థని జేయఁ దలంచియో, భువిన్
గొప్పతనంబుఁ జూపుకొనఁ ♦ గోరుచునో, తన సృష్టివైపుశిం
దప్పక యీ మృగాక్షినిటు ♦ తద్దయుఁ గోరి సృజించెనాఁగ, హా!
యొప్పుగఁ దీర్చి దిద్దినటు ♦ లున్నవి దీని తనూవిలాసముల్. 18

బౌరాయి దేమిచిత్రము! ఎవ్వరి నోపరకాంత నిచటఁ గాంచి నేను వర్ణింపు
చుంటినా! ఇది యెంత గర్వితము! చిత్రమా! ఏల నన్నీ లీలఁ దూలఁజేయుచుంటివి.

చ. జగమున నన్యకామినుల ♦ సంగతి కూడదు కూడదంచు, బె
న్వగలకు మూలమంచు, గడుఁ ♦ బాతకమంచు, ననర్హమంచు, నె
న్నఁగ బహుదూష్యమంచు విని ♦ నాడను బెద్దలు తెల్పు; నక్కటా
తగదిది; నన్ను నీ పనికిఁ ♦ దార్పకు చిత్రమ! నీకు మ్రొక్కెదన్.

చ. అగడుఘటించు లోకమున; ♦ నార్యులు మెచ్చరు; పిన్న పెద్దలున్
దగదని మందలించెదరు; ♦ తండ్రి యదల్చును; తల్లితిట్టెడున్?
బగతురు గేలిసేయుదురు; ♦ బంధుగు లోర్వరు; కాన నక్కటా
తగదిది; నన్ను నీ పనికి ♦ దార్పకు చిత్రమ! నీకు మ్రొక్కెదన్.

(అని కొంచెము నే పాలోచించుచు నిలిచి మరలఁ దనలో) అయినను
గొంచెము సమీపముగా నరిగి యీ తరుణి యెవ్వరో, ఇట్లు లాంటరితనంబున
సరణ్యంబులం గ్రువ్వుర గతంబేమో విచారించెద. (అనుచు నడుచుచున్నాడు.)

విదూ—(ఈ పల్కులు చెట్టచాటుననుండి వినుచుఁ దనలో) శ్లో. బలవా నింద్రియ
గ్రామో విద్వాంసమఫి కర్షతి. అని చెప్పఁబడిన యార్యోక్తి వ్యర్థమగునా?
అయినను నా కేల? నే నరిగెద. (అని నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

రుక్మా—(కొంచెము సమీపముగాఁ జని మోహినిం గాంచి.) [17] తరుణీ నీవెవ్వరి
దానవు? నీ జనకుని నామం బెయ్యది? నీ వరుం డెవ్వరుండు? కరభకాద్వాలాది
నానావిధ దుష్టజంతుసంతానములకెల్ల సాకరమ్మయి భీకరమ్మగు నియ్యరణ్య

మధ్యస్థున నీ వేమికతమ్మున నేకతమ్మ ప్రమ్మరుమంటివి? అబ్బవదనా! అల చందమామ యందమ్మునైనఁ గ్రిందుపటుపసమర్థంబగు నీ మందహాసాంచిత సుందరవదనారవిందంబు నీ వేడివెలుంగుల తేని వెలుంగుల కేల లోనుఁజేసి తివి? నిక్కంబు వక్కాణింపుము.

మోహి—నేను బ్రహ్మమానసపుత్రిని. మోహిని యను నామంబునబరఁగుదాన. నాకు పరుం డెవ్వరుండు లేడు. మ జ్జనకు ననుమతంబున. నీచేరువదేవళమందలి యిష్ట కామేశ్వరునారాధింపుచు ని వ్వప్రదేశంబున స్వేచ్ఛావిహారంబున నుండుదాన. పరపురుషుని కన్నెత్తియైనఁ జూచియెఱుంగు. ఇట్టి మాబోట్లతో మీకు బ్రసంగంబులే? మాది మందహాసాంచితవదనమైన మీకేల? యమందహాసాంచితవదనమైన మీకేల? మీర లెవ్వరో యేమి కారణంబున వచ్చితిరో విచారింపుకొని మీదారిని మీరు పోవుట యుత్త మంబగు. కాని యేకాంతంబుననుండు నింతుల చెంతలఁ జేరి వింతవింతల నాడు తెంతయాఁ జనదని యెఱుంగుడు.

రుక్మా—(తనలో) ఈ కాంత పలుకరించినమాత్రముననే తిరస్కార భావము జూపుచున్నది. కావున నెట్లయిన నేని ధృరాధీశుండ నని యిపు డెఱిగించుట యుక్తంబని తోచుచున్నది. (ప్రకాశముగా) తరుణీ! “మీర లెవ్వరో యేమి కారణంబున వచ్చితిరో” యంటివి. చక్కఁగా నడిగితివి. స్త్రీలు సమయోచిత ప్రసంగంబులందు నేర్పురొట జగత్ప్రసిద్ధమేకద. విధితనయా! ఎఱింగింతు వినుము.

గీ. వనమృగంబుల బారికిఁ ♦ గనలి నాదు
పురజనంబులు బెగఁడింది ♦ మొరలువెట్ట
సరగ శ్రమములఁ దొరఁగించి ♦ సాధుజనులఁ
గావ నరుడెంచినాఁడ రు ♦ క్కాంగదుండ.

మోహి—ఓహో! నీవు రు క్మా ం గ ద భూపాలుండవా? సరి సరి.

రుక్మా—మఱికొంచె మాలకింపుము.

గీ. రమణి! మ దధీనమగు నిట్టి ♦ రాజ్య భూమి
నబల లేలయొ వెంటఁ దోఁ ♦ డెన లేక

యొంటి వనములఁ గ్రుమ్మరు ♦ చుంటఁ గాంచి,
యోర్చి, యన్యునిగతి నూర ♦ కుండఁ గలనె?

22

ఇదికాక మందయానా! ఏమికారణంబుననో కాని నిన్నుఁ జూచినదాదిగ నీయందు నా కపరిమితానురాగంబు కల్గుచున్నది. చంద్రముభీ! నీ ముఖావ లోకనంబుఁ జేసినమాత్రంబున నా బంధుమిత్రాదుల నెల్లరఁ జూచి నంతటి యానందంబు కలుగుచున్నది. చిలుకలకొలికీ! పలుకుపలుకునఁ దేనె లాలుకు నీ వచనామృత పానంబుచేఁ జొక్కి మ న్మనంబెల్లఁ బరవశత్వంబు నొందు చున్నది. ఇంతయేల? చూడఁజూడ నాశరీరంబే నీకుదాసత్వంబునకై యర్పణంబు చేసిన సార్థకం బగునని తోచెడిని. కురంగనేత్రీ! నీ వేల యిట్లు బెదరి బెదరి చూచుచు దూరంబున నిలిచెదవు?

గీ. లలివ! నీ విట్లు చిరకాల ♦ మట్టై నిలిచి
ముచ్చటలు సల్ప నా మేను ♦ నొచ్చు చుండె;
తరుణి! పెరవాండ నేఁ గాను; ♦ ధరణివిభుండ;
ముదముతో నిటఁ గూరుచుం ♦ డెదవు రమ్ము.

23

(ఆని చేయి పట్టుకొనఁ బోవుచున్నాడు.)

హేహి.—(కోపముతో వెనుకకుఁబోయి) ఛీ! దంభజ్ఞాన ధురంధరా! [18]

ఉ. కన్నులుకానరావ? పర ♦ కాంతలటం చనుకోవ? యెట్టి సం
పన్నులకేని యిట్లగునె, ♦ భావ్య మెఱుంగఁగ లేవ? దొడ్డరా
జన్ననునీవ! చాలు, ఘన ♦ మైనది రాచరికంబు; పొమ్ము, నీ
కన్నెలు నూర్చు రింట నినుఁ ♦ గానక పాప మదెట్టులుండిరో.

చాలుఁజాలు రాజేంద్రా! దూరంబున నిలువుము. పరనారీయటంచు వెఱి పింతయు లేక బిరబిర దరింజేరి కరంబు పట్టవచ్చెదవుగా! ఇదియేనా మీ రాచరి క్తంపు మర్యాదలు? రాజ్యమదాంధకారం బేమైనఁ గన్నులఁ గప్పెనా యేమి! రాజట! రాజాధిరాజట! దినరాజ వంశజుండట! ధర్మాధర్మ విచారణా దత్తుండట! పరసతుల నొంటరిపాటునఁ గన్నతటి ని తైఱంగున వెంట

నంటి ముట్టవచ్చునట. చాలుఁజాలు. నీ రాజత్వంబున కెంతయు గంతసించితి. చెలీ యటంచుఁ జేరవచ్చెదవుగా! వాగువాగు. నీవు పిన్న నాటనుండి చదివిన చదువులెల్ల నిప్పు డొక్క యరగడియలోనఁ జెల్లుగ వల్లించితివి. మిక్కిలి యలసితివి కాఁబోలు. సత్వరంబున నీ పురంబునకుఁ బొమ్ము.

రుక్మా—ముద్దుగుమ్మా! నీ వేల నన్నిట్లు తూలనాడెదవు?

ఉ. కల్లులు కాపు; నికగనులఁ ♦ గాంచినదాదిగఁ బుష్పబాణుఁడై
యల్లరిమన్నభుండు నను ♦ నారడివెట్టెడు నోర్వఁజాల; ను
త్ఫుల్ల సరోరుహాక్షీ! కడుఁ ♦ బుణ్యము నీ కగు నాదరింపవే;
చల్లకువచ్చి ముంత నిక ♦ చంకను దాఁపఁగ నేల? తెల్పితిక.

అహింసా పరమో ధర్మ యను న్నాయానుసరణంబుగ నీ వొక్కింత దయం బూని నన్నుం జేపట్టిమారుడను పెనుభూతంబుచే నే నొందుచున్న యీ పాద నివారింపకున్న నే నెవ్వరివాడనగుదు. నేను బరసతిని ముట్టితినంటివి. నీకెవ్వండు వరుండు లేడని ముందే తెల్పితివికదా. నీ వెట్లు పరుని సతివి కాఁగలవు?

గీ. తరుణి! దాఁపఁగనేల? గాం ♦ ధర్మ విధిని

యట్టె పరిణయమై ననుఁ ♦ జెట్టఁ బట్టి;
గీవి భువికెల్లఁ బట్టపు ♦ దేవి కమ్ము;
మేలుఁ గైకొమ్ము; వేగ న ♦ న్నేలుకొమ్ము.

26

మదీయ పురమంతలి యేనూర్వరు పరిచారికలచేత నూడిగంబులు కైకొమ్ము. నేను నీ సొచ్చునుకొమ్ము. నిజమ్మ. నమ్మ. కొమ్మా! సమయమిదె సుమ్మ.

మోహి—[19] ఓహోహో రాజేంద్రా! ఎట్టిమాటఁ బల్కితివి! నీవు రుక్మాంగ దుండ ననిన మాత్రంబుననే నీ సర్వంబు నెఱింగితి. నే నింతదమకఁ దగిన వరునికై వెదకుచుండినందుకు గాంధర్వ వివాహంబున నిన్నా చేపట్టవలయు? నీకుఁ గల నూర్వరు సతులతో నన్ను న్నూటొక్కతెనుఁగాఁ జేయఁబూనితివి కాఁబోలు. మంచి సంబంధంబుఁ దెచ్చితివి. ఔరా! నే నిట్టి నూర్వరు స వ తుల నొక్కవో సంపాదించుకొనుటకన్న నొక్క బండ్ మెడఁగట్టుకొని పాదిలోఁ బడిన మేలుకాదే!

—* దశరాగ సంవాద సీసమాల. *—

రు—కల్యాణి! నీ కింత ♦ కాఠిన్య మేటికే?

నీ చెంత జేర్చి మ ♦ న్నింపఁ గదవె

మో—బాగాయె రాజేంద్ర! ♦ ప్రభు చెంత జేరుట

యల పాము తోడి స ♦ య్యాట మ్ము

రు—మదనుఁ డమ్ముల నూటి ♦ యెద నేయ నాన్తి గ

లంగితిఁ గావు సా ♦ రంగ నేత్రి

మో—బలి! రాజరాజ! నీ ♦ భైరవార్తి య దెల్లఁ

బాయు నీ పుత్రితోవఁ ♦ బట్టు మయ్య

రు—బుద్ధి నీ వశమాటఁ ♦ బోవంగ నామది

కేదారి తోచదే ♦ యెమ్మెలాడి!

మో—ఆ వసంత జయంతు ♦ లా కంతుమూర్తి ర

క్షించెదరేమొ ప్రా ♦ గ్ధింపు మయ్య

రు—అలివేణి నన్ను దుః ♦ ఖాంభోధి ముంచకే

చేపట్టి యొక దరిఁ ♦ జేర్పఁ గదవె

మో—దరిఁ జేర్ప గిరి జేర్ప ♦ దగువారు నీదు ద

ర్బారునఁ గలరయ్య ♦ బారు తీరి

రు—గీ. నమ్మి నీవాడనని ప్రార్థ ♦ నమ్ము సల్పుఁ

గన్నడ యితెల చేసెదే ♦ కంజ నేత్రి?

మో—అక్కటా యీవె భూపతి ♦ వాట నిచట

వీలు లేదేమొ పైని య ♦ ప్పీల టంచు.

ఈ ప్రసంగము లింకఁ జాలును పొమ్ము.

రుక్మా—సఖీ! ఎట్లుపోగలను? నిన్నెడఁబాసిన నిమగ్నులు యుగంబై తోచు!
కుందరదనా! నీ పొం దెడఁబాసిన యీ జన్మంచేల? నీచెంగటఁజేరి సుఖింపని

యా వైభవంచేల?

ఉ. కామిని! రాజ్యమొల్ల; దుర ♦ గంబులనొల్ల; నిజంబు భామిని
స్తోమమునొల్ల; నాదుప్రియ ♦ సూనునినెల్ల; సుఖంబునొల్ల; నే
నీమము నెల్ల; భోగముల ♦ నే నిక నెన్నడునెల్ల; నమ్ముమో
భామిని నీవు నన్నెగి గృ ♦ పామతిగ గాఁగిట జేర్ప కుండినా.

నా నూర్వగు సతులతోఁ వాటు ని న్నొక్కతెనుగా జూతునని తలఁప
కుము. వారి నెల్ల నీవు నా దృష్టిపథంబునఁ బడిన నిమిసంబుననే నా మనంబు
నం ద్యజించితి. కావున నో కుందరదనా! నీ డెందంబున నట్టి సంతయంబు దిగ
నాడి గాంధర్వవివాహంబున నన్నుఁ గైకొనుము. నా రాజ్యంబెల్ల నీ యధీ
నంబు చేసెద. ఒక్కనిముసమైన ని న్నెడఁపాయక నీ యజ్ఞానువర్తనై మెలంగు
వాడ.

మోహి—కైతవ వచనరచనా నైపుణ్యాభరణా! భూరమణా! నీకు సమయోచిత
ప్రసంగంబులయందుఁ గల నేర్పరితనంబును గూడ నిచటఁ జూపఁదలంచితివా?
చాలు. నీ నేర్పరితనంబు లిచటఁ జెల్లవు నడువుము.

క. మాయలు, దౌష్ట్యము, తరుణో

Handwritten signature/initials

పాయంబులు, దంభము, గృ ♦ పాహీనత, య
న్యాయము, పరవంచనముం
బాయని గుణగణము కాదె ♦ మగవారలకుఁ?.

29

ఉ. బంగరుకుండలంచు, సిత ♦ భానుడటంచును, మిన్నటంచు, ము
గ్ధాంగనలెల్లరం గని సు ♦ తారముగా భ్రమవెట్టజూచు నీ
వెంగలి పూరుపాళిదగు ♦ వేడ్క జగద్విదితంబ కాదె? హ
దొంగకుఁ దల్పుదీయుచును ♦ తోనెగృహస్థుల లేపుమాంకుల్

ఈ మగవారల స్వకార్యఘటనోపాయప్రసంగంబులు జగద్విఖ్యాతంబులు.
ఇక రాజులన్ననో, అగ్నిహోత్రంబునకు వాయువు తోడైనట్లు, తీనికి దోడుగ
మహదైత్య ర్యాంధకారముచేతఁ గన్ను గాననివారై క్షాణ నుండుదురు. అట్టి
రాజులంగూర్చి యింకఁ జెప్పనేల?

మ. కరుణా? నా స్తి; కటాక్షమా? నభము; రా ధిగంబా? హుల్కికై; మహా
తరసత్కార్యములా? యబద్ధముమహా ధార్యంబ? శూన్యంబిక
బరనారీధనవాంఛయా? ప్రబల; మ ధిన్యాయాదులా? కొల్ల; యీ
ధరణీపాలుర నమ్మఁగానగునె దు ధి స్తంత్రక్రియాలోలురక. 31

శా. ఏ రామామణిఁగాంచినక బ్రభమమం ధెంతేగృహజూపుచుక
జేరంజేర్తురు; కౌగిలింతురు; తుదక ధి జంతాబ్ధిలో ముంతు; రా
సీ రాజేంద్రుల కూగుముల్ దెలుపఁబెక్కిలావృథావాక్యముల్?
నూతేండ్లాయువు నిత్యగండమె యగుక ధి సోరైత్తఁ బైపెచ్చుగుక.

ఇట్టి వాక్యంబు లెవ్వఁ డెఱుంగరని కాఁబోలు! తన భార్యల నొల్లఁడట!
నిముసంబైన న న్నెడఁబాయ కుండునట! రాజ్యంబెల్ల ధారవోయునట!
ఇంక నేమో తలకుఁ బెట్టెడునట కు చ్చు ల కు శ్శా యి. — ఏల యిట్టి
వృథాప్రసంగంబులు? ఇ వన్నియుఁ గట్టిపెట్టి రాజా సీ దారిని బొమ్మ.

రుక్మా—[20] నారీమణి! నేనేమో కల్లలాడుచుంటిననియు, నా వాక్యంబులు
విశ్వాసప్రాత్రంబులు కావనియుం బల్కుచుంటివి. నే నట్లు కల్లులుపల్కువాడఁ
గాను. నీవు కోరు విధంబునఁ బ్ర మాణ పూర్తి గఁ బల్కువాడనని నమ్ము.

మోహి—రాజేంద్రా! నీ వంతటి సత్యవాక్య పరిపాలనాధురీణుడవా? అట్లయిన
నీ విప్పుడు చేయుదునని పల్కిన దంతయు నివ్వనాధీశుండగు నిష్టకామేశ్వరు
పాదసాక్షిగ మఱియొక్కతూరి పల్కి నా చేతఁ జేయి యుంచుము. ఆమోద
నీ యభీష్టం బీడేర్చెద.

శ్రీ. కృష్ణ. బాబు

రుక్మా—ఓహో చందనగంధీ! నాయభీష్టం బీడేర్తువా! వికసితాంబురుహలోచనా!
నాకోర్కిఁ దీర్తువా? ఆహా! యెంత యానందజనకంబగు పల్కు పల్కితివి!

ఉ. కొల్లులుగా సుధారసముఁ ధి గ్రోలినయట్ల, సుఖాంబురాశిలో
నల్లనఁ దేలినట్ల, ముద ధి మారఁగఁ బైని హిమాంబుపూరముల్
పెల్లుగఁ జల్లినట్ల, మురి ధి పెంబులఁజిల్లెడు నీ మృదూక్తి నా
యుల్లముఁ బొంగఁజేసె; సఖి ధి రో! యిఁకధన్యుడనైతి నీకృపక.

చ. కులమున వన్నె డిందినను, † గూఁడిమి నెచ్చెలు లేవగించినన్,
నెలఁదుల నూన్వరన్ దొడరి † వీడఁగఁ గల్గినన్, గీర్తిఁ బాసినన్,
గలిమిదొరంగినన్, మఱియుఁ † గప్తములెన్నియొ చుట్టఁకొన్నఁదా
వలచినకాంత చేపడెడు † భాగ్యముకన్నను భాగ్యమున్నదే? 34

చందనగంధీ! నీ కీ సందియంచేల? ఈశ్వరునిసాక్షిగఁ బట్టుచుంటి వినుము.

గీ. ఒల్ల నూన్వరుసతులలో † నొకరి నైన;
భావ మీనెల్లఁ బట్టపు † దేవి తైన;
అతివ! నీ యాజ్ఞ నే శిర † సా వహించి
యొనర నెన్నఁడు నినుఁ బాయ † కుండు వాడ.

35

మోహి—ఓహో రాజేంద్రా! ఇంతదనుక నేను బల్కిన వాక్యంబులచే నీ మనం
బెంత నొచ్చెనో కదా. నీవు నాయందుఁ గలిగియున్న యిట్టి నిజమయిన యను
రాగంబును గ్రహింపఁజాలక బేలనై గోలతనంబునఁ బల్కితి. అదియెల్లఁ
దప్పుగఁ బట్టకుము. నన్ను నీ నిండుకాఁగిటఁ జేర్చి మన్నింపుము. (అని
హర్షముతోఁ గాఁగిలింపుకొనుచున్నది.)

రుక్మా—(మహానందముతో) ప్రాణసఖీ! యీ నట్టువపిట్టం జూచితివా? ఇటురమ్ము.
(ఇద్దఱును బోవుచున్నారు.)

సేవ—(ప్రవేశించి) మే మీ యరణ్యముం బ్రవేశించి పెక్కుదినము లయినది.
వచ్చినందుకు వేటకార్యము ముగిసినది. కాని పురంబునకుఁ జోవు యోచన
మా ప్రభువుగా రింకను జేయకున్నారు. వారి కరణ్యమైనసేమి? పురమైనసేమి?
వారి కేమి కొదువ? ఆకలి దప్పుల శాధ యైశ్వర్యవంతులకుఁ దెలియునా?
చెంతకేగి యేమైన విన్నవించెదమన్నఁ బ్రభుజితంబు లతిసున్నితంబులు. ఏమి
వచింపఁ బోయిన సేమి యగునో. పరివారజనంబులెల్లరు మిగుల డస్సియున్న
వారు. ఏమి చేయనగును? కానిమ్ము. నా మిత్రులతో నాలొచించెద. (అని
జోవుచున్నాడు.) (మోహినీ రుక్మాంగదులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

రుక్మా—పూజ్యో! మన మీ యరణ్యమధ్యంబునం దిట్టులు కాలంబుఁ గడపసేల?
మదీయ పురంబుఁ జేరి వజ్ర వైడూర్య గోమేధిక పువ్యరాగ మరకత మాణిక్యాది

దివ్యమణి ఖచితంబులగు సువర్ణ సౌధంబుల యందును, వశుశ చందన పున్నాగ నారికేళ కదంబ నింబ దాడింబ కదళికాది ఫలవృక్షసంకులంబులై డెందంబున కమందానందంబుఁ బొందుఁపఱుప సమర్థంబులగు మ దారామ శ్రేష్ఠంబులందును మన మిచ్చ వచ్చిన ట్లుండవచ్చును. కావున నో మచ్చకంటి! యచ్చటి కేగుట యుచితంబని నాకుఁ దోచుచున్నది. దీనికి నీ యభిమతంబేమి?

మోహి—ప్రాణేశ్వరా! ఎఱింగింతు వినుఁడు. పురంబునకుఁ బోవుట సప్తతమే. కాని

గీ. అచట నీ బంధుమిత్రులు ♦ నాలు సుతులు

గురు పురోహితులును మంత్రి ♦ వరులు కలరు;

అకట నా రాక నీకిష్ట ♦ మైన యట్లు

వారి కేరితి నయ్యెడుఁ ♦ బ్రాణనాథ?

36

గీ. ఇట్టి వీరలు దుర్బోధ ♦ నెట్లు లైనఁ

జేసి, నిక గతరాగునిఁ ♦ జేయఁ గలరు;

మనల నెడఁబావుటయె కాక ♦ మఱియు నాకు

నింక నేమైన నెగుఁ గా ♦ వింపఁ గలరు.

37

కావున వచటికిఁ బోవుట యుచితంబుగ నాకుఁ దోచుట లేదు. అయినను

ఉ. హెచ్చగు దోర్బలంబున న ♦ హీన మహీతలమెల్ల యేలి, యా

యచ్చరకాంతలెల్ల నహా ♦ హా యనురీతి ననుక వరించి, నీ

యిచ్చకువచ్చినట్లు సుఖి ♦ యింపఁగ స్వేచ్ఛవహించినట్టి నీ

కెచ్చటనున్న సేమి? యొక ♦ యింత కొఱంతయుఁ గల్గినేర్పునే?

ఎట్లులైన నిచ్చటనుంటయే మేలని నాకుఁ దోచుచున్నది. పిమ్మట నీయిష్టము.

రుక్మా—మనోనాయకా! ఇట్లు సంశయించుట యనావశ్యకము.

క. నా పుత్రుఁడు నా మిత్రులు

నా పట్టపుదేవి మఱియు ♦ నా పురజనముల్

నా పల్కు లేశమాత్రము

నే ప్రాద్దును మీఱ కుందు ♦ రిందునిభాస్య!

39

అట్టి వారలు నా కేమో బోధింతురంటివి.

గీ. కన్నులారంగ నిన్నిటఁ ♦ గని, వరించి,
పైని శంకరు సాక్షిగఁ ♦ బరిణయంబు
పాలుపుగాఁ గాంచి, నేఁ ♦ గొని పొవుచుండ
వారు వీరును బోధింప ♦ వచ్చు టెట్లు?

40

ఇది కాక అత్మబుద్ధి సుస్థింపైన యనునట్లు నాకు న్యాయమని తోచు
తెఱంగున నడచువాడఁ గాని వారివీరి బోధనలను వినువాడఁ గాను. నీ విక
నట్లు సంశయింపకుము. పురంబునకుఁ బోవుదము లెమ్ము.

మోహి—ప్రాణేశ్వరా! అట్లులే కానిండు.

రుక్మా—నా పరివారజనంబు లావల నాకై వేచియుండిరి. మనము బోవుదము రమ్ము

(ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్య. శ్రీమ దుమారమణకరుణాకటాక్షపాత్రశ్రీవత్ససగోత్ర బేతపూడి
వంశ క్షీరపారావార రాకాసుధాకర మల్లేశ్వరామాత్యపాత్ర,
నిరంతర శివారాధనపరాయణ లక్ష్మీనారాయణామాత్య
చతుర్థపుత్ర గుణకదంబ లక్ష్మోబాగర్భ సంభూత,
సుజనవిధేయ, భగవంతాభిధేయ ప్రణీతం

బైన రుక్మాంగదనాటకంబున నిది

తృ తీ యాంకము.

(శ్రీ)

రు క్కాంగదనాటకము.

చ తు గ్గాంగము.

రంగము:—అంతఃపురము.

శ్రీ. K. K. K.

(సంధ్యావళియు, చకోరాక్షియు, పద్మగంధియుఁ గూరుచుండియుండఁగా రుక్మాంగదుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

సంధ్యా—నాథా! మీరు మృగయా వినోదార్థంబుగఁ జని పెద్దకాలంబయ్యె. మీ రాక దీర్ఘంబయ్యెనని యేనును నాతోడిసతులును బ్రత్యహంబును బ్రతిక్షణంబును నెట్లైదురు చూచుచుంటిమి!

చ. అచటి మృగాళినెల్లఁ దెగ ♦ టాచ్చితిరే? యల కాపులెల్ల మీ సుచరితఁ బాడుకొంచు, దమ ♦ శోకములెల్ల దొరంగెనంచు, మేల్ వచనము లాడుకొంచు, సుఖ ♦ వారిధి నోలలనాడుచుండిరే? అచలితధైర్యసార! సుగు ♦ జాకర! మాకు నెఱుంగఁ జెప్పవే! 1

రుక్మా—(తల వంచుకొని కూర్చున్నాఁడు.)

చకో—అక్కా! సంధ్యావళి! మనము కాచుకొని యుంటిమని చెప్పుచుంటివి. మన వలెనే నాథుండును మనలఁ గాచుకొనియుండునెడ రాజ్యవ్యవహారంబు లెట్లు నెఱవేఱునమ్మా! కాని నాథుండు కడుబడలియున్నట్లు కానిపించుచున్నవాఁడు. కాంచితివా?

గీ. కాయమెల్లను శ్రమబిందు ♦ కలిత మయ్యె;
మోము వేకువచందురుం ♦ బోలు చుండె;

వేడి నిట్టూర్పు లూరక ♦ వెడలఁ జొచ్చె;

కాంత! యరమోడ్పు లొచుండె ♦ గన్ను దొవలు.

2

పద్మ—అవునమ్మా చకోరాక్షీ! నాథుండు మిగుల డస్సియుండుటయే కాక
యేమో దీర్ఘలోచనపరుండై యున్నట్లు తోచుచున్నదమ్మా.

గీ. పల్కరించినఁ బ్రతిమాటఁ ♦ బల్కలేక

కోలుపోయిన చందానఁ ♦ గూరుచుండి,

క్రిందుమీఁదుల నరయుచు ♦ ముందు త్రోవ

యెద్దియో యను గతి నుండె ♦ నిందు వదన!

3

రుక్మా—పద్మగంధీ! నీవు సరియైన యోచనఁ జేసితివి. నేను నిజంబుగ దీర్ఘలోచన
పరుండనయ్యె యున్నవాడ. ఏను మీ కెఱింగింపవలసిన కార్యం బొకటి
యావశ్యకంబగుటంజేసి యది మీ కెఱ్ఱెఱింగింతునాయని యోచించుచున్నాడ.

సంధ్యా—నాథా! మీకింత యోచనయేల? మమ్ము నూర్వర భార్యలఁగాగ్రహించి
యేలుచున్నను ఒక్కప్పుడైన నొక్కరియందైనఁ బరస్పరభేదంబులేక యెల్లర
సమదృష్టి నేలుచు బద్ధానురాగులరై వర్తించుచుండు మీరు మాకు నే దొక్క
విషయంబుఁ దెలుప నింతయోచనకావలెనే? సందియంబుమాని యెఱింగింపుడు.

రుక్మా—కాంతలారా! వినుడు.

చ. సరగునఁ గాన కేగి, మృగ ♦ సంతతు లన్నిటి వెంటనంటి సం
హరణ మొనర్చినంత, విధి ♦ మానసపుత్రిఁ, ద్రిలోక దివ్యసుం
దరమృదుగాత్రి, మోహినియ ♦ నందగు నోర్తుఁద దంతికస్థలికా.
దిరుగఁగఁగాంచి, మోహ♦మెద నించి,వరించి,పురంబుఁ జేర్చితికా.

అక్కాంతామణిని మనయంతఃపురంబున నొక్క స్థాధాంతరంబున నుంచితి.

చకో—ఏమేమీ! మేము నూర్వరకాంతలము గాక యింకొక్క కాంతామణిం గాంచి,
మోహించి, తెచ్చితిరా! పోనిండు. మాకు మీ యనుగ్రహం బుండినం జాలదే!

రుక్మా—ఉ. అట్లు వరించువేళ వన ♦ జానన మిమ్ముల నేరి నొల్ల కే
పట్లను నైనఁగాని తనుఁ ♦ బాసి క్షణంబును నిల్వినంచు న

న్నిట్లుగ బాసఁజేయుమన ♦ నే మదనాస్త్ర నిపీడితుండనై
యట్లె యొనర్చువాఁడ నువి ♦ దా! యని ప్పక్తి కరంబుఁ బట్టితి.

కావున నో సఖులారా! మీరు నట్లు ప్రవర్తించుట నా యద్దేశంబు.

సంధ్యా—అక్కటక్కటా, ప్రాణేశ్వరా! ఏమి యీ యన్యాయంబు! మే మెవ్వరి
వార మగుదుము? మావంటి సతుల నింకనూర్వూర వివాహమైనఁ గావచ్చునుగాని
యొక్కతరుణికై మ మ్మెల్లఁ ద్యజింపఁబూనుట యెంతయుఁ బరితాపకరంబు
కాదే? కావలెనన్న నా తరుణీమణియం దెక్కుడుప్రేమంబునఁ గలసిమెలసి
వర్తింపుఁడు. మాయం దెప్పటియట్లే యుండుఁడు. అంతియ చాలు.

పద్మ—కాదమ్మా సంధ్యావలీ! నాధుండు మన మనంబు లరయుటకై యిట్లు పల్కు
చున్నవాఁడు. కాకయున్న నెచ్చటనైన నిట్టి విచిత్రం బుండునా?

ఉ. నమ్మకు నమ్మకమ్మ నర ♦ నాధులు దంభవిలాసు; లిట్టి మే
లమ్ములు సంతసమ్ములు నె ♦ లంతరొ వారికిఁ; గాక యివ్వె స
త్యమ్ములనంగ మున్ను మము! నందఱునక వరియించువేళఁ దా
నిమ్మొయిఁ దొంటివారల న ♦ దేటికి వీడకయుండె నెచ్చెలీ? 6

కాంతుఁ డెప్పటియట్ల మనయెడ బధానురాగుడైయే యున్నవాఁడమ్మా.
చకో—ఉ. చాలును జాలు నీ వగలు ♦ చాలును కట్టుము;

పద్మ— కాదుకాదె, భూ
పాలుఁడు సత్యశీలుఁడు గృ ♦ పాఘఁడు కాండఁటె?

చకో— ఔనుగాని, స్త్రీ
లోలుఁడు కాండె? చిత్తచప ♦ లుండునుఁ గాండఁటె?

పద్మ— తాళు కోమలీ
తూలఁగనాడఁ జెల్లునె?

చకో— ... అ ♦ ధోగతిపాలిటు చేయుటాప్పునే? 7

పద్మ—[21] చెలీ! నీవు పారఁబడుచుంటివి సుమా, *See above*
చకో—[22] చెలీ! ఏటికమ్మా యీ ప్రసంగంబులు? నీ వేమో పూ సి పెట్టో

మాటలాడవచ్చెదవు. ఈ మగవారిని నమ్మనచ్చునటమ్మా!

ఉ. ఒక్కతెఁ బల్కరింతురు; మ ♦ తొక్కరితక సరసాలముంతు;రిం
కొక్కతెఁ జేరఁ దీయుదు; రి ♦ కొక్కతె బిగ్గఁ గావుంగిలింతు;వే
తొక్కతెపాల దక్కుదు; ర ♦ హా! మగవారల నమ్మజెల్లునే?
చక్కెరపూతవెట్టిన వి ♦ పంబుల మాత్రలుగారె యక్కరో? 8

ఇప్పుడు నాధుం దన్యసతీలోలుండై యున్నవాడు. ఇంక మీవాక్యంబు
లెట్లు చెవిం జొరఁగలవమ్మా?

గీ. వగలఁ బొగులఁగ మనలను ♦ దిగువఁద్రోసి,
పనితె యొక్కతె విభునకు ♦ స్వర్గ మయ్యె;
ముందు కల్గిన చెవులను ♦ గ్రిందుఁ జేసి,
పైకి నిక్కెడి కొమ్ముల ♦ పగిది నకట!

9

సంధ్యా—చకోరాక్షీ! మన నాధుండు లోకములోని మగవారల వంటి వాడు
కాడమ్మా. ఇంతవఱ కన్నండైన నిట్టి లోపంబుఁ గనిపెట్టి యుంటిమమ్మా? జీవి
తేళ్ళయిం దలసియుండె. చెలీ! నీవొక్కంత విసరుము. నేవకా! ప్రభువువారి
కొసంగవలయు నొక్క విడెంబుఁ గొనిరమ్ము. పద్మగంధీ! నీ వొక్కపాట
పాడెనవటమ్మా?

పద్మ—అలాగే పాడెదనమ్మా. (అని యిట్లు పాడుచున్నది.)

పా ద ప వృ త్త ము .

సామిగ నేడిటు ♦ జాలమి దేరా?
కామిని నేఁచుట ♦ కాదుర ధీరా!
కాముని తూపులఁ ♦ గందితి గారా
తామన మేలర ♦ తాళఁగ లేరా.

10

సంధ్యా—ప్రాణేశ్వరా! ఏల మీ రీదినంబున మాతో నిట్లు మేలమాడఁ జొడంగితిరి?

రుక్మా—కాంతలారా! మీ రేమేమో పరిపరివిధంబులఁ బలుకజోచ్చితిరి. నేను
దెల్పినది పరిహాసంబుకాదు. నిక్కంబు. రేపటినుండినేను మీచెంతకు రాఁజాల.

పద్మ—హా, పరమేశ్వరా! ఇంక నేమిగతి? మే మెవ్వరిపాలబడుదుము? మాకెవ్వరు దిక్కు? మమ్మిక నక్కనఁజేర్చి యాదరించువా రెవరు? హాసభీ! యింకేమి నేయుదుమమ్మా? ప్రాణనాథుండు రేపటినుండి మన చెంతకే రాజాల నని చెప్పుచుండెదమా.

క. తన విభు మన్నన వడయని

వనితల బ్రతుకులును వారి ♦ వైభవ మెల్ల

గన నడవిని వెన్నెల కా

సిన మాడ్చియకాదె? బ్రదుక ♦ జెల్లునె ధరపై?

11

గీ. ప్రాణసముండగు పతిఁ బాయు ♦ బ్రతుకుకంటె

మేనుఁ బాసిన నెక్కింత ♦ మేలె సుమ్ము;

ప్రాణములు తాల్చి యపకీర్తి ♦ బడుట కంటె

స్వర్గముననుండి పతిభక్తి ♦ సలుపఁ దగును.

12

[22] ఉత్, అబ్బా, సభీ! నా కేమియుఁ దోచుట లేదమ్మా.

చకో—సభీ! యింక నెక్కడఁ దోచుటమ్మా? ప్రాణనాథు నెడఁబాసిన యీ బ్రతుకేటికమ్మా? లోభివానిచేతి ధనమ్మును, రణభీరునిచేతి యాయుధమ్మును, సంగీతసాహిత్యవిద్యావిహీనుని వచనంబులును, విభుని మన్నన వడయని యతివల బ్రతుకులును వ్యర్థంబులు కావటమ్మా?

ఉ. అందముగాఁగ మమ్ముల మ ♦ హాకరుణామయదృష్టి నేలి, యా నందరసాబ్ధిఁ దేల్పు ప్రీయ ♦ నాయకు చెంగట నాదుమొట్ట నే డందని మ్రానిపండుకొఱ ♦ కట్టులు చాచుటలాయె; నింక నే మందు; నిఁ కేదిమందు; జగ ♦ మందున నేగతి మందు నక్కటా?

ఇట్టి వృథాజీవనంబునకన్న రజ్జువిషాగ్ని జలంబుల దేహంబు వాసిన మేలని తోచుచున్నదమ్మా. శ్లో. మానః శ్రీరాం విభూషణం అన్నట్లు శ్రీలకు మానమే ప్రధానముకదమ్మా. అట్టి మానంబుఁ బోగొట్టుకొని యింక నవమాన కరంబగు బ్రతుకు బ్రతుకఁజాలనమ్మా. ఈవైట చెఱుగున నురివోసికొని ప్రాణంబులు దొరంగదనమ్మా.

పద్మ—నేనును అట్లేచేయుదునమ్మా! (అని యిద్దఱును ఉరిపోసికొనబోవఁగా సంధ్యావళి లేచి వారలఁ బట్టుకొని)

సంధ్యా—కాంతలారా! తాళుఁడు, తాళుఁడు. మీరిట్లు ప్రాణంబులఁ బాయ నుంకించుట మేరకాదు. ప్రాణనాథుం డెట్టివాఁడైనను, ఎట్టి యుక్తత్యంబు లాన రించినను వాని నెల్ల సహించి నాథుని యాజ్ఞా బద్ధురాలై వర్తించుట యుత్తమ శ్రీ ధర్మంబు.

సీ. పతి యాగ్రహించిన ♦ బదులు పల్కఁగరాదు
కోపించె నని మదిఁ ♦ గుండరాదు

కఠినోక్తు లాడినఁ ♦ గంటగింపఁగ రాదు
దూషించె నని మదిఁ ♦ దూల రాదు

అలసటవెట్టిన ♦ నడ్డు చెప్పఁగరాదు
కలఁగించె నని మదిఁ ♦ దలఁప రాదు

పరిహసించినఁగాని ♦ ప్రతి సేయఁగా రాదు
వేటు పెట్టెనటంచు ♦ విసువరాదు

గీ. ఆటపాటలనైనను ♦ నలుక నైన
సరససల్లాపములనైన ♦ శ్రమల నైనఁ
బతియె దైవమటంచు స ♦ న్నుతి యొనర్తు
కాని యెదురాడ రుత్తమ ♦ కాంత లెప్పుడు.

72. *Handwritten signature*

14

ఉ. కుంటియు గుడ్డియు, జడుఁడు, క్రూరుఁడు, దుష్టుఁడు, పాపకర్తుఁడు, దుంటరి, వేసకాఁడు, గడు ♦ ధూర్తుఁడు, నన్యసతీప్రియుండు, వే తంటలమారివాఁడయిన ♦ దగ్గరఁజేరి, పదంబులొత్తి, వా ల్గంటిరొ! దైవమంచుఁ గల ♦ కాలము నాథునిఁ గొల్వగాఁదగు.

క. పతి యలింగిన సతి యలుంగక
నతివినయస్ఫూర్తి నతని ♦ యాజ్ఞ శిరసునన్.

సతతము నహించి మనుటయె

సతులకు ధర్మంబునాంగఁ ♦ జను సఖులారా!

16

బుద్ధిపూర్వకంబుగాఁ బ్రాణంబు వాయుదుమన్నను విభునియనుజ్ఞలేక మీ
రెట్లుచేయఁగలరు? ఇదిగాక రాజేంద్రుండు వనంబునకుఁ బోవకమున్న మీరెట్లు
పల్కినను పాగగును. ఇప్పుడు నాధుం డాకన్యకామణిం గాంచి, మోహించి,
పాసలిచ్చి, కొనివచ్చి, యతఃపురంబున నిల్పిన పిమ్మట మీ రెట్టి కఠినవాక్యంబు
లాడినను, కఠినకృత్యంబు లొనరించినను విభుం డేమిచేయఁగలఁడు? మఱియుఁ
గాంతలారా!

గీ. కనులు కల్వలు మేను బం ♦ గారటంచుఁ
జాన కొఁగిలి యబ్బుటే ♦ స్వర్గమంచు,
వలచి, భ్రమియించి, మించి, యీ ♦ ప్రభుండు సుఖము
లందఁబోయెడుఁ; గంద నూ ♦ యంద మెల్ల.

17

కుడువఁబోయెడి కూరకు రుచియడుగనేటికమ్మా? మీరుతొందరనొందకుడు.
ఆ సయ్యాటలును, ఆ సరాగంబులును, ఆ చిత్రంబును మనము శీఘ్రకాలంబు
లోనే చూడఁగలము.

చకో—అక్కా! నీ పల్కుల కెదురాడను గాని యెంతగఁ బ్రయత్నించినను నా
మనం బూరటఁజెందకున్నది. ఏమిచేయుదును. హా! మోహినీ! దుష్టహృదయా!
యెంతచేసితివి!

ఉ. ఏదెసనుండివచ్చితి? వి ♦ దేటికీ మాకిటు దాపఁగించి మా
మోదమునెల్ల సంద్రమున ♦ ముంచితివే పతిఁబాపి; నీకు మ
ర్యాదయె? కోమలీ! తగుదు ♦ నంచును గుల్కెదొ సిగ్గులేక; హా
మా దురదృష్టదేవతయై ♦ మా తలవ్రాతయై యేమి చెప్పుదుకా!

గీ. నీ విలాసంబు, హాసంబు, ♦ నీదు వగలు,
నీటు గోటులు చూపుచు ♦ నేర్పు మీఱ

సతిపతులపొందు నెడఁబాపు ♦ చాన నిన్ను
ధీర సృజించుట పరమేష్ఠి ♦ తప్పు కాదె?

19

గీ. సతుల నూర్వర నిటు దుఃఖ ♦ సాగరమున
 నెక్కపెట్టిన ముంచి నీ ♦ వైక్కరితవు
 పొందఁబోయెడి సౌఖ్యంబు ♦ పోల్చి చూడ
 నూటయొక్కటి యాఁ జమ్ము ♦ మాట నమ్ము. 20

మ. జగతిఁ గాంతలులేరే? పూరుషుల స్వేచ్ఛావృత్తిఁ బ్రేమింపరే?
 తగురీతిఁ వలపింపరే? వలవరే? ♦ త తౌఖ్యముం జెందరే?
 తగునే మోహిని! యిట్టులాలుమగలఁ ♦ దంత్రంబునఁ బాపఁగఁ?
 మగువా! మాకొక కేజనించి తెఱకటా ♦ మా ప్రేమముం బాపితే?.

పద్య—చెలీ! ఇందు మోహినిం దూషింపనేల!

మ. ప్రణతుల్ చేసి భజించెనో, యితని రా ♦ రమ్మంచుఁ బ్రార్థించెనో
 వనితా! మోహినిదేమి తప్పు చెపుమా? ♦ ప్రాణేశు డక్కాంత గాం
 చినయంతఁ వివశాత్ముడై తగునె యి ♦ స్సీ! యిట్లు వాకిచ్చుటల్
 మన బంగారము మంచిదైన నిక నే ♦ లా దూఱఁ గంసాలిని 22

హా, సఖీ! చకోరాక్షి! యీ దుఃఖసాగరం బెట్టు లీచనేర్తు మమ్మా? [23]

గీ. తారసిల్లిన పెరకాంతఁ ♦ దగిలి విభుఁడు
 మనల విడనాడి తనదు యకా ♦ వనము నెల్ల
 దాని పా లొనరించుటఁ ♦ దలఁచు నపుడు
 గుండె జల్లని ప్రాణముల్ ♦ క్రుంగ కున్నె? 23

సంధ్యా—చెలీ! నీ విట్లు లట్టి ట్టనరాక మట్టుమీసిన శోకంబున రట్టువడుచుంటివి
 సుమా.

73. K. 10. 10. 10.

ఉ. ఆపఁగరాని భేదమున ♦ నయ్యొ కృశింపఁగ నేటికమ్మ? యీ
 యాపద లెల్ల కాల, మగ్ధ ♦ టా విను, జీవుల వెంటనంటుచుక
 గాపురముండఁబోనె? ప్రేయ ♦ కాంతరొ! వింటినె? కష్టకాలమం
 దోపిక బూనునట్టి జను ♦ లుర్వి సుధీమణు లెంచిచూడఁగ 24
 పద్య—నీవాక్యంబులు నిక్కంబులే కాని యక్కాయొక్కటివినుము. రాజాధిరాజ

టంచు రసికాగ్రణియటంచుఁ జీరకాల మీఠనిం జేరి యపరిమితసుఖంబు లనుభ
వించి యిప్పు డిట్టినిచత్వంబునకుఁ జాల్పడ మనం బెట్టులొప్పు? ఈరాజేంద్రుఁడు
గీ. అచటఁ గాంచిన తరుణకై ♦ యాసఁ జెంది,
చేయరానట్టి బాసలు ♦ చేసి, తుదకు
మనల నలయించి, బహుళ వే ♦ ననల నించి,
యట్టై వచించి, నట్టేటఁ ♦ బుట్టి ముంచె! 25

సంధ్యా—సఖీ! యివేటిమాటలు; ఈ రాజేంద్రుఁడు మన కొనర్చిన యపకారమేమి?
ఉ. కాలముఁబట్టి కర్మమును ♦ కర్మముఁబట్టి మనంబునుంట నీ
లీల శుభాశుభంబు లవలీలగఁ ♦ గల్గుచునుండు; కర్తలై
మేలును గీ డొనర్చుటకు ♦ మేదిని నెవ్వరు శక్తులమ్మ? భూ
పాలుఁడు కర్తయానె మన ♦ పాలిఁటి కర్మ మొనర్చుచేతకు?

చకో—అక్కా, సంధ్యావరీ!

గీ. ఎల్లకాలంబు బతిఁబాసి ♦ యేకతమున
బ్రదుకఁ గల్గుట యేరీతి ♦ భాసురాంగి;
ప్రాణమైనను గోల్పోయి ♦ మాన ధనము
నిలుపుకొనుటయె మేలంచు ♦ నేఁ దలంతు. 27

సంధ్యా—చెరీ! చకోరాక్షీ! నా పలు కొక్కింత యాలకింపుము. ఏరికైన
నిట్టి తీవ్రవైగాగ్యంబు చెల్లనా? కాలం బెప్పు డొక్కతీరుననే యుండునా?
ఓడలు బండగును. బండ్లొడలగును.

మ. ఒకకాలంబున నాధుఁడే మనల క ♦ త్యుల్లాసముం గూర్చె, వే
ఱొకకాలంబున నాధుఁడే మనల న ♦ య్యో వీడఁగాఁజూచె, నిం
కొకకాలంబున నాధుఁ డెట్లనఁగ నొ ♦ నో, యెట్లు మన్నించునో
యకటా యేగతి నిశ్చయింపఁదగున ♦ మ్మా? భాగ్య మెట్లుండునో

[24] కావున కాలలారా! మీ కీ వేగిరపాటేల? కానున్నది కానిండు
నాధుని యభీష్టమునే జరుగనిండు.

పద్మ—అక్కా! అట్లే కానిమ్ము.

చకో—నిభుని యిష్టమునే జరుగనిమ్ము.

రుక్మా—కాంతలారా! ఇంతదనుక మీ పల్కులెల్ల నాలకించితి. మీరలు పరిపరి విధంబులఁ భాషింపఁ దొడంగితిరి. కాని

ఉ. కాలము, కర్మమో, గతియొ ధికాక మతెద్దియొ నే నెఱుంగ; వేయేల? మృగాక్షులార, నను ధికామని దూఱిన, నేమియన్న, నిష్కలమునందు మోహినిని ధికాంచి, వరించి, ప్రమాణవాక్యముల్ చాలఁగఁ బల్కినాఁడ; నిది ధికాసత్యము, తప్పుదు, పోయివచ్చెదఁ.

ఉ. అచ్చట మోహనాంగి తడ ధికానయ్యెనటంచు మహాగ్రహంబునకాహెచ్చుగ నేమిపల్లునో, మధికాతేగతిఁజూచునో, యస్యతంత్రుఁడకావచ్చినకార్యమయ్యెఁ, బెఱ ధికావానినిగా ననుఁ జూడుఁ డింక; నేఁజెచ్చెరనేగి యా సుదఁతి ధికాచిత్తమెఱింగి మెలంగఁ జూచెదఁ. 30

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్య. శ్రీమ దుమారమణకరుణాకటాక్షపాత్రశ్రీవత్ససగోత్ర బేతపూడి వంశ క్షీరపారావార రాకాసుధాకర మల్లేశ్వరామాత్యపాత్ర, నిరంతర శివారాధనపరాయణ లక్ష్మీనారాయణామాత్య చతుర్థపుత్ర గుణకదంబ లక్ష్మణబాగర్భ సంభూత, సుజనవిధేయ, భగవంతాభిధేయ ప్రణీతం

బైన రుక్మాంగదనాటకంబున నిది

చతుర్థాంకము.

రుక్మాంగదనాటకము.

పంచమాంకము.

98. *మొహిని*

రంగము—మొహిని యంతఃపురము.

(మొహిని ప్రవేశించుచున్నది.)

మొహి—ఈ రాజేంద్రుడు నన్నిచటికిఁ గొనివచ్చిన దాదిగ నాయందు బద్ధును
రాగుడైయే యున్నవాఁడు. కాని యీతని నూర్వరుభాగ్యలయొద్ద నేమిజరుగు
చుండెనో యిప్పు డెఱుంగవలసియున్నది. ఎవరి నడుగుదును? చెలీ, పుష్పమాలా!
(అని పిలువఁగాఁ జేతిలో నొక పుష్పమాలను బటమును దీసికొని పుష్పమాల
యను చెలి ప్రవేశించుచు)

పుష్ప—ఇదో వచ్చుచుంటిని. వచ్చుచుంటిని.

మొహి—చెలీ! ఎంతసేపే? ఇంతలో వత్తునని పోయి యెంతసేపు చేసితివే?

పుష్ప—మఱి యెక్కడకును బోవలేదు. నీకొఱకే పుష్పములఁ గూర్చుకొని వచ్చు
చుంటిని. ఇదిగో మాల; కైకొమ్మ. (అని యిచ్చుచున్నది.)

మొహి—నీ నొక పుష్పమాలవు నాకుఁ జెలివైయుండి వేఱొక పుష్పమాలను
గూడ గూర్చుకొనివచ్చితివా?

పుష్ప—అవును. తెచ్చితిని. అట్లు తేగూడదా?

మొహి—తేవచ్చును. కాని యిది నీకు వైపోటి యగుచున్నదే.

పుష్ప—లోకములో నిట్లు వైపోటిలుగా వచ్చువా రెందఱులేరు?

మొహి—చెలీ! యిది నామహాత్ములచేతనే కాక సామమార్గముచే గూడ
నిన్ను బోలుచున్నది.

పుష్ప—కనుకనే నీయొద్దఁ జేరినది.

మోహి—నిన్న మించు తలఁపుననో యనునట్టు లిది కొంచెము కొంచెముగా నొక వింతయైన వికాసమును జూపుచున్నది.

పుష్ప—అవును. ఆ ట్లుండుట నైజమేకదా.

మోహి—ఎందుచేత?

పుష్ప—దానికి నీతోడి స్నేహము నూతనముగనుక.

మోహి—ఔరా! చెలీ! నీ పల్కు లేమో చిత్రములే.

పుష్ప—ఆ చిత్ర మేమో నీకే తెలియవలెను.

మోహి—(ఆశ్చర్యముతో) అదేమే, చెలీ యట్లనెదవు?

పుష్ప—అనుభవజ్ఞానము నీ కెక్కుడుగఁ గలదని.

మోహి—(తనలో) ఇది యేమాటపల్కినను నన్ను నూచింపుచునే పల్కుచున్నది.

ఈ ప్రసంగ మొక్కింత మార్చెద. (ప్రకాశముగా) చెలీ! నీ చేతిలోని దేమేయది?

పుష్ప—ఓహో, యిదియో?ముందే నీకిచ్చుట మఱచితిని. ఇది మన ప్రభువువారగు రుక్మాంగద మహారాజుగారి పటము. తీసికొమ్మ. నీకొఱకే తెచ్చితిని.. (అని యిచ్చుచున్నది.)

మోహి—ఇ దెందుకు తెచ్చితివే?

పుష్ప—నీవు చూచిన యానందింతువని.

మోహి—(తనలో) ఈ పటమునుఁ దెచ్చి యిచ్చుటఁ జూడఁగా నీ చెలి యీ విషయమై కొంత పొడుపు ప్రసంగమునుఁ గావింప నెంచిన ట్లగపడుచున్నది. కావున నీ ప్రసంగముఁగూడ మార్చివేసెద. (అని యా పటమును దూరముగా నుంచి ప్రకాశముగా) చెలీ! యీ దినము నీ కొఱ కెంతసేపు కాచుకొని యుంటివే! ఈ పుష్పమాలను దెచ్చుట కింత సేపు కావలయునఁజే?

పుష్ప—ఆఁ. మఱచితిని. నేను వచ్చునప్పుడు దారిలో నెవరో మాట్లాడుకొను చుండఁగా వినుచుఁ గొంచెముసేపు నిలవఁబడితిని. అందుచేఁ గొంచె మాలస్య మైయుండును.

మోహి—ఆ మాట్లాడుచుండినవా రెవరే?

పుష్ప—దారిని బోయెడువా చెప్పరైన మనకేలా?

మోహి—ఊరకయే యడుగుచుంటిని. వారు రహస్యపుమనుష్యులూ?

పుష్ప—అయ్యో! రహస్యపు మనుష్యులు కారు. మన యంతఃపుర పరిచారికలే?

మోహి—వా రేమి చెప్పకొనుచుండిరే?

పుష్ప—(ఘాతముడుచుకొని) ఏమో చెప్పకొనుచుండిరి. నాకుఁ దెలియలేదు.

మోహి—నీకుఁ దెలియకయే యింతసేపు వినివచ్చితివటే?

పుష్ప—ఏమో; విన్నాను.

మోహి—చెలీ! యింత మర్మమటే?

పుష్ప—నే నేమియుఁ బైపోటికిగ రాలేదుకదా. నాకు మర్మమెందుకు?

మోహి—చెలీ! ఆ ప్రసంగము లంత రహస్యములటే.

పుష్ప—తొలుత రహస్యములే యయినను బిదప బహిరంగములే యయినవి.

మోహి—అవి మన ప్రభువుగారి విషయములూ?

పుష్ప—కనుకనే యింత సందేహించితిని.

మోహి—ఈమాత్రపుమాటను నీవు చెప్పకపోవునెడ మన స్నేహ మేమి స్నేహమే?

పుష్ప—పోనీ చెప్పెదను విను. మన రాజుగారు తన నూర్వరుభార్యల నొల్ల నని త్యజించిరట.

మోహి—ఆఁ—ఏమీ!—త్యజించిరా!—ఎందుకొఱకు?

పుష్ప—నీకొఱకే.

మోహి—ఈయన త్యజించినమాత్రమున వార లూరకుండిరా?

పుష్ప—లేదు. వారిచేత నైనట్లు నయభయములచేఁ బ్రార్థించిచూచిరి. ఐననేమి? గూఁటఁజిక్కినపక్షి గుంపులోనికి వచ్చునా?

మోహి—చెలీ! వారల నీ నాఁడు త్యజించెనటే?

పుష్ప—కాదు. నీ విక్కడఁ బాదముపెట్టిన దినమందే.

మోహి—ఆ నాఁటి సంగతి కీ నాఁడు విచారణయేల?

పుష్ప—ఈకేకాదశయగుటచేత నీ రాజేంద్రుఁడు వ్రతసమయంబునకుఁ బట్టపు దేవివైనఁ జెలఁగఁ జేరనిచ్చునో లేదో యని యెల్లరును గుబ గుబ గుబ లాడుచున్నారు.

మోహి—(తనలో) రే పీవ్రతము సాగునెడఁగదా పట్టపుదేవి చెంతకేగుట. ఈ చెలి నింకఁ బంపివేసి తగిన యోజన సేయవలయును. (ప్రకాశముగా) చెలీ! బయట నెవరో వచ్చుచున్నట్లున్నది చూడుము.

పుష్ప—(అటునిటుచూచి) ఎవ్వరును లేరు. ఊరకయే యిట్లుచెప్పి నన్ను మోస గింపఁ జూచితివా?

మోహి—కాదే. మరలి చూడుము.

పుష్ప—(చూచి) మన ప్రభువువారు వచ్చుచున్నారు. కాని చాలాదూరమున నున్నారు. ఆ సడి నీ కిక్కడకు వినవచ్చెనా? ఔరా! నీకు దూరదృష్టి దూర శ్రవణములు కూడఁ గలవేమో!

మోహి—ప్రభువుగారు వచ్చుచుండిరా? (కొంచె మాలోచించి) సఖీ! నీవు నా కొక మందారమాల నిత్తునంటివే; ఏదీ?

పుష్ప—అవును. ఇచ్చెదను లెమ్మ.

మోహి—ఇప్పుడుపోయి కూర్చుకొనివత్తువా?

పుష్ప—ఇప్పుడే కావలయునా? అలాగే తెచ్చెదను. పోయివచ్చెద. (అని తనలో) రాజుగారువచ్చుచుండఁగా నిచట నేనేలే? (అనుచుఁ జోవుచుండఁగా)

మోహి—మరల వేగమే రావలయుఁ జూమి.

పుష్ప—అలాగే వచ్చెదను. (అని వెళ్ళుచున్నది.)

మోహి—(స్వగతము) ఈ చెలి నొక మిష పెట్టి పంపివైచితిఁగదా. రాజేంద్రుఁడు నాకొఱకైతననూర్వూరుభార్యలఁ ద్యజించెనని యీ చెలివలన నెఱింగితి. ఈ చెలి వలన నా రాజేంద్రుని పటమొకటికూడ నాకుఁ జిక్కినది. అతఁ డిప్పు డిచటికే వచ్చుచున్నవాఁడు. రేపే యేకాదశి. కావున రేపటివ్రతముఁ జెఱుపుటకై నే నిప్పు డేదైన నొక్క తంత్రముఁ గావింపవలసియున్నది. (అని మింటికై చూచుచు నాలోచించి) అఁ. మంచియోజన తోచినది. రాజేంద్రుఁ డిచటికి వచ్చునప్పటికి నేను శయ్యవై జేరి యాతనిరాక నెఱుంగనట్లును, నాతని రాక యాలస్యమగు టంజేసి నేను విరహాపరవశురాలనైనట్లును నటించుచు నాతనికి నాయం దపరిమిత మోహ మూరించెద. ఇదియే ప్రథమకర్తవ్యము. (అని శయ్యవై కేగుచున్నది.)

(రక్కాంగదుఁడు ప్రవేశించి ప్రక్కను నిలిచి తనలో)

రక్కా—ఈ నా ప్రాణసఖి యంతఃపురంబున నొంటిగ నుండుటచే నేమిచేయు.

చుండునో. (వినుచున్నది) అహ! నేమిమామటలాడు కొనుచున్నది.
అది యేమో యాలకించెద. (అని వినుచున్నాడు.)

మోగి. అక్కటా నాథ! నీ విట్లు ♦ లాలసించు

కారణంబేమొ నామది ♦ గానరాదు;

నీదు సతిసుతహితులెల్ల ♦ నీకు నేమి

బోధఁ జేసిరొ యేనెందు ♦ బోవు దాన?

రుక్మా—నేను నా భార్యాపుత్రుల బోధనలకు లోబడుదుననియే యీ కాంతా
మణి యింకనుఁ దలంచుచున్నది. కానిమ్ము. ఇచటనే యుండి యింక నేమి
జరుగునో చూచెద.

మోహి—అక్కటా. నాథా! యింకను రావైతివేమి? నాయందు నీ వింతటి నిర్దయ
నెట్లు వహింపఁగల్గితివి? ఇంక నే నేమిచేయుదును? పోనిమ్ము. నీ యీ పటమును
జూచుకొనియైనఁ గొంత తృప్తిఁజెందెద. (అని పటమును జేతఁ దీసికొని యాశ్చర్య
మభినయించుచు) అహ! ఏమి యీ సోయగంబు! భానుసమతేజుడైన యీ
రాజేంద్రుండు తన దివ్యతేజంబున నీ జగంబెల్ల వెల్లొందఁజేయఁ జాలియున్న
వాడు. ఈతఁడు సౌందర్యంబున శరీరధారియై భూస్థలి కరుడెంచిన కంతుడో
లేక జయంతుడో యనఁదగియుండెఁగాదా! వహవా! సౌందర్యమన్న నిట్లు
లుండవలయు?

శ్లో. గ. ద. నా. ట. క్ష. ము.

చ. కిలకిలనవ్వు నెమ్మొగము, ♦ కెంపులఁ జిల్కెడు కావిమోవి, క్రొ
న్నెల నిరసించు నెన్నుదురు, ♦ నిక్కమ వీనులకంటు నేత్రముల్,
వలపులఁగుల్కు రీవి, వహ ♦ వా! జగిదేతెడు మేనిసారును,
గలిగిన యీ నృపాలు బిగి ♦ కౌఁగిటి కన్నను స్వర్గ మెక్కుడే?

సీ. నళినారి యీమోము ♦ నకు సాటి యనవచ్చు

క్షీణత్వ మాతఁడు ♦ చెందకున్న

దర్పణంబులు గండ ♦ తలముల సరియగు

కటకూ కోతలఁ బడి ♦ తఱుఁగకున్న

పద్మంబు లీమృదు ♦ పదసామ్యమునుబొందు
వాడిపోయెడి గోడు ♦ వడయకున్న

కనక మీ తనువున ♦ కెనయనఁ జెల్లును
కఱఁగి నీరైపోవు ♦ తెఱుంగకున్న

గీ. నందఱకు నన్ని దోషంబు ♦ లంటి యుండఁ
గాని జితమన్మథాకార ♦ కలితుఁ డితఁడు
అక్కటా నాడుకన్నుల ♦ కద్దు కొంచుఁ
బూజసల్పుదు నిమ్మహా ♦ పురుషు నెపుడు.

ఇట్టివానితోడఁ గలసి మెలసి వర్తింపుచుఁ జిరసౌఖ్య మనుభవింపఁ జాల
కుండిన యీ జన్మంబేల?

రుక్మా—చిరసౌఖ్య మను మాట నామనంబున నొక్క వింత యానందమును గల్పించు
చున్నది.

మోహి—బౌరా! అంతటిభాగ్యము నా కబ్బెడునా? వింతసుద్దులచేత నీతనించేల్చి
యొద్దజేరి ముద్దునెమ్మొగంబు నంది ముద్దుఁగొను భాగ్యము నాకింక లభించునా?
చెంగటఁజేరి మడుపులిచ్చుచు నొక్కమడుపు నోటి కందీయఁబోయి నా నోట
వైచికొని నాధా యోడితి రోడితిరని గేలిఁజేసి మెప్పించుట నాకుఁ గలుగునా?

రుక్మా—అక్కటా, యిప్పుడీ ముఖసౌందర్యముఁ జూచుటకు నాకు రెండుకన్నులు
చాలకున్నవి. ఏమిచేయుదును? (అని కన్నులు నలుచుకొని మరలఁ జూచు
చున్నాడు.)

మోహి—ప్రక్కనిలిచి నాధా యొక్కరహస్యం బెఱింగింతునని చెవిఁ జేరం జని
మక్కువఁ జెక్కిలి చురుక్కన నొక్కి “యక్కటా, నాధా! యలసిలివి
కాఁబోలు, త్నమింపు” మని యాదరించు నెపంబునఁ గౌఁగిలించు భాగ్యంబు
నా కబ్బెడునా?

రుక్మా—(సంతోషముతో) హా! హా! యిప్పుడుకదా నాజన్మ సఫలత్వఁ గాంచినది.

మోహి—హా! అంతటి భాగ్యం బెంతటి భాగ్యశాలురకోగదా. [25]

చ. కరమునఁబట్టి యొక్కచవి ♦ గాఁ దరితీపులఁగొంతు పల్కులన్
మురిపెములొల్కునవ్వలను, ♦ మోహపుట్టల, ముద్దుగుల్లులన్
గరము మదిం గరంచి, బిగి ♦ కౌఁగిటనుంచి, ముదంబు నించుబల్
సరసగుణాఘ్య పాదజల ♦ జమ్ముల కేను నమస్కరించెదన్. 4

హా ప్రియా! హా మనోహరా! నిన్నింక నా కన్నులఁ నెన్నఁడయినఁ
గాంతునా?

రుక్కా—అక్కటా యేమందు.

ఉ. బాపురె! యీమృగాక్షిమృదు ♦ భావము నాపయి నాటఁజేసి, తా
నాపఁగరానిమోహవిర ♦ హంబుధి ముగ్గుచు మాటిమాటికిన్
హా ప్రియ! హామనోహర! మ ♦ హాకరుణానిధి! యంచునార్పు, నే
నీ ప్రియకాంత మోహబుణ ♦ మెట్టులు తీర్పఁగ నేర్తునో కటా!

మోహి—అట్టి భాగ్యకాలర కొక్క నతిఁ గావించినను మేలగును.

చ. ఎదనెదహత్తి, కోర్కు లిగు ♦ రెత్తఁగఁ గౌఁగిటనెత్తి; జల్గుప
య్యెదఁగడకొత్తి, కేళితమి ♦ హెచ్చిన కాముకవృత్తి, నెచ్చెలిక
బదఁపడి మోహవార్ధి భుజ ♦ బంధననైపుణిఁజేల్చి, యేలు బల్
సదయుని దివ్యపాదజల ♦ జమ్ముల కేను నమస్కరించెదన్. 6

రుక్కా—అక్కటా యి జేమింత!

గీ. తరుణి విరహార్తిఁ దీర్పంగఁ ♦ దలంచు చుండ
నాదు చిత్తంబె విరహార్తి ♦ నవయు చుండె;
కొండనాల్కకు మందీయఁ ♦ గోరు చుండ
నుండు నాల్కయె మొదలంట ♦ నూడి నట్లు.

7

(అని మోమువంకఁజూచి) అదిగో! మరలనేమో చెప్పఁబోవుచున్నది.

మోహి—హా! హా! వారలదే సౌఖ్యము.

చ. చెల్లిఁదలిరాకుపాన్పుపయి ♦ జేర్చి, బరాబరిఁ జెంతఁజేరి, యో
యలికులదేశి! యో జలరు ♦ హానన! యోయమృతాధరోష్ఠి! యో

వలపులబామ్మ! యంచు మృదు ♦ భాషల నెచ్చెలి గారపించు ని
శ్వలసుచరైతు పాదజల ♦ జమ్మల కేను నమస్కరించెదక. 8

రుక్మా—అయ్యో! హృదయమా! నీవు కలవరపందె దేల!

పంచామరము.

బళా! యిదేమి డెందమా? శు ♦ భప్రతీక నీదెగా?
హళాహళిం గృశించి యిట్టు ♦ లార్తె జెందె దేహికే?
తలంచు నీదు పెట్టెలోన ♦ దాచినట్టి సొమ్ముకై
కలంతఁ జెంద వెట్టి వండ్రు ♦ కాదె? సుంత తాళుమీ. 9

మోహి—అక్కటా! నా ప్రాణవిభుఁ డింకను రాకయందె. ఏమిచేయుదు? హా!
మరుండు సుమశరుండై నన్నలయింపఁ జూచుచున్నవాఁడు. ఔరా, మదనా!
ఇది నీ కదనా? నీ చారికి నే నోర్చెదనా? పుష్పవాణుండవగు నీవు పుష్ప
కొమలులవగు మ మేర్మొచందగునా? శుకమా! నీవు క్రోధరసంబెల్ల ముక్కునం
బెట్టుకొని యిట్టు లేటికి చెవులు చీదరవోవ వదరెదవు? కొమ్మలజేరి ఫల
భంగంబుఁ గావించు బుద్ధి నీ కీనాఁడు పుట్టెనా? జన్మతోనే కలిగినది. ఇంక
నీ వదరుడు చాలింపుము. పికమా గొంతుఁ జించుకొనుచు నేల యట్లెగిరి
షడెదవు? నీవు పిన్న నాఁటినుండి పలుగాకుల కూటమిం బెరుఁగుట యెవ్వ
రెఱుంగ రనుకొనకుము. భృంగమా! కొమ్మల తావు లపహరించి మదించి మరలఁ
గొమ్మలపై దాడివెడలుచుంటివా? చాలుఁజాలు.

అక్కటా! యీ తాపం బెంతయని భరింతును? నా ప్రాణవిభుండు, నా
మనోనాయకుండు, నా తొలిసోముఫలము, నా మనోభీష్టప్రదాత యింక నా
కనుల కగపడు భాగ్యము నాకు లేదు కాఁబోలు. హా, శంకరా! (అని మూర్ఛ
నభినయించుచున్నది.)

రుక్మా—(త్వరపడుచుఁ దనలో) ఈ యుపతి నాపై మోహితీయమున విరహో
త్కంఠితయై మూర్ఛనొందుచున్నది. ఏ నింక నాలసింపఁ జనదు? (అని సమీ
పించుచున్నాఁడు.)

మోహి—(తన సంతాపమును దాపనెంచి నట్టులు యత్నింపుచు, నించుక సంతోషం బభిసయించుచుఁ గూర్చున్నది.)

రుక్కా—తరుణీ! వనాంతరంబున స్వేచ్ఛావిహారంబుననుండు నీ కిచట నెట్టులుండెనో. ఇచటి రత్నఖచిత సౌధంబులును, శుకశారికారవంబులఁ బ్రతిధ్వనులిచ్చు మదీ యారామశ్రేష్ఠంబులును, నీ కేమైన సంతోషదాయకంబులుగ నున్నవా? నీ విచట సుఖంబుగ నుంటివికద?

మోహి—ప్రాణేశ్వరా! నీ విటులు శంకింపనేల?

క. పరమకృపామయుడగు భూ

సరనాథుండు చెట్టఁబట్టి ♦ వాంఛలు తీర్పక

సరసనె వసించి యుండఁగ

నురుతరసౌఖ్యంబు వేతె ♦ యుండునె చెపుమా?

10

అఖండ భూమండలాధీశ్వరులగు దేవరవారి య న వ ర త సాన్నిధ్యమే నిఖిలకామితార్థ దాయకంబైయుండ నే నింక వేటుగఁ జెప్పనేల?

రుక్కా—ఔరా, యెట్టిమాటఁ బల్కితివి!

క. తరుణిరా నీ సాన్నిధ్యమె

మఱిమఱి వాంఛించు నిట్టి ♦ మాబోంట్లకు నీ

దరి నివసించెడి భాగ్యం

బురుతర సామ్రాజ్యపదవి ♦ నొందుట కాదే?

11

మోహి—సరసాగ్రేసరులగు దేవరవారికి నేను విన్నవింపవలసిన దేమికల్గు? వివసన

సీ. అఖిలాండకోటి బ్ర ♦ హృండానాయకుని ది

వ్యాంశ కేఘనుండు పు ♦ ణ్యాలయంబు

సకల దివ్యాంగనా ♦ చక్రంబునకు నే మ

హతుని గృహసీమ ♦ యాటపట్టు

సంగీత సాహిత్య ♦ సరసకవిత్వ బో

ధల కే సుజను సేవ ♦ తల్లి దండ్రు

ధర్మసంస్థాపన • తత్పరత్వమునకు

నే మహాజనుఁడు శ్రీ • రామమూర్తి

గీ. యే సుజనుచెల్మి యింద్రలో • కైక భోగ

మే సరసుకల్మి శ్రీతచక్ర • వాస భూమి

యట్టి మహానీయుఁడైన ధ • రాధి నాథు

చెలిమి కల్లుట తొలిపుణ్య • ఫలమ కాదె?

12

ఇదంతయు దేవరయెఱుంగనిదికాదు. మనోహరా! యీ విడెంబుఁగైకొనెదరా?

రుక్మా—మహాభాగ్యముకదా? కీరవాణీ! నీ వీ మడుపులిచ్చుతటి మనోహరంబగు నొక్క పాటఁ బాడవలయు.

మోహి—ఏపాటఁ పాడుదును ప్రాణేశ్వరా?

రుక్మా—అరణ్యచుధ్యమ్మన గేను వేటాడి యలసి నిదురించియున్నతటి నా చేరువ సంపగివృక్షంబునీడను గూర్చుండి ధన్యునిగూర్చి నీవు పాడిన పాటను నా మనంబు మరలమరల వినఁగోరుచున్నది. దాని నొక్కతూరి పాడుము.

మోహి—చిత్తము ఆలాగే పాడెదను. (అని యిట్లు పాడుచున్నది.)

ద్విపద - ఖమాచిరాగము - ఏకతాళము - మిశ్రజాతి.

[16] అల్లరిమారుని • యలయికలకును ఓC., ఓC., 11, 12, 13, 14,

రుక్మా—అహా! కీరవాణీ! ఏమి దీని మాధుర్యము! ఈపాటయే నాయదృష్టదేవతఁగా దలంచెద. ఏలయన, ఇట్లు నీ చెంతఁజేరి నీ శారీరసుఖంబు కొల్లలుగ ననుభవించు భాగ్యమును గలిగించి నన్ను ధన్యుని జేసినది యీ పాటయే. ప్రాణసఖీ! ఇప్పుడు నిశీధ సమయం బగుచున్నది. ఏను విశ్రమించెద.

మోహి—చిత్తము. ప్రాణేశ్వరా! ఇప్పుడు నాకును నిదుర కన్నులఁ గ్రమ్ముచున్నది. (అని యిద్దఱును శయనగృహంబున కరుగుచున్నారు.)

(తెరలోపల జాంఘికుడు.)

ఓహోయి, ఛనుస్తమయినోరు యినండి. యినండి. తెల్లారు జాము అయ్యింది నాలుగు గంట లయ్యింది. తెల్లారిలే యాకాశి. అంతా నిద్దర లెగవారిశింది.

యాకాశితం శైయ్యాట. అంతా లెగిరి, మొగాలు కడుక్కొని, తానాలు శైయ్యాటికి దోహదం.

రుక్కా—(చాటింపు విని శయనగృహమునుండి వెలికి వచ్చి తనలో) అక్కటా! ఏమి యీ చిత్రంబు! రేపటి దినంబే యేకాదశి యట.

క. ఏకాదశి యేకాదశి

యేకాదశి యంచుఁ బలవ ధరించెను నేనే

యీ కాలంబున నకటా!

యేకాదశియనెడు మాట ధయే మఱచితింగా!

13

ఇట్లుగుట కామినీలోలుండ నగుటచేతనే కదా. కావుననే కామినీసంగ మంబులు పుణ్యస్వర్గవిఘ్నకారణంబు లని నెద్దలు చెప్పదురు.

మోహి—(నిదురలేచివచ్చి యా ప్రక్కను రాజున కగపడకుండునట్లు నిలిచి విని తనలో) ఔరా! కామినీసంగమంబులు పుణ్యస్వర్గవిఘ్నకారణంబులా! (అని రాజునుద్దేశించి తనలో)

ఉ. కామినిలేకయే యిటు జ ధిగంబులు కల్గెనే? భోగ మబ్బేనే?
నేమము నిష్ఠలున్ సలుపు ధినిపు జనించితే? పుత్రపౌత్రులం
చీ మహి నెల్లవారలు ర ధిహిం గనుచుండిరే? నేటి కీ గతిన్
గామిను లక్కటా దురిత ధికారిణులైరే? సేబాసు భూవరా! 14

రుక్కా—అయ్యా! యిప్పటికే కాలహరణమయినది. వ్రతసమయం వాసన్నమగు చున్నది. నే నింక సత్వరంబునం జనవలయు. (అని నాలు గడుగులు నడచి) మోహినికిఁ జెప్పకయే పోవుదునా? చెప్పిన బోవనీయ దేమా! అయిన నిపుడు నిద్రించుచుండెగదా. మేల్కొన్న వెనుక నేను చెంగట లేకుంటఁ జూచి యెంతకోపగించునో! ఎన్నఁ డెడఁబాయనని మున్నే వాసఁజేసియుంటి. ఇట్టి సఖి నెట్టు లెడఁబాసి పోవుదు? (అని కోపముతో) ఛీ! ఏమి యీ సంది యము! యశావనమదాంధుడనై పువ్వుఁబోడుల కఁగిండ్లందగిలి తుచ్చంబులగు భోగంబి లనుభవించుచు, సత్వాభీష్టప్రదంబును, సమస్తకలుష నాశకంబును, శ్రీవిష్ణుప్రీతికనంబును నగు హరివాసరవ్రతం వాచరింపఁజనుటకు సంశయించు

చున్నవాడ. ఇది యెంతటి పెట్టితనము. (మెల్లఁగాఁ గొంచెము నడచి) పోవలె నన్నఁ గాళ్ళు రాకున్నవి. మోహిని కోపగించునేమో. వనంబుననుండి కొని వచ్చినదాదిగ నాయం దత్యంతానురాగంబున మెలఁగుచున్నది. ఒకప్పుడైన నా మనంబును నొప్పించి యెఱుంగదు. అట్టిప్రియురాలికిఁ జెప్పక యే నెట్లు పోవనేర్తు?

మోహి—(హర్షముతోఁ దలయూచి తనలో) ఈపాటి మోహము నీ హృదయ ముం దుండిన, నా యుద్యమంబునకుఁ గారంత కలుగనేరదు.

రుక్మా—నిద్దురలేపి చెప్పి పోదునా? చెప్పిన బోవనీయదేమో. పోనీయకున్న వ్రత భంగం బగునుగదా. (రాద్రముతో) ఆ! ఏమీ! వ్రతభంగమా? ఔరా! వ్రత భంగం బన్న నా మేను వడఁకుచున్నదే. ఇట్టి

ఉ. వేపురు కాంతలేని, పది ♦ వేల సుఖంబులునేని, శిష్ట సం భావితమై, యజాదిసుర ♦ మానితమై, వరమానియోగి సం సేవితమై, మహాసుజన ♦ చింతితమై, శతకోటిభక్తలో కావనమైన యీ వ్రత శ ♦ తాంశమునైనను బోలనేర్చునే? 15

కావున నిప్పుడు సర్వవిధంబుల వ్రతం వాచరింపఁ జనుటయే కర్తవ్యంబని తోచుచున్నది. ఇప్పుటికే కాలమతిక్రమించుచున్నది.హా! ఈశ్వరా! దీనబంధూ! మ. దురహంకారుడ, దుష్టచిత్తుడను, మ ♦ త్తుండక, నికృష్టుండ, నే దరుణీలోలమనస్కుడౌచును భవ ♦ ద్భక్తిం బ్రవర్తింప నే మరితిక నీ పద మాశ్రయింతు వరదా! ♦ మన్నింపవే తప్పులక గరుణాసాగర! దీనబాంధవ! జగ ♦ త్కల్యాణ! సర్వేశ్వరా! 16

(అని మోకాళ్ళపై నిలిచి మింటికై దృష్టినిగిడించి నమస్కరించు చుండఁగా)

మోహి—(తనలో) ఇప్పుడింక నూరకుండఁజనదు. (తటాలునవచ్చి చేయిపట్టుకొని) [26] ఇదేమి ప్రాణనాథా! నీవిచట నేమి చేయుచుంటివి? నన్నొంటిగ నింట విడిచి నీ విచట నొంటరితనంబున మింటికై చూచుచు నేమో గొణిగెగుచుంటివి. అదియేమి? అలసి నిదురించుతఱి నేమెనఁ బీడకలఁ గంటివా?

రుక్కా—తరుణీ! కాదు. నేడే కాదశీవ్రతం వాచరింపవలసి యున్నది. దాని నింతదనుక మఱచితిగదా యని తుమార్పణ పూర్వకంబుగ నా హరిని స్మరింపుచున్నవాడ.

మోహి—చాలుఁజాలు రాజేంద్రా! మన కేమి, వ్రతములేమి! అంతఃపురమునకుఁ బోవుదము రమ్ము.

రుక్కా—తరుణీ! యిట్లు పల్కుఁ జనదు. ఈ హరివాసరవ్రతం బవశ్య కర్తవ్యంబు. ఈ దినంబున కామినీ సంగమంబులు కేవలదూష్యంబులు. నీవును నన్నుం జేరి వ్రతం వాచరింపుము. ఇది సర్వోత్కృష్టమైన వ్రతంబు. సమస్తకలుష నాశ కంబు. శ్రీవిష్ణు ప్రీతికరంబు. దీనిచే నీకును శ్రేయంబగు.

మోహి—(పకపక నవ్వి) రాజేంద్రా! నేడేమో క్రొత్తవానివలెఁ బ్రసంగించు చుంటివే!

చ. వ్రతముఁట, మౌనివంద్యముఁట, ✦ పాపహరంబుఁట, దానినిట్టి భూ పతియఁట, యాచరించునఁట ✦ బాపురె! సజ్జనులార! వింటిరే? అతులసుఖాద్ధిఁ దేలుచు మ ✦ హావిభవంబున నోలలాడు భూ పతులకు నిట్టి దుర్భమలు ✦ పాడియె? లోకులు విన్న నవ్వరే?

ఇట్టివ్రతంబును నేనుగూడ నాచరింపవలయునా!

ఉ. ఆరయ కుంటి, గ్రుడ్డి, విక ✦ లాంగులు, వృద్ధులు, కుష్ఠరోగులుకొ దారు జగాన నేరికి వృ ✦ థాయగుటం దమ ప్రొద్దుపొకకుకొ సారెకుఁ గృష్ణ!కృష్ణ!హరి! ✦ శౌరి!ముకుంద! యటంచుఁజప్పటల్ వారక దట్టుచుకొ మది నె ✦ బాసనుకొండ్రు తమంతఁ దృప్తులై.

అట్టివా రింకఁ గొంచెము యుక్తిపరులును సమర్థులును గూడ నగునెడ

అ. తమ్ముఁ జేరు వారిఁ ✦ దమబోంట్లఁగాఁ జేయ బుద్ధిఁ గఱపి యిటులె ✦ బోధఁ జేసి సరగవ్రతము లంచు ✦ సంతర్పణము లంచు వారి నెల్లఁగఱులఁ ✦ జూరఁ గొండ్రు.

ప్రాణనాథా! నీ బెచ్చటనో యిట్టివారి మోసములలోఁ దగిలినట్లు కనవచ్చుచున్నది. లేకున్న నిన్నటిదనుక సంతఃపురంబున కామోపభోగంబు లనుభవించుచు నన్నుంగూడి సరససల్లాపంబులచేతఁ గాలంబువుచ్చుటయేడ! నేఁటి దినంబునఁ గృష్ణకృష్ణాయంచు, గోవిందగోవిందాయం చఱచుచు వెట్టివానిపగిది నానందించుట యేడ! ఇట్టిది చూడ నెవ్వరికైన నాశ్చర్యంబుగనుండదా? పరులు వినిన నవ్వరా? నాథా! ఇట్టి వెట్టితలంపులు విడిచిపెట్టుము. సంశయింపక యంతఃపురంబునకుఁ బోవుదము రమ్మ.

రుక్మా—తరుణీ! ఈ వ్రతంబు లాచరించుచునుట యంతయు కృత్యంబు బోధయనియా పలుకుచుంటివి?

చ. భువి సకలార్థబోధన ల ధి పూర్వగతిం దగఁ జేసినట్టి యా ప్రవిమలమూర్తు లా మను ప ధి రాశరముఖ్యులె తెల్పులేదె యిట్లనసరబోధ తెల్ల? నస ధి మధులె వార లఖండ ధర్మ శాస్త్రవిరచనాధురీణులును ధి సజ్జనమాన్యులు గారె? కోమలీ! 20

— నీ నీ వ్రతమాహాత్మ్యం బెఱుంగక బేలవై యిట్లు తూలనాడితివి. ఇదిగాక

గీ. ధరణి సద్రాహ్మణునకిచ్చు ధి ద్రవ్యగరిమ యార్తునకుఁ బ్రీతిఁ జేయు సా ధి యంపు మహిమ నెన్న నజునకు నాన? నీ ధి వేల వెట్టి మాట లాడెద వబల క్ర ధి మంబుఁ దప్పి? 21

ఈ హరివాసర వ్రతంబునుఁ బోలు వ్రతం బింకఁ గలదా? ఈ దినం బంతయు నుపవసించి విష్ణుకథాలాపంబులచేతనే కాలంబుఁ గడపవలయుఁ గాని యంతఃపురం బన్న మాటఁ దలఁపనైన రాదు. అంగనామణులఁ గన్నెత్తి చూడనైనఁ జనదు. కావునఁ గోమలాంగీ! నీ వింకఁ జనుము.

మోహి—(ఈనడించుచు) నీ విచటనుండ నేనెచటికరిగెద? నీవును-వెడలిరమ్ము. ఉభయలము పోవుదము.

రుక్మా—తరుణీ! నేటిదినంబంతయు మాత్రము నన్ను విడువుము. పలుకరింపకుము. లేకున్న వ్రతంబున కాటంకంబగు.

మోహి—రాజేంద్రా! ఏమి నీ వాక్యంబులు! ఏమోవ్రతంబంట! అట్టి వ్రతంబున కాటంకంబంట! వయసుచెల్లినవెనుక పండ్లూడి, కన్నులు కానరాక, చెవులు వినరాక, దేహేంద్రియములెల్ల శుష్కించి, యొరులు ముట్టుటకును జూచుటకును గూడఁ గొఱగాకయుండునట్టి వార్ధకదశయం దిట్టివ్రతంబులు వేయి నోచినను నోచదగును. కాని యట్టి వృద్ధత్వంబున నీవు కావలయునని కోరినను ఇట్టి కామినీసౌఖ్యంబు లనుభవింప సమర్థుడవై యుండఁగలవా?

క. ఆకలి దప్పులఁ గనలుచుఁ

బ్రాకటమగు యశావనంబుఁ ♦ బా డొనరింపక

నీకెట్టులు మదిఁ దోచెను?

తోకకు కళ్ళెంబు వెట్టు ♦ దురె యెవరైనా?.

22

సీ. నా ప్రాణనాయక ♦ నా మనోహర! యంచుఁ

జెక్కు నుక్కెడు సఖు ♦ లొక్క చోట

రాజ్యతంత్రము లొన ♦ రఁగఁ జెప్పి విసికించు

నురు పురోహిత మౌతు ♦ లొక్క చోట

తాత తండ్రులనుండి ♦ చాతలు మీరంచు

మ్రొక్కి వేడెడు శ్రితు ♦ లొక్క చోట

వనమృగంబుల బారిఁ ♦ బడలేము రక్షించు

మో ప్రభూ! యను పౌరు ♦ లొక్క చోట

గీ. నెల్ల విధముల నిన్నుల ♦ యించు చుండ

జపతపంబులు వ్రతములు ♦ జరగు టెట్లు?

గాసి నొందకు వ్యర్థోప ♦ వాసములను

జనదు జన దిట్టిరీతి యా ♦ వనము నందు.

23

యశావనము ఝరీవేగతుల్యం బనుమాట నెఱుంగవా? ఇట్టియశావనంబంతయు

నీ యుపవాసంబులకును, నేమంబులకును నిష్ఫలకును ధారవోసి పిమ్మట

వార్ధకంబున నీవు చేయునది యేమున్నది? కాలు కదల్పలేని కాలంబున కామినీ

సౌఖ్యంబు లనుభవింపబోయెదవా?

క. తల నరసి యొడలు వడకుచు

బలుకులు తడఁబడఁగ వయసు ♦ బాసిన వెనుక

లలనలు చెలియలు నేటికి?

చలిపోయినవెనుక మంచి ♦ సాలుల కరణి

24

అప్పుడు నీ యందలి యసమర్థతం జూచుకొని వృథా వగవఁజొచ్చిన నేమి ప్రయోజనంబగు ? గతజలసేతుబంధనంబుగ నుండుఁగద. ఇంక నట్టి వార్ధకదశ నీ వ్రతంబుల కనుకూలంబుగ నుండును. సర్వవిధంబుల నదియే తగిన సమయము. ఎట్టులనిన:

ఉ. వ్యర్థమటంచు నట్లు ప్రియ ♦ భామలు పల్మరుఁ జేరరాదు; నీ యర్థము రాజ్యముకొనుతున ♦ కర్పణసేయఁగనొను; జన్మముకొ సార్థకమంచునెంచి యని ♦ శంబును నొక్కెడఁ గూరుచుండి, యా వార్ధకమందు నెన్నియుప ♦ వాసములైనను జేయఁగాఁదగు. 25

ఇంక నెన్నివ్రతంబులపైన నాచరింపవచ్చును. ఎంతసేమైన గోవింద గోవిందా యని యఱచుచు గూరుచుండవచ్చును. కాని యిప్పుడు వ్రతంబులేల నాధా? ఇట్టి వెఱితిలంపులెల్లఁ గట్టివెట్టి యంతఃపురంబునకుఁ బోదమురమ్ము. కలిసి వచ్చు భోగంబును గాలఁ దన్నుము.

రుక్మా—తరుణీ! నీ పల్కులును సత్యంబులే కాని యే నొక్క ధర్మనూక్షుంఁ జెఱింగింతు వినుము.

ఉ. కన్నియ! యశావనం బిహసు ♦ ఖంబులఁ జెందనెకాదు; చూడుమిం దెన్నఁగ ధర్మరక్షణము, ♦ నీశ్వరసేవయు, సాధుమైత్రి, యా పన్నజనావనంబు, గురు ♦ భక్తియు, సద్వ్రతముల్, జపంబు లిట్లెన్నియొ చేయఁగావలయు ♦ నిన్నిటి వీడి సుఖంపఁ బాడియే?

ఇదికాక

చ. ఇల జనియించు పేలయొకొ, ♦ యెచ్చటికేగుటా, యేమిదిక్కి, యా వల గతియేమొ, కానకయె ♦ భామలకొఁగిఘటందుఁ జిక్కి హా

కలదిక యశావనం బనుచుఁ ♦ గామసుఖంబులె కోరఁజెల్లునే?
కలిగెను నోరటం చిలను ♦ కట్టడి తప్పి భుజించు టొప్పునే? 27

ఈవ్రతంబులు వార్ధకంబునఁ జేయఁదగుననియు, యశావనము ఝరీవేగ
తుల్యంబనియుం జెప్పితివి. కాని జీవనము బుద్ధుడ ప్రాయం బను మాట
మఱచితివి కాఁబోలు.

ఁ. మాయ బామ్మ సుమ్మ ♦ మానిని! దేహమ్మ

+ క్షణము లోన నట్టె ♦ సమసి పోవు;

దీని సత్య మంచుఁ ♦ దెల్వి చాలక నమ్మి
మురియు చుండు వెట్టి ♦ మూర్ఖు లతివ!.

28

ప్రపంచ మున్నంతకాలము బ్రతుకుదుమంచుఁ దలంచితివేమో. ఎప్పుడో
కాలుండు మ్రొంగఁగాచియున్నవాఁడు. నిత్యంసన్నిహితోమృత్యుః కర్తవ్యో
ధర్మసంగ్రహః అన్నట్లు మృత్యు వెల్లప్పుడు మన వెంట నంటియే లిరుగుచున్నది
దేహేంద్రియాదులు బలవత్తమములై యుండునప్పుడే నరుండు హరిసేవాపరుం
డైవర్తింప వలయు. కావున భాసురాంగీ! ఈ ప్రసంగంబులు చాలించుము.
ఇష్ట ముండిన నీవును వ్రతం పాచరించుము. నీకు శ్రేయంబగును. లేకున్న
నేటికిఁ జనుము. రేపటినుండి మన యిచ్చవచ్చిన ట్లుండవచ్చును.

మోహి—[27] సెబాస్, రాజేంద్రా! మంచి జ్ఞానోపదేశంబుఁ గావించితివి. మిగు
ల సంతసించితి. నన్నరణ్యంబునఁ గాంచి, మోహించి, వరించి, కోనితెచ్చినదెల్ల
నిట్టివ్రతంబు లాచరించుమనుటకేనా? ఇంక నీకుఁ జెప్పవలసిన దేమున్నది?

గీ. ఉండినట్టలె వనమున ♦ నుండ లేక

కుడిచి కూర్చుండి నిశ్చేరి ♦ గొప్ప తగులు

తెల్వి చాలక నీతోడఁ ♦ దెచ్చు కొంటి

కొఱవి తోడుతఁ దల గోరు ♦ కొన్న రీతి.

29

మత్త కోకిల—పూరికల్యాణి రాగము—త్రిపుట తాళము—త్రిశ్రజాతి.

ఘంకజాతునిఁ బార్వతీప్రియు ♦ భక్తి నెప్పుడుఁ గొల్చునక
శంకలేకయె డాసి బాసలొ ♦ సంగి నేఁడిలు చేసితొ

నింక నిన్నన నేల నీ విటు ♦ లెంతకైనను జాలవే?

చంకబిడ్డల జారఁదీసెడు ♦ జాణ వొదుపు భూవరా!

30

ఎన్నఁడు నిన్నెడఁబాసి యుండనంచుఁ బాసఁజేసి, కొనివచ్చి, యే
నిష్ఠుడు మదన్రేపితనై వేడుకొనఁగా నేకాదశియంచును బున్నమయంచును
దినంబులు కడపఁ జొచ్చితివి. హా! ఏమి నీ సత్యవాక్యపరిపాలనాధురీణత్వంబు!

ఉ. సత్యవిహీనుడైన విర ♦ సంబుగఁ జూతురు సాటివార లే
భృత్యుఁడుగాని మాట చెవిఁ ♦ బెట్టఁడు, పెద్దలు చేరరారు, దాం
పత్యమునందుఁ గూడ నెడఁ ♦ బాపులు కల్గును; గాన భూవరా!
సత్యములేకయున్న నరు ♦ జన్మ మ దేటికి యీ జగంబునన్ 31

రుక్మా—కోమలాంగీ! ఇప్పుడసత్య మెవ్వరు పల్కిరి?

మోహి—ఎవ్వరుపల్కిరా! అవునవును. (అని తలయూచి) హా! ఎంతటి ద్రోహ
చిత్తుడవు!

రుక్మా—నేను గావించిన ద్రోహమేమి?

మోహి—ఒక్కటియైనఁగాదా లెక్కించి చెప్పనగును! శతాపరాధికి దోషనియమ
మెట్లు? నీవు నిరపరాధి ననుకొను చుంటివి కాఁబోలు. ఇటు వినుము.

చ. అట ననుఁ జేరలేదె?

రుక్మా—నిజమే చేరితిని.

మో—విర ♦ హార్తుడ నంచును బల్కులేదె?

రుక్మా—పల్కినమాటయు నిజమే.

మో—ఏ! చుటయిదిపాఁడికాదనుచుఁ ♦ జొక్కుచుసోలుచు వేడలేదె?

రుక్మా—ఇదియు సత్యమే.

మో—ఎ! పుటికిని నన్నుఁ బాయనని ♦ బాస లనేక మొనర్పలేదె?

రుక్మా—యథార్థమే.

మో—ఈ | యటమటలేలనేడు? నిజ ♦ మాడిననిష్ఠురమకానుభూవరా!

రుక్మా—ఇప్పుడుమాత్ర మేమికల్గినది? నేఁ దొక్కదినమేకడ నిన్నెడఁబాయ

వలసి వచ్చినది.

మోహి— (అగ్రహముతో) హా! ముద్గాంగనాచిత్తచోరా! స్వకార్యనిర్వహణ విచారా!

శా.పవేళక బరపూరుషుక దలఁపకే ♦ యెంతో ముదంబంది స్వే
చ్చావృత్తి విహరించునకగదిసి, యా ♦ సల్ గొల్పి, కన్యాత్వముక
బోసక ద్రోచి సుమాస్త్రాఢక కిటులక ♦ ద్రోయంగ నొనే నృపా?
వేవే వృక్షము నెక్కుమెక్కుమని యీ ♦ వే నిచ్చెనక దీసెదే?

ఇట్టివాడ వొక్కచో గూరుచుండి నిష్కాముడై తపంబాచరించుకొనఁ
జాలక నన్నేల కొనితెచ్చితివి? ఇట్టిదివఱ కెందఱను మోసపుచ్చితివి? ఇంక
నెందఱ మోసపుచ్చుక దలఁచితివి? నీ నూర్వరు సతుల నిట్లే తెచ్చితివికాబోలు.
ఇట్లు నిముసంబునకు నూఱబద్ధములాడు నీవంటి మోసగాండ్రకేనా కావలయు
నీవ్రతంబులన్నియు! ఇట్టి వ్రతనిష్ఠలు కలవాడెపు ముందే నాతో నేల చెప్ప
వైతివి?

రుక్కా—ఓ మత్తగజగామినీ! ఏల నన్నిట్లు తూలనాడెదవు?

ధృవకోకిల-త్రిపుట తాళము-త్రిశ్రజాతి.

పడఁతి! నిన్గనినంత మత్రియ ♦ పత్నులెల్లర నూర్వరక
విడిచివైచితి నిన్ను జేరితి ♦ వేవిధంబులఁ బొంగితిక
అడుగు దాటక నీదు భృత్యుడ ♦ నొచునుంటి సఖి యెటో
కడపు నేటికి; రేపు నీమది ♦ గల్గురీతిగ నుండెదక. 34

ఈ వ్రతకారణంబుననేకద నిన్నొక్కింత యెడఁబాయవలసివచ్చె. వనంబున
నిన్ను వరించుతఱి నేకాదశీవ్రతదినములయందుమాత్రము నీ చెంతకు రాఁజాల నని
తెలుప మఱచితి. అందుకు మాత్రము తమించుము. ఇంక నీ వనంబున సంశ
యింపకుము. నేనెప్పటికి నీవాడననియే యెఱుంగుము.

మోహి—రాజా! నామందరనా నీవగలు చూపవచ్చెదవు? (నిందాగర్భముగా)
అరణ్యంబునందు నన్ను వరించుతఱి నేకాదశులమాటఁ దెలుప మఱచితివి. వట్టి
డవు.

ఉ. పాపము! చిన్ని పాపఁడవు ♦ పాఞ్శననైనను జేతరా దదే
పాపమొకాని నాఁడు హరి ♦ వాసరవాక్యము వీడినావు; నేఁ
డీపని జ్ఞప్తికందినది; ♦ యే పని ♦ రేపిఁక జ్ఞప్తి కందునో
భూపతి నంచు నిల్లు పలు ♦ పోకలువ్రావ జగంబు మెచ్చునే? 35

చెప్పెడివి శ్రీరంగసీతులు దూఱెడివి దొమ్మరిగుడిపెలన్నట్లుగానే యున్నది.
రుక్మా—[28] (ఒక్కొక్కతకోపముతో) తరుణీ! ఏల యిట్లు వృథాప్రసంగంబులఁ
గావించెదవు? మాటిమాటికి వ్రతంబు విడువుమంచు బల్లెదవు. యజ్ఞయాగాది
క్రతువులందైనను, వివాహోపనయనాది శుభకార్యంబులందైనను, జాతమృత
సూతకంబులందైనను, రోగపీడితులైనను, పిన్నలు, పెద్దలు, స్త్రీలు, పురుషులు,
సకలజనులు నాచరింప వలసిన వ్రతమైయున్నది. ఇట్టివ్రతంబునుమాననేర్తు నా!

చ. క్షీతి సకలంబు నిత్తు, గత ♦ శీలునకైనను కేలుమోడ్తు, నే
వెతలకునైన నోర్తు, మఱి ♦ వేయి సుఖంబుల నుజ్జగింతు, మ
త్సుతుని శిరంబునైన నిటఁ ♦ ద్రుంతునుగాని బళారె! యిట్టి స
ద్వ్రతమునుమానఁజాలఁ నిది ♦ తథ్యము తథ్యము తథ్యమంగనా!

నీ వృథాప్రసంగంబులు కట్టిపెట్టుము. నీవేకాదు. దేవేంద్రాదిదేవతలెల్లరును
వచ్చి యడ్డగించినను మాన నని యెఱుంగుము.

మోహి—(తనలో) రాజేంద్రుఁ డిట్లు శపథము చేయుచున్నవాఁడు. ఇఁక నీతండు
వ్రతంబు మానుటెట్లు? అయిన నీతని నింతటితో విడువఁజనదు. (అనిప్రకాశముగా)
రాజేంద్రా! నీవు సత్యవ్రతుండవు. నిజభక్తితో వ్రతంబాచరించుచున్నవాడవు.
ఈవ్రతంబునకై ”మత్సుతుని శిరంబునైననిట ద్రుంతు“ నంచుఁబల్కితివి. సరే.
అట్లేకావింపుము. నీకులేనివిచారము నాకేల? లేకున్న వ్రతంబువిడిచి లేచిరమ్ము.

రుక్మా—(విస్మయమును దుఃఖమును బొందుచుఁదనలో) హా దైవమా! దీనబంధూ!
ఆశ్రితకల్పభూరుహా! దేవా! నీమహిమం బగణ్యంబుకదా. అగణ్యంబున దుష్ట
మృగంబు లపారంబుగ జన్మించుట. సాధుసంరక్షణార్థంబుగ వానిని సంహరింప
జన నిక్కాంత వ్రత్యక్షమగుట. అంత నేను మోహపరవశుండనై వరించుతఱి
బాసలుచేయించుట. సర్వజనస్తవనీయమగు నీ వ్రతంబీమే కనిష్ఠంబగుట.

నేను వ్రతాపేక్షాసూచకంబుగ సుతునైన ఖండింతు ననినమాత్రంబున నట్లే ఖండించుమని యీమె బాధించుట. ఇది యంతయు నీవిలాసంబుకాకున్న నిట్టి విచిత్రం బుండునా? భక్తవత్సలుండవగు నీవే మమ్మిట్టి కఠినపరీక్షలఁ జిక్కించి యలయుంపఁ జూచిన మా కింక దిక్కువ్వరు? నిన్ను సేవించి సులభంబుగఁ గడతేర నెవరు సాహసింతురు?

ఉ. మేలగుసామివంచు, మిడి ♦ మేలపుకొల్విది కాదటంచు, నా
కేల భయం బింకన్నిటికి ♦ నేలినవారిదె భారమంచు, గా
ఖాలు గుణించినట్టి పసి ♦ కాలమునుండియు నేటిదాక నిక
జాలఁగ నమ్మియుంటి భవ ♦ నాశ ! శ్రితావన ! దీనరక్షకా! 37

అపద్బాంధవా! నేడు న స్త్రీవిధంబునఁ బరీక్షింపఁ దలఁచితివా? [29]

(తల వంచుకొని నిలుచున్నాడు).

మోహి—రాజేంద్రా! వ్యసనముగానుండెనా యేమి?

రుక్కా—(స్వగతము)

శా.బౌరా! యెంతటిద్రోహచిత్తలుసతుల్ ♦ హా! యెంతకూరాత్మతా
రారా! యేమనఁజెల్లుఁ గామినుల య ♦ త్యాశ్చర్యచారిత్రముల్
వే తేఁ దెల్పఁగనేల యింక నకటా ♦ వేయింటికైనన్ భువిన్
స్త్రీరూపంబునుగల్గు బాహ్మనయినన్ ♦ ఛీ! నమ్మఁగాఁ జెల్లునే?

చ. మగువల నమ్మరాదు; పలు ♦ మారును జెంతకుఁజేర్చి ప్రేమలం
దగులఁగరాదు; నెయ్యము నె ♦ నర్పఁగరాదు; వరించివారి పె
స్వగలకుఁజిక్కరాదు; చిరునవ్వులకున్ భ్రమఁజెందరాదు; దా
చఁగనికనేల; చాలు వెయి ♦ జన్మలకైనను స్త్రీలనెయ్యముల్.

సీ. పరకాంతపై యాసఁ ♦ బడుట దీపపుకాంక్ష

శలభంబు వడిచుట్ల ♦ నలయు రీతి

కులకౌంత విడనాడి ♦ వెలకౌంతఁ గూడుట

యోడ వీడి జలధి ♦ నులుకు రీతి

పడఁతిబోధలలోనఁ ♦ బడి నటించుట యెల్ల
 గారడివానిమ ♦ ర్కటము రీతి
 భామకొఁగిలిఁ గోరి ♦ బాసఁ జేయుటఁ జూడ
 కుంపటి మెడఁ గట్టు ♦ కొన్న రీతి

గీ. వనిత వలచుట యగ్గిలోఁ ♦ బడిన రీతి
 కొమ్మ నెయ్యము గుట్టుపు ♦ కొమ్మరీతి
 ఎట్టి శత్రునకైన హా ♦ యిట్టి వనిత
 వలలఁ దగులుట హానినారీ! ♦ వద్దు వద్దు.

40

(అని చెంపలు వేసికొనుచున్నాఁడు.)

మోహి—రాజేంద్రా! ఏల విచారించెదవు? పుత్రుని ఖండింతునంటివే. పోనిమ్ము.
 అతఃపురంబునకుఁ బోవుదమురమ్ము.

రుక్మా—ఏల తొందరనొందెదవు? ఒక్కింత తాళును. ఎవకురా అక్కడ?

(దౌవాతికుఁడు ప్రవేశించి)

దౌవా—దేవా! జయమగుగాక. సేవకుఁడు దేవరయాజ్ఞకై వేచియున్నవాఁడు.

రుక్మా—(వ్యసనముతోఁ బెదవులు తడుపుకొనుచు) మదియపుత్రుండగు ధర్మాం
 గదుని బిలిచికొనిరమ్ము.

దౌవా—చిత్తము. దేవా. (అని వెళ్ళుచున్నాఁడు.)

రుక్మా—తరుణీ! ఈ వ్రతవిషయం బిట్లు లుంధనిమ్ము. మన ప్రసంగవశంబున నా
 నిత్యకర్మానుష్ఠానసమయంబు వ్యత్యయంబయ్యె. గౌణకాలంబును నతిక్రమించు
 చున్నది. కావునఁ బుత్రుఁడు వచ్చునంతలో నేను శీఘ్రంబ చని త దనుష్ఠాన
 విధి నెఱవేర్చుకొనివచ్చెద.

మోహి—ఆ! ఏమీ! నిత్యకర్మానుష్ఠానవిధి నెఱవేర్చుకొనెదవా? అట్లులయిన
 నేనును నీతోడనే వచ్చెద. నీ వరుగుచుండ నిచట వేసేల?

రుక్మా—అట్లే రమ్ము. సందియమేమి? (మోహిని యాతని చెఱఁగుఁ బట్టుకొని
 వెంట నడచుచున్నది.) (ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

శ్రీ

రుక్మాంగదనాటకము.

షష్ఠాంకము.

రంగము—పుర వీధి.

ప్రవేశము—మాధవుడను విద్యార్థి.

మాధ—నా ప్రియమిత్రుడు గోపాలుఁ డింకను గానరాడయ్యె. కారణం బేమై యుండును? (అటు నిటు చూచి) ఈ జైపునుండి యెవ్వరో వచ్చుచున్నారు! గోపాలునివలెనే యున్నాఁడే!

(గోపాలుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

గోపా—మాధవా! ఇచట నుంటివేమి? హరివాసర ప్రతార్థంబుగఁ బూజాద్రవ్య సంపాదనకై పోవుదమంటివే!

మాధ—అవును గోపాలా! పోవుదము. నీవు బాగుచేయుటచే నీ కొఱకై వెదకుచు వచ్చితిని.

గోపా—అవునవును. కొంచెము జాగ్రత్తది. నాకు మన యుపాధ్యాయులుగారు వ్రాసియిచ్చిన ఆటవిడుపుపద్యమును చదివి పెట్టుకొని వచ్చితిని.

మాధ—ఇప్పుడే చదువవలయునా? నా పద్యమును నేను రాత్రియే చదివితిని.

నాకు మిక్కిలి మంచిపద్యమును వ్రాచియిచ్చిరినుమా.

గోపా—అంతకంటె మంచిపద్యమును నాకు వ్రాసియిచ్చిరి.

మాధ—నీకు దేనినిగురించి వ్రాసియిచ్చిరి?

గోపా—వేదవిద్యార్థినిగూర్చి.

మాధ—అట్టి విద్యార్థి విద్యాగ్రహణకాంక్షచే నన్యదేశంబుల కేగ నుద్యమించు
తటి నాతనికిఁ గల్గు శాటంకములంగూర్చి నాకు వ్రాసియిచ్చిరి.

గోపా—అట్టులయిన నీ రెండు పద్యములకు నన్యోన్య సంబంధము కలదే! ఏదీ
నీ పద్యమును చదువుము.

మాధ—నీ పద్యమునే ముందు చదువుము.

గోపా—అలాగే చదివెదను.

సీ. ఇల్లు వాకిలిఁ బాసి ♦ యిష్టబంధుల రోసి
పొరుగురు విద్యకై ♦ పోయి పోయి
శ్రద్ధతోఁ బాఠముల్ ♦ చదువలేదని కొట్టు
చదువులయ్యకుఁ గేలు ♦ చాచి చాచి
కూడుగుడ్డలు లేక ♦ కొంప కొంపకుఁ బోయి
యయ్యలమ్మల బిచ్చు ♦ మడిగి యడిగి
రేపువచ్చుఁ బరీక్ష ♦ మాపు వచ్చునటంచు
నూరక యువ్విళు ♦ లూరియూరి

గీ. పాఠములనెల్లఁ బాటలు ♦ పాడి పాడి
కడకు జయవార్త వినఁగను ♦ గాచి కాచి
సఫలతనుజెంది యావార్త ♦ చాటి చాటి
పూజ్యతను బొందు బాలుని ♦ బుద్ధి బుద్ధి

మాధవా! నాపద్యమును వింటివికదా. నీపద్యమును చదువుము.

మాధ—గోపాలా! ఇట్టివిద్యార్థి నూతనవిద్యాగ్రహణేచ్ఛచేఁ దనకుఁ బ్రేమాస్పదు
లగు బంధుమిత్రాదుల నెడఁబాయుచున్నాఁడు. ఇది యెంత దుష్కరము!

సీ. నా ముద్దు బిడ్డఁడా? ♦ నా మేల్మొబంగార!
యనుచు ముద్దిడు తల్లి ♦ నట్టె విడిచి

యాడుకొందమురార ♦ యన్నన్న! యని పిల్చు
 బుడుతలకెల్ల దో ♦ బూచి వెట్టి
 యెడఁబాయఁజాలక ♦ తడఁబడు హితకోటి
 కీదుగొ వచ్చెద నంచు ♦ నెఱ్ఱొ చెప్పి
 మహితవిద్యగడించు ♦ మాయస దీవించు
 పాత గురున కొక్క ♦ ప్రణతిఁ జేసి

గీ. చదువు సాధించు కోరిక ♦ సందడింపఁ
 బురము వెలువడు ధృతిఁదూలి ♦ బుద్ధిశాలి
 యకట! విద్యల కిటు లెన్ని ♦ యష్ట తగులుఁ
 గాన వీరికిఁ దోడ్పడు ♦ ఘనులె ఘనులు.

గోపా—మన పురమందలి పేదవిద్యార్థుల కెట్టిలోపంబులును గలుగక యుండు
 నట్లు మన ప్రభువువారు సమస్త సౌకర్యముల నమర్చియుండిరికదా.

(శంకరుడను మఱియొక విద్యార్థి ప్రవేశించి)

శంక—హా! రాకొమరున కెట్టి యిక్కట్టు రానున్నదోకదా. (అని యిటుచూచి)
 మాధవా! గోపాలా! మీ రిచట నేమిచేయుచుంటిరి?

మాధ—శంకరా! నేఁ డేకాదశి యని నీవు నెఱుఁగుదువుకదా. త ద్రవ్యతార్థము
 పూజాద్రవ్యసంపాదనకై పోవుచుంటిమి.

శంక—పూజాద్రవ్యములా? అక్కటా! పూజావిషయమే సందేహస్పదమగు
 చున్నది. రాకొమరున కేమగునో. (అని భయము నభినయించుచున్నాడు.)

గోపా—మిత్రమా! అట్లనెదవేమి?

శంక—మిత్రులారా! సుకుమారుండగు రాకొమరుండు నేఁడు సెలవుదిన మగుటచే
 నాబోఁటి లోటివిద్యార్థులఁ గూడి యొక్కదివ్యభవనంబున ప్రహ్లాదుని చరితం
 బాసందంబుగ నాలకించుచుండ నొక్క రాజభటుం డెరువెంచి సత్వరంబున
 నక్కమామనిరాజసమ్మృఖంబునకుం గొంపోయె. దీనికిఁగతం బేమైయుండునో.

మాధ—అఁ, యేమైయుండును. ప్రభువులు నూతనప్రియులుకదా. ఏదేని నూతన

వస్తు సందర్శనార్థమై పిలిపించియుందురు.

శంక—కాదు కాదు. రాజేంద్రుఁడును, మోహినీదేవియు నేటి ప్రతముంగూర్చి వాదులాడుచుండిరనియు విని, పరితపించుచుంటిని.

గోపా—అయిన నేమి? ఆయన తల్లికాదా! ఆమె తల్లికాదా? తలిదండ్రుల చెంతకుఁ బుత్రుఁ డేగుటయందుఁ బరితాపకారణం బేమికలదు?

శంక—కలదు. కలదు. రాజేంద్రునకును మోహినీదేవికిని ఒండొరులయెడఁ గల మెండు తమకంటెల్ల విరసంబై యిపుడు ప్రణయ కలహంబు గాఁ బరిణమించె ననియు వింటిని.

మాధ—దానికేమిలెమ్ము. అటు మగల సందు జగదము అద్దముమీఁదఁ బెసరగింజ నిలుచు వంత నేపు అని పారిజాతాపహరణగ్రంథమందు మొన్నఁ జదివెయుండ లేదా? అంతమాత్రముచే రాజామరునకుఁ గల్గు భయమేమి?

శంక—ఏమా? ఇట్టి ప్రణయకలహాసమయంబునఁ బుత్రుఁడెటికి? తగువుఁ దీర్పనా?

గోపా—తగువుఁ దీర్చుటకుఁ గాకపోయినను, ఎట్టి సమయమందైన పుత్రసందర్శనంబు సంతోషదాయకంచేకదా.

శంక—ఇ, దెట్టిమాట? ఎట్టిసుఖంబైన దేశకాలానుగుణ్యంబై యుండు. ఇదిగాక ముకుళితముఖుండైన యా రాజభటుని ముఖవైఖరిం జూచినప్పటినుండియు నేను వేఱుగ శంకించుచున్నవాఁడ.

మాధ—ఏమని?

శంక—ఈ బాలుం డా కలహాఫలం బనుభవింపవలసినవాఁ డగు నేమో యని.

గోపా—అ! అ! అలాగా? అట్లులయిన మన కీ ముసుఁగులొగ్రద్దులాట యేల? అట్లుపోయి సుటికొంచెము విచారింతము రండు.

మాధ—అవునవును. పోవుదము రండు. (అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది విష్కంభము.

రంగము—మోహినీదేవి యంతఃపురాంగణ ప్రదేశము.

ప్రవేశము—మోహినీ రుక్కాంగదులు.

మోహి—రాజేంద్రా! పుత్రుని విలిపింతునంటివే. ఏడీ? అబద్ధమేనా?

రుక్కా—అబద్ధ నేటికగును? పుత్రుం డీపాటికి వచ్చుచునేయుండును.

ప్రవేశము—దౌవారికుడు, ధర్మంగదుడు.

దౌవా—దేవా! జయచగుఁగాక. అప్పాయిగారు దయచేసినారండి. తోటిపాలుర తోడఁగూడి ప్రహ్లాదుని చరితఁబును వినుచుండఁగాఁ బిలిచికొని వచ్చితిని. ఎందుకుఁబిలిచితిరోకదా యని పరుగెత్తుకొని వచ్చినారండి. (అని తనలో) వీరు భయులును వివాదపడుట యింతదనుక నేను వినుచునేయుంటిని. ఆవులు పోరాడి లేగలకాళ్ళు విఱుఁగఁద్రొక్కునట్లు వీరీ ముద్దుపాలు నేమిచేయుదురోకదా. (అని యనుకొనుచు వెళ్ళుచున్నాడు.)

ధర్మా—(సమీపించి) జనకా? నమస్కారము.

రుక్కా—(చూచి వ్యసనముతోఁ బలుకక తలవంచుకొని నిలుచుచున్నాడు.)

ధర్మా—(ఆశ్చర్యముతో) జనకా! నేఁ డేల ఖిన్నవదనుండవై యున్నవాడవు?

గీ. నన్నుఁ జూచినతోనె యా ♦ నంద మంది

బిడ్డ! వచ్చితివా? యని ♦ ప్రేమ మీఱ

నట్టె కరములనెత్తి ము ♦ ద్దాడు నీవు

వెతల మున్గినరీతి నుం ♦ డితి విదేల?.

3

నేను నమస్కరించినను ఆశ్చర్యదంపనొల్లక చింతాక్రాంత మానసుండవై కన్నట్టుచున్నవాడవు. ఎట్టి యిక్కట్టులు కల్గినను గుట్టుచెడక దిట్టతనంబును బూనియుండు నీ కిట్టి విచారం బెట్టుకల్గె? జనకా! సత్వరంబున నెఱింగింపుము. నీ విట్టు లుండుటచేత నా గుండెలు కొట్టుకొనుచున్నవి.

రుక్కా—పుత్రకా! ఈ తరుణి బ్రహ్మమానసపుత్ర! పేరు మోహిని యఁడు. నే నరణ్యంబునకు వేటకుం జనినతటి నీ యవతిం గాంచి, మోహించి, ఎన్నఁడుఁ దనునెడఁబాయక తన యాజ్ఞానువర్తినై యుందునని బాసఁజేయుమన నట్లొనర్చి

గాంధర్వవిధిం బరిణయమైకొనివచ్చితి. నేటిదినిం బేకాదశియగుటం జేసి నేను వ్రతాచరణంబునకుఁ జనుచుండ నీ తరుణి యరుదెంచి వ్రతంబు విడువుమనియు నంతఃపురంబునకు రమ్మనియుఁ బరిపరివిధంబుల బాధింప నేమియుఁదోచక నేను

గీ. మీటి నీ విటు లాడంగ ♦ మేర కాదు
పడఁతి! నా రాజ్యమైన న ♦ ర్పణ మొనర్తుఁ
గన్న సుతునైన ఖండింతుఁ ♦ గాని వ్రతముఁ
బాయఁజాల నటంచును ♦ బల్కి నాడ.

అంతట నిక్కంత “అట్లేసుతుని ఖండింపుము. లేకున్న వ్రతంబు విడిచి రమ్మ. ఈ రెంటిలో నేదైనం గానిమ్ము” అంచు మూర్ఖత్వమునఁ బలుకఁజొచ్చినది. కావున నిందుకు నా కేమియుం దోచక—

ధర్మా—జనకా! తెలిసినది. తెలిసినది. దీని కింక సందియంచేల? ఈ కాంతామణి యభిమతంబు చొప్పున నన్ను ఖండించి నీ వ్రతం బీడేర్చుకొమ్ము. వ్రతంబునకన్న వ్రాణం బెక్కుడగునా? శ్లో. జాతస్య మరణం ధృవం అనునట్లు కాలఁడెప్పుడో యే వేళనో యే నిమిషంబుననో యే విధంబుననో మ్రొంగఁ గాచియున్న వాడు.

ఉ. ఎట్టినరుండుఁగాని, పృథి ♦ వీశ్వరనందనుడైనఁగాని, యిం
కెట్టిఘనుండుఁగాని, జగ ♦ దేకమహాబలశాలిగాని, తా
బుట్టుటకల్గుతోనె మృతిఁ ♦ బొందుటయుకొ సతమాయెఁగాని, యే
పట్టిననైన దాని నెడఁ ♦ బాయఁగఁ జాలునె మానవేశ్వరా? 5

చిరకాలము జీవించి, కడకు వార్ధకదశయందు బలశౌర్యంబు లుడిగి, దేహంబెల్లఁగృశించి, శీతశ్లేష్మ వాత వైత్యాది వ్యాధులచేతఁ బీడితుండై యొక్క కుక్కిమంచంబునం బడి, మలమూత్రాదులలోఁ గొట్టుకొనుచు సోదరదార పుత్రాది బంధుజనులెల్లరచే రోయఁబడి, యొక్క సారి యా పరాత్పరుని దివ్యమంగళస్వరూపంబుఁ దన మనస్సున నిల్పి ధ్యానింపవలెనన్నఁ జిత్తచాప ల్యంబుఁ గల్గి, తుదకు నశించి, అప్పుడు ఈ శరీరంబును వృథాగా మట్టిషాలుఁ గావించుటకన్న నిట్టి సమయంబున శ్రీవిష్ణుప్రీతికరంబగు నీ హరివాసర వ్రత నిర్వహణార్థము బలిఁగా నొసంగిన మేలు కాదా? కావున జనకా! నీవు సంక

యింపక నా శరీరంబును బలియిచ్చి నీ వ్రతంబు నెఱవేర్చుకొమ్ము. నీ విందున కావంతయైన వంత నొందఁ దగదు. శీఘ్రం బట్లు కానిమ్ము.

రుక్కా—పుత్రా! ఏమిరా నీ వాక్యంబులు! మరణంబన్న నొక్కింతయు వెఱవక పెక్కు నీతులు బోధించుచు నాకెదురు ధైర్యంబుఁ జెప్పుచున్న వాడెపు. బిడ్డా! శ్లో. అనిత్యాని శరీరాణి యనియు, శ్లో. జాతస్య మరణం ధృవ మ్మనియు శ్లో. ఋణానుబంధరూపేణ పశు పత్ని సు తాలయాః అనియు లెక్కకుమిక్కిలి యగు పెక్కునీతులు లోకులకు బోధింపవచ్చును గాని శ్లో. స్వస్వానుష్ఠాన వేళాయాం మునయోపి న పండితాః అనునట్లు తామా ప్రకార మవలంబింపవలసి వచ్చునప్పుడు మునీంద్రులు లోనగువారుకూడ వ్యర్థులయి పోయిరని పెద్దలు మిక్కిలిగాఁ జాటి చెప్పుచున్నవారు. ఇట్లులుండ నీ విన్ని నీతు లెట్లు నేర్పి తివి? నేర్పిన నేమాయె? చావున కెదురేగఁ జూచుచుంటివి. నీ మనం బెట్లు లున్నను నేను

క. ఒక్కండ వగుచును బుత్రక!

యక్కునఁ జేర్చుకొని పెంచి ♦ యానందము పె

పెక్కఁగఁ బొంగితి; నేఁ డిటు

లక్కట నినుఁ ద్రుంప కరము ♦ లాడునె చెపుమా? 6

మోహి—అవును రాజేంద్రా! పుత్రుని కరములార నేల ఖండించెదవు? వ్రతంబు విడువుము. సుతుని బ్రదుకనిమ్ము. మన మతఃపురంబునకుఁ బోవుదము రమ్ము.

ధర్మా—జననీ! తాళుము. తాళుము. నీ యభీష్టం బిప్పుడే నెఱవేఱఁగలదు. జనకా! నామరణంబునకై నీ కింతవంతయేల? ఈతనువులు ఈ శ్వేత బ్రహ్మకల్పంబు లని నమ్మియుంటివే? తోంటి పెద్దలు

క. నవరంధ్రంబుల తిత్తియు

భువిఁ గ్రిమి కీటక పురీష ♦ మూత్రంబులలో

దవులుచు క్షణభంగురమై

యవిమల్లమైనదియు ననుచు ♦ నాడరె తనువు? 7

ఇంతియకాని దీవియం దొక్కింతయైనఁగాఁజూనహించియుండిరే? సమయము

తటస్థించునప్పుడెల్ల బుద్ధిపూర్వకముగ దీనిఁ ద్యజించుటకై సిద్ధపడి యుండ లేదే! కిచ్చిచక్రవర్తి తన శరీరమునుండి పాపురంబునకు సరితూగునంతటి మాంసంబును గోసియిచ్చె. కర్ణుండు తనశరీరమునకుఁ జర్మముగా నేర్పడియున్న యిసుపకవచంబును దానమొసంగె. త్రిలోకకంటకుండగు వృత్రాసురసంహరణార్థంబుగ వజ్రాయుధంబు నిర్మించుటకై దేవేంద్రుండు ప్రచ్ఛన్నవేషంబునఁ బ్రార్థింప దధీచిమహాముని తన వెన్నెముక నొసంగియుండె. వీర లింతటి సాహసంబు నేల వహించిరి?

దుక్కా—నీ వాక్యంబు లన్నియు నిక్కంబులే. కాని యొక్కసుఖజీవిం బట్టుకొని యకారణంబుగ ఖండింపఁబూనుట యెంతయుఁ బరితాపకరంబుకదా. ఇట్టి కార్యం బే నెట్టులు చేయనోవుదును.

ధర్మా—అయిన జనకా! వార లెల్లరును సుఖముగాఁ బ్రతుకజాలకయా యిట్లాసంగిరి? వారికీర్తి యీ లోకంబున శాశ్వతంబై ప్రకాశించుచుండలేదా? నీ మనంబున యోచించి చూడుము.

చ. మలినము, రోగపూరితము, ♦ మాటి కనిత్య మరోచకంబు, దుర్మల క్రిమిమూత్రశుక్లదుధి ♦ ర ప్రథితమ్మగు మేగిఁ బాయుటకొసలలితమై త్రిలోకముల ♦ శాశ్వతసౌఖ్య మొసంగఁజాలు నిర్మలమగు కీర్తిఁగాంచుటది ♦ మానవనాథ! ఘనంబు కాదాకో? రి
ఇదియును గాక

గీ. శ్రీకరంచిది యేకాద ♦ శ్రీవ్రతంబు
పేర్చి శ్రీరమా విభునకుఁ ♦ బ్రయతరంబు
ధర సుధర్మములకు నెల్ల ♦ దాపురంబు
భక్తవినుతంబు భవపాశ ♦ భంజనంబు.

9

క. వినుమా యీ సుదినంబున
ననువుగ నీ చేయు సద్ర్య ♦ తార్థంబుగ నా
తనువు నొసంగిన స్వర్గం
బనఁగా నే దాచుకొనిన ♦ యరమ కాదే? • •

10

ప్రార్థింపబడెనున సంభవించిన యీ శరీరంబు నింతకంటె సార్థకం బగున ట్లెట్లు చేయఁగలను? కావున బనకా! నీ వింక సందియంబు విడిచి, పుత్రుండను భ్రాంతి నిగనాడి, న నీ ఊణంబున ఖండించి నీ వ్రతంబు నెఱవేర్చుకొమ్ము. ఈపాటి కార్యంబునకై వ్రతంబు విడువనేల?

రుక్కా—మంచిది పుత్రా! అట్లే యొనర్తును. (అని ఖడ్గము చేతఁబూని యాతని ఖండింపఁబోవుచున్నాఁడు.)

(దౌవారికుండు తెరలోపల బిగ్గరగా)

దౌవా—అమ్మగారూ! మన ధర్మాంగదమహారాజుగారిని అయ్యగారు కత్తితో నటుకఁబోవుచున్నారండి.

సంధ్యా—ఎందుకొఱకురా!

రుక్కా—(అలకించి) ఎవరో పట్టపు దేవితోఁ దెల్పుచున్నారు. (అని యింక నాలకించుచున్నాఁడు.) (మరల తెరలోపల)

దౌవా—మోహిని అమ్మ గారున్న అయ్యగారున్న జగదమాడుకొనుచున్నారండి. ఆమె వ్రతము విడుపుమనుచున్నది. ఈయన విడువ ననుచున్నారు. కుమారుని నామె చంపుమనుచున్నది. ఈయన చంపఁబోవుచున్నారండి. తమరు దయచేసి బిడ్డను బ్రతికించుకొనండి.

సంధ్యా—హా! దైవమా! ఎంతటి విపత్తు వాటిల్లఁజేసితివి! (అని యేడ్చుచుఁ బ్రవేశించి విభుని పాదములపైఁ బడి) నాధా! నాధా! శివశివా! పరమేశ్వరా! అక్కటా, నాధా! ముక్కుపచ్చ లారని మద్దుబిడ్డను బట్టి కరవాలంబున ఖండింపబూనితివి. బనకుం డెట్టి కఠినుఁడైనను కన్నబిడ్డను కరములార ఖండింప నుంకించునే. అక్కటక్కటా! విధి కట్టడి నేమనవచ్చు? ఇంక నే నేమి చేయుదు? శివశివా పరమేశ్వరా!

ఉ. కానల కేగనేల? పర ♦ కాంతను గాంచి భ్రమింపనేల? యా చానకుఁ జిక్కనేల? విర ♦ సంపు ప్రతిజ్ఞలు వల్కనేల? నా ప్రాణిపదంపుఁ బుత్రుని శి ♦ రంబును ద్రుంపనె వ్రాల్కులు; నక్కటా యేనిక నెందుఁజొత్తు? భువి ♦ నెట్టులుజీవముదాల్తునీశ్వరా? 11

హా! పుత్రకా! నీ కిట్టి దురవస్థ సంభవించునని కలనైన దలంపనైతిగదరా. తండ్రీ! నీవు చిరకాలజీవితమై వర్ధిల్లి యీ రాజ్యంబునకెల్లఁ బ్రభుడవై మాకు ముందు గతులు కల్పింపఁగల కర్తవగుదువంచు నెంచియుంటిఁ గాని నేఁ డిట్లు లీ తరుణిమణి కాణంబున సకాలమృత్యువునోటఁ జిక్కి మా కన్నులఁ గప్పి పోదువం చెఱుంగనైతిగదరా! నీ విప్పు డీ జనకుని వ్రేటున ఖండితుండవై నీ మేనెల్ల రక్తధారల ముచుంగ నేను గన్నులఁగాంచి యెట్లు మనియుండ నేర్తు? పుత్రకా శివశివా! పరమేశ్వరా!

ఉ. అక్కట దైవమా! వరద ధీయానిధి! యార్తశరణ్య! రక్షకా! యి క్కమనీయగాత్రుని న ధీనచరిత్రునిఁ బుత్రుజేయఁ బెక్ రక్కసిఁబోలు పాతకి య ధీనందగు నాదగు గర్భనీమ నీ కెక్కడఁజిక్కె? నింకఁ దెరు ధీవెయ్యది? యేనెటువ్రాదు నీశ్వరా!

(అని దుఃఖమును గొంచె మడఁచుకొని) నాధా! నీ విప్పు డేమియు నెఱుంగని యీ పసిబాలుని ఖండింపనేల? వీనిపై నెట్లయినఁ గరుణించి విడిచి వీనికి బదులు నన్ను ఖండించి నీ వ్రతం బీడేర్చుకొమ్ము.

(అనఁగానే కుమారుడు తల్లిని కరంబులఁ బట్టి లేవనెత్తి)

ధర్మా—తల్లీ! తల్లీ! నీ కేటికమ్మ యీ భేదంబు? ఏ నెఱిగింతు నొక్కింత తాలిమి వహింపుము.

సంధ్యా—నాయనా! ఇది యంతయుఁ జూడ నాకు దుఃఖంబుగాక సంతోషం బెట్లు కలుగనేర్చు? (అని మోహినివంకఁ దిరిగి) అక్కా! మోహినీ!

చ. హృదయ మ దెంత దిట్టయిన, ధీశుండు నెంతగఁ గారవించినకా ముదితరొ! చెంతఁజేరిచి ప్ర ధీమోదము నించిన, లోకనింద కా స్పదమగులీల నిట్టి విర ధీసంబగు కోరికఁ గోరఁజెల్లునే? పొదుంగునఁ బాలుగోరుచును ధీబొంగుచుఁగోయుదురమ్మ కోమలీ?

నాబిడ్డయైన నొకటి నీ బిడ్డయైన మఱొకటి యగునా? బిడ్డలుకలవార లందఱు బిడ్డలఁ దమ బిడ్డలవలెనే చూచుకొందురు కాదటమ్మా! అక్కా! ఇంక

నైన నీ పసిబిడ్డను మన్నించి కాపాడుమమ్మా. నీకుఁ బున్నెంబగుఱమ్మా.

మోహి—చాలుఁజాలు! అక్కాలక్కాయంచుఁ దగుదునని తలఁ ద్రిప్పకొనుచుఁ జెప్పవచ్చితివిగదా! ఈ నీతులు నీవేనేర్పితివి కాబోలు! బిడ్డలు లేనిదాననంచు నన్నేమో దెప్పవచ్చెదవు. నీ వాక్యంబు లన్నియు బిడ్డలకలవారు పల్కెడి వేకద?

గీ. ఒరుల బిడ్డలఁ గానల ♦ నొంటి పాటు
నందుఁ గాంచి, వరించి, కా ♦ ర్యంబుఁ గడపి,
నాటి మాట ల వెల్లను ♦ నీటఁ గల్పి,
యోటుఁ బుచ్చఁగ నీమది ♦ యోచ్చె నెక్కో?

14

పాదుఁగుఁ గోకికొనియట! పాలు ద్రావుదురట! ఇట్టి వేయి దు
మ్మతంబు లైన నొనర్ప నీ నాధుండే సమర్థుఁడు కాని నేను గాను. వ్రతంబు
విడుపుమని యెంత చెప్పినను వినక నాధుండే పుత్రు నిట్టులు చంప నుంకించి
యున్నవాఁడు. యావనధనరాజ్యమదాంధులగు వార లిట్టి కూర కృత్యంబుల
నెన్నిటివైనఁ జేయ సమర్థులయియే యుందురు.

సంధ్యా—అక్కా! ప్రాణేశు నేల దూఁతుడవమ్మా?

ఉ. అక్కరొ! యాగ్రహింపకు; ద ♦ యామతి నా పలు కాలకించు;
నే మ్రొక్కెదనమ్మ; బిడ్డ యును ♦ రుల్ గొనకమ్మ; విభుండు ప్రే
మలం జిక్కెనటంచు నారసి మ ♦ నీమలసమ్మతిఁ జేయు సద్యతం
బొక్క దినంపు భోగమున ♦ కూడ్పఁగ జూతురటమ్మ నెచ్చెలీ? 15

ఎట్టివ్రతంబయినఁ దన యిష్టముచొప్పున మాటిమాటికి మానుటయు మరల
మరల నొనర్చుటయు నుండునా? కావున రాజేంద్రుని వ్రతంబు మాన్నింప మనకు
సాధ్యంబగునా? మానకున్న నేమాయె? పుత్రుని జంపింపవలయునా? పుత్రుని
జంపిన నేమాను? నీ కోర్కె తీరునా? వృథాగాఁ బుత్రునేలచంపించెదవమ్మా;
నేటికిమాత్ర మూరకుండి పిమ్మట నీ యిచ్చవచ్చినట్లు విభుంగూడి కేళీవిలాసం
బులం జేయచు నానందాబ్ధి నోలలాడుమమ్మా.

మోహి—అబ్బో! అలసిపోయితివి. నీ దీర్ఘోపన్యాసంబు శింకఁ గట్టిపెట్టుము.

క. ఆతండు వ్రతము విడఁడఁట;

యీతల్లికి సుతునిచా వ ధి నిష్టంబఁట; నే

నేతల్లిఁ గొల్తు? నీయమ

చేతులు జాడించుకొనుచుఁ ధి జెప్పెడు నకటా!

వ్రతము విడువరాదట; సుతునిఁ జంపవలదట; మాబోటి సతులతో దొంగ
పాసలుచేసి, కొనివచ్చి, వారి కన్నెఱికం బెల్లఁ గొల్లలాడి తుదకు వ్యర్థం
జేయఁ జూతుగట. తగుదునంచుఁ దలఁ ద్రిప్పకొనుచుఁ జెప్పవచ్చెదవు. మొగ
మునకు సిగ్గుయిన దోఁపఁదే!

సంధ్యా—(ముక్కున వ్రేలు పెట్టుకొని) బౌరా! బౌరా! ఎంత యాశ్చర్యము.

మోహి—విభుఁ డరణ్యంబున పాసలుచేయునప్పుడు నీవైన నడ్డుపడకపోయితివా?

“వ్రతంబు విడువమనఁదగునా” యని యిప్పుడు నాకు ధర్మోపదేశంబులు
చేయ నరుదెంచితివి.

శా. దుర్మార్గంబని లేక, యన్యయువతిక ధి దుర్బోధచేఁ గామ్యదు
ష్కర్మంబందునఁజొన్ని, తుట్టతుద కా ధి శాభంగముక జేయుటల్
ధర్మంబంచును దోఁచెనేమొ యిఁకనే ధి లాతర్కముల్; పృథ్వీసీ
ధర్మా ధర్మవిచారణాచణత యే ధి తన్మాత్రులం దుండునే? 17

బౌరా! ఇట్టి యసత్యవ్రతుండగు రాజుచేతను, అధర్మబోధినియగు నీ రాణి
చేతను పాలితంబగు నీరాజ్యమందలి ప్రజ లెట్టిసౌఖ్య మనుభవించుచుండిరో
కదా. ఇంతయేల? నీకు సుతునిపై సంతటి ప్రేమయే యున్నయెడ, సుతుఁడు
జీవింప వలయుననియే నీ యాస్పితం బగునెడ “వ్రతంబువిడిచి నా యిష్టము
చొప్పున వర్తింపు” మని వి భు న కు బోధింపుము.

సంవాద ద్వీపద.

సం—అక్కటా నాధ! యీ ధి యన్యాయ మేమి?

యి క్కమలాక్షి నీ ధి కేల ప్రాప్తించె!

సం—నాప్రాకృత ఫలంబా ధి నా పుణ్యబలమొ

యీ పడంతుక యకాచు ధి నిట్లు లభించె

ధ-జనక! యీ గతి నీకు ♦ సంతాపమేలే?

తనయుడ నే నీదు ♦ దాని వసింప.

మో-నీ యింతయును నీవు ♦ నేడేల వగవ

హాయిగా శయ్యాగృ ♦ హముజేర రమ్మ.

సం-తగుఁ దగు వ్రతము వ్య ♦ ర్థము చేయు మనెదె?

మగువరో! యిటులాడ ♦ మరియాద యానె?

రు-ఇదియేటి ధర్మమో ♦ యిది యేటి కృతియో

మొదటినుండి వ్రతము ♦ ముంపఁ జూచెడును.

ధ-సూర్యచంద్రాదులు ♦ సుషిఁగొన్నఁగాని

ఁబు చెడకు వ్ర ♦ తంబును విడకు.

మో-వ్రతమునకై సుతుఁ ♦ బరిమార్తు నంటి

ప్రతిమాటలేల యా ♦ ప్రతిసయే జగుపు.

సం-కటకటా యిదియేమి ♦ కఠినాత్మరాల

కుటిలతాపేటి! దు ♦ ర్గుణజాలవాటి!

క్రూరత సుతుగొంతు ♦ కోయుమటంచు

నీరీతిఁబల్కు నో ♦ రెట్లాడె నీకు?

మో-నీ ప్రాణనాథుండు ♦ నీ బంధుజనులు

నీ ప్రియ పుత్రుండు ♦ నీకుండవలయు,

“చిన్ని నాపొట్టకు ♦ శ్రీరామరక్ష

సన్ను తాంగిరొ నీవు ♦ సాగిపా” మృనెదె?

18

సంధ్యా—(కొంతవిస్మయమును జూపి) ఆహా! ఈతరుణి కేవలమనువ్యమాత్రురాలై కానిపించుటలేదు! ఇట్టి ప్రసంగంబులు మన రాజగృహంబులయం దెన్నఁదైన వినియుంటిమా!

95-*K. V. S. S. S.*

సు. చాన పల్కు నద్దయెల్ల ♦ సద్వ్రతంబు మాన్పనే

కాని యెందు కానరాదు ♦ కాంచ నేమి చిత్రమో

మానవాధినాథ! దేవ ♦ మానిచోదనంబునకా
బూనెనేమొకాని యిట్టి ♦ బుద్ధు లెందుఁ గల్గునే? 19

ఇట్టి కఠినహృదయం బెచ్చటనైనఁ గంటిమా?

మోహి— నీకంటెఁ గఠిను లెవ్వరును లేరు. అధికప్రసంగంబులు చాలించుము.

క. ఇట్లు లభ్యపక్షంబుల
నెట్టయినం దెల్పుమంచు ♦ నెవ్వరు నిన్నుం
బొట్టనుఁ గాటుక వెట్టుచు
దిట్ట! రమ్మంచుఁ బిలిచి ♦ తెచ్చిరి చెపుమా? 20

సంధ్యా—(విచారముతోగుండెకొట్టుకొనుచు) పరమేశ్వరా! యిం కేమిచేయుదు?

ధర్మా—[29] తల్లీ, ఏటికమ్మా నీ కీ ఖేదంబు? నీమనంబున వ్రతంబునకన్న నా
ప్రాణంబెక్కుడుగఁదోచుచుండెనా? ఏ నొక్క రహస్యం బెఱింగింతు వినుము.

సీ. ప్రారబ్ధ మనునది ♦ పరికింప స్వకృతమె
కాని యన్యులు చేయఁ ♦ గలదికాదు

దాని నవలద్రోయఁ ♦ దల్లడిల్లుటెకాని
పచ్చికుండా? కాదు ♦ పగులఁ గొట్ట

బహుజన్మసంచిత ♦ ఫలమయి వెన్నంటి
తగులు సాలెపురువు ♦ తంతు భంగి

హరిహరబ్రహ్మను ♦ లైన దానినిఁ బాయ
నేర్చిరే? మనమిక ♦ నేర్చుటకును

గీ. తెలియవే? పంచముఖుడట్టె ♦ నలువ యయ్యె;
కనవె? శంకరుడే నీల ♦ కంఠుఁ డయ్యె;
వెన్నుడే కాఁడె? యలనాఁడు ♦ తన్ను వడియె;
బౌర! ప్రారబ్ధమహిమ యే ♦ మనఁగవచ్చు. 21

ఇదిగాక, తల్లీ! మఱియొకటి వినుము. జీవుడు బహుజన్మసంచిత ప్రారబ్ధ

కర్మ వశంబున శరీరధారియై, మాతృగర్భంబు సొచ్చి, యచ్చట నవమాసంబులు పెరిగి, తత్కాలంబున నచ్చటి క్రిమికీటక మూత్ర పురీషంబులలోఁ దగులుకొని పెక్కిడుమలంబడి గర్భనరకం బెల్ల ననుభవించి పిమ్మట జననంబగును! తదాదిగ పాల్య యావన కౌమారాద్యవస్థలం దగిలి పాల్యంబెల్ల నాటపాటల యందును, యావనంబెల్ల నహంకారబద్ధుండై పువ్వుబోడులకాఁగిండ్లయందును, వార్ధకంబెల్ల దారసుతాదుల ప్రేమలం దగిలి వారి యుదరపోషణార్థమై ధనార్జనము చేయుటయందును గడపుచు నిట్లు జనన మరణ తాపత్రయ ప్రవాహ రూపంబైన సంసారంబునందుఁ దగులుకొని కడు నిడుమలంబడి నశించుచు, మరలమరలఁ బుట్టుచుఁ గిట్టుచు నిట్లు జన్మపరంపరలం బడి కొట్టుకొనుచుండు. ఈప్రకారంబుగ నేను బ్రహ్మసృష్టి మొదలు నేఁటివఱ కెన్ని జన్మంబు లెత్తితి నో, యెందఱకుఁ బుత్రుండనైతి నో, యెందఱకు భ్రాతృండనైతి నో, మఱియెందఱకు జనకుండనైతి నో యెఱుంగఁగలమే?

సంధ్యా—సత్యమే బిడ్డా నీ వాక్యంబు లన్నియు నిక్కంబులే.

ధర్మా—ఇప్పటి కీరీతి ఋణానుబంధకారణంబునఁ బుత్రరూపంబున నీ గర్భంబున జన్మించి నీ చెంగట మెలంగుచున్నవాడ. ఋణంబు తీరినతోడ నీ యీ శరీరంబు నిచ్చట దిగనాడి మఱి యెచ్చటికో పోవనున్నవాడ. కాని మనకుఁ గల యీ మాతా పుత్ర సంబంధం బెంతమాత్రమును శాశ్వతంబని యెంచకుము. మఱియును

శా. మాతా! నాటకమందుఁ బాత్రలబలెక మాయాప్రపంచంబునకా
మాతాపుత్రహితాదివేషులగు నీ ♦ నానాస్వరూపాలతో
నీ తాత్కాలికబంధముల్ సతమటం ♦ చెంతే భ్రమం జెందుచుకొ
జేతో మోదముఁగాంచి బాయుటకునై ♦ భీగుండఁగాఁజెల్లునో? 22

ఉ. పొందుగ నాది నాది యని ♦ పుట్టినదాదిగఁ బాలు మీగడల్
విందులు భూషణంబులును ♦ వేడ్క నొసంగుచుఁబెంచు దేహమే
యెందోనె వాసిపోవు; నిక ♦ నేటికి దుర్భమ? యిట్టి దేహసం
బంధులు కూడవత్తురై శ్రీ ♦ మంపడి యెంతగఁ బాలఁబెంచినక?

కాబట్టి జననీ! ఇంకనైన నీవు నా వాక్యంబులందలి సారంబు గ్రహించి నేను నీ పుత్రుండ ననుభ్రాంతి వదలి, ప్రేమానుబంధంబులనెల్ల దెగంగోసి, యీమె యిష్టముచొప్పున నన్ను ఖండించి వ్రతంబు నెఱవేర్చుకొనునట్లు నాయనగారిని నీవును బురికొల్పుము. దీనిచే నేను బవిత్రుండనై, శ్రీవిష్ణు పదకముల సమీపవర్తి నగుట కత్యంతార్హుండ నగుదు.

సంధ్యా—ఆహాబిడ్డా! యేమిరా నీ యమృతతుల్యవాక్యంబులు! ఇట్టివాక్యంబులు నే నిదివఱ కెవ్వరిపలనను అనుభవసిద్ధిగ వినియుండనైతి.

ఉత్సాహ వృత్తము

పరస వేది నెనసి యనుము ♦ స్వర్ణమైన రీతిగఁ
దురితభంజకంబు మఱియు ♦ దుఃఖనాశమైన నీ
పరమనిర్మలాత్మబోధ ♦ వలన నాదు డెందముకొ
సరగ పారిశుద్ధ్య మంది ♦ శాంతి నొందె బుత్రకా! 24

బిడ్డా! నా హృదయంబను నడవీయం దుత్పన్నములై బహుకాలంబునుండి నెరిగి పెద్దవియై యజ్ఞానంబను కాటుచీకటిని గ్రమ్ముచున్న శోకమోహంబులను కెండు ఘనవృత్తుంబులను నీ వాక్యమతారములచేతఁ దుత్తునియలుచేసి మూలచ్ఛేదం బొనర్చితివికదరా పుత్రకా! ఇక నిన్నుం జంపవలదని యే నొక్కింతయైన నీ రాజేంద్రు నడ్డగింపజాల. ప్రాణనాథా!

గీ. పుట్టి బుద్ధియెఱింగి యె ♦ పృథును వినని
నీతు తెన్నియొ బోధించి ♦ నిర్మలాత్మ
మెసఁగె నీతఁడు సాధుజ ♦ నోత్తముండు
పుత్ర మాత్రుండు కాఁడు; ప ♦ విఠ్ఠల డధిప! 25

కావున నీ వింక సంశయింపక వీనిని ఖండించి నీ వ్రతం బీడేర్చుకొమ్ము.

సంవాద మత్తేభము.

ధ—జనకా! కాల మతిక్రమింపదె?

సం— ... విభూ! ♦ జాగేల యిక్కాంతతో?

రు—వనితా! సత్యమే.

మో— ... సత్యమే జరగనీ. .

రు— ♦ పద్మాసీ శాంతించు.

మో—నీ! వినయాలాపములేల పుత్రుఁడునుమక?

రు— ♦ బింబోస్మిగో! త్రుంచెదక.

ధ—జనకా! వేగమే.

సం— ... నాధ! గ్రక్కున

రు— ఇదే ♦ శాతాసి చేర బూనితిక-25

పుత్రకా! నీ విచట నిలువుము. (అని ఖండింపఁ బోవఁగా)

మోహి—(తనలో) ఆహా! వీరు మువ్వరును జావునకు వెఱుకయే యున్నారు.

ఈతని జంపినమాత్రంబున వీరికి వ్రతభంగం బెట్లగును! ఇప్పుడు నే నేమిచేయుదు?

అయినను మఱియొక తంత్రముఁ బన్ని చూచెద. (అనిత్వరగా రాజునకడ్డముపోయి)

రాజేంద్ర! ఒక్కొంత తాళుము.

రుక్కా—నాకుఁ దడవగుచున్నది. నేనింకఁ దాళఁజాల. (అనిత్వరపడుచున్నాఁడు)

మోహి—(మరల నడ్డముపోయి చేయిపట్టుకొనుచు) [30] ఏమి యీ పెట్టితనము!

క. ఇది సత్య మిది యసత్య

మ్మిది శిష్టజనానుకూల ♦ మిది యగ్రాహ్య

మ్మిది ధర్మ మిది యధర్మ

మ్మిది గర్హిత మంచు నెఱుంగ ♦ వేమందు నృపా!

26

రు-క. ధర్మాధర్మము లెఱుంగక

దుర్మతివై యే నునర్చు ♦ దుడుకుఁతనం బే

కర్మమునఁ గాంచి తక్షటా

మర్మ ముడిగి తెల్పు, వేఱు ♦ మాట లిఁ కేలా?.

మోగి. వ్రతమటంచును మఱియేమొ ♦ గతులటంచు

నుతునిఁ జంపఁగనొనె యో ♦ శూరవర్య?

నూత బిడ్డను బడవైచి ♦ లోతు జూచు
రీతి నున్నవి నీ వెఱ్ఱి ♦ చేత లెల్ల.

రు-క. దుడుకున నొడలి నెఱుంగక,
కడువడి వ్రతమనక, మఱి సు ♦ కర్మ మనకయే,
కుడుచుచు ముడుచుచు గట్టించు
గడుపే కైలాసమంచు ♦ గడపు మనియెదే?

మోహి—స్వర్గాదిభోగములు నీవు కల్గుననుచుండ నే నేల లేదనవలెను?
ఉ. నీచనుమాటయే నిజము ♦ నిక్కమ కల్గును స్వర్గభోగముల్;
పోవఁగనిమ్ముదాని నికఁ ♦ బాలుగుఁడెల్లు మి దొక్కమాట; నీ
నీ నరపుత్రనాశమున ♦ నీశ్వరపూజ మెనర్పఁ బాడియే?
గోవులఁజూపి చెప్పులను ♦ గొల్లగ దానమొసంగు రీతిఁగఁ. 30

దుక్కా—అబలవగు నీ విట్టి రహస్యంబు లెల్ల నెట్లు లెఱుంగఁగలవు?
ఆ. దేహి యైన సుతుఁడు ♦ తెగువాఁడే? శుద్ధాత్మ;
మలిన దేహ మెప్పు ♦ మట్టి పాలె;
సద్వృత్తార్థ మితఁడు ♦ చయ్యన మే నిచ్చి
పడయు గతులు యజ్ఞ ♦ పశువు మాడ్కి.

31

నాకు సుతుండై జన్మించినందుల కీ జీవునకు మద్వృత్తకారణంబున సద్గుణ
గల్గింపుచుంటి. కాని గోవులఁజంపుట యనెడి దుష్కార్యంబొనర్చి, త ద్దోష
పరిహారార్థముగ దానిచర్మముతోఁ గుట్టిన చెప్పలను దానమిచ్చినట్లులు నే
నొనర్చిన దుష్కార్యమే లేకయుండఁ ద ద్దోషపరిహారార్థము వ్రతం బొనర్చితి
ననుట ధర్మమా?

Re. K. ...

మోహి—హాహహహ! ఇదియేమి! వెఱ్ఱి వేదాంతంబు లేకరువుఁబెట్టుచుంటివి!
ఇప్పటి నాగరికులెల్లరు నిట్టివేదాంతంబులనే విట్టివేదాంతంబు లందురు. కావు
ననే నేటిదినంబున నీ వెచ్చటనో మూఢభక్తిపరాయణులగు పౌరాణికుల
మాయలలోఁ దగిలితి వని ముందే మొఱవెట్టితిని. ఔరా! స్వర్గభోగాపేక్షలు

లోకంబున కెంత యపకారం బొసరించుచున్నవి! దేహి తెగఁజేట! దేహమే
తెగునట! ఆ దేహికి ప్రతకారణంబున సద్గతులు కల్గునట! అట్టి గతుల
నీతఁడు కల్పించు చుండెనట!!! ఏటి కిట్టి య సందర్భ ప్రలాపంబులు?

రుక్కా—మద్దగాలా! వేదంబు లప్రమాణంబు లనుచు, శాస్త్రంబు లప్రస్తుతోప
యోగంబులనుచు, పురాణంబులు కల్పనాకథలనుచు, గురుకులవాసమన్న
దెఱుంగక, చిరకాలాశ్రితమైన యాచారంబునందు విశ్వాసములేక, పెద్దలగు
వారల పల్కులందు గౌరవమైనలేక, నోరికివచ్చినట్లు ప్రసంగించు నిరాధారము
లైన యాకాశపంచాంగ సిద్ధాంతములే ప్రమాణముగాఁగల నీ బోంట్లయొద్ద
ఆత్మవిషయిక ప్రసంగంబు లనుచుండర్థప్రలాపంబులుగాక మఱి యేమగును?

మోహి—ఒకవేళ గతులు గల్గు ననుకొన్నచు

క. ఎందైన డెంద మమలతఁ

జెందిన గతికల్గుఁగాని ♦ సిగ్గటి యకటా

తందాన తాన యనుచును

జిందులు త్రొక్కుటను ఫలముఁ ♦ జెందుదురె నృపా? 32

రుక్కా—ఏమేమి! చిందులుత్రొక్కుటయా? ఇట్లనుటచేత నీ యభిప్రాయమేమి?

మోహి—రాజేంద్రా! అప్రత్యక్షంబును, ననుమానంబును నగు శాకలోకాను
భవముంగూర్చి యా మిథ్యావాదంబు లేల కావించెదవు? పోనిమ్ము. నీ వి
ట్లీనర్చుట చేఁ గలుగబోవు ప్రత్యక్షానర్థంబులఁగూర్చియైన యోజింపరాదా?

రుక్కా—ప్రత్యక్షానర్థంబు లేమికలవు?

Dr. K. S. Srinivasulu

—* సంవాద సీసమాలిక. *

మో—పుత్రశోకంబును ♦ మిత్రదూషణమును

నపకీర్తి వచ్చి ని ♦ న్నలయు కొనవె?

రు—ఈశ్వశార్పణబుద్ధి ♦ నే నొనర్చినదాని

కపకీర్తి దుఃఖంబు ♦ లలము ఔల్లు?

మో—పరలోక మనియెను ♦ నైక్కుల మనియెను
చొచ్చి నీ వెపుడైన ♦ జూచియుంటె?

రు—చూడఁగోరినఘనుల్ ♦ సాంపు దీపింపఁగా
జ్ఞానదృక్కులచేత ♦ గాంచలేదె?

మో—భావిసౌఖ్యము నమ్మి ♦ ప్రత్యక్షమున బాధఁ
బడఁగోరు టెంతైన ♦ భాన్య మానె

రు—ప్రత్యక్ష మనునది ♦ భ్రమకాదె? యంతలో
హరియించు నంచు నీ ♦ నరయవొక్కొ-

మో—కాసుచేయని హరి ♦ వాసరత్రతకాంక్ష
బాలుని ఖండింప ♦ బాడి యకానె?

రు—హరివాసరమహత్వ ♦ మరయంగ మనబోటి
స్వల్పబుద్ధులకెల్ల ♦ సాధ్య మానె?

మో—శ్రీ. భూణ శిశుహత్వ లివినీకు ♦ ముక్తిదములె?

రు—ముక్తి యన నెద్ది? రాగ వి ♦ ముక్తి కాదె?

మో—ఎక్కి ఘనుడవు ! హా స్వర్గ ♦ మెదుర వచ్చు!

రు—స్వామికృపకన్న మతిపేతె ♦ స్వర్గ మేడ?

33

మోహి—(హాస్యముగా) అవునవునురాజా. స్వామి నీకుఁ బ్రత్యక్షము కాఁబోవు
చున్నవాడు. ఇటువినుము.

సీ. తననె యోజనశాలి ♦ ననుకొను మానవుఁ

దొరుల మాటలఁ జెవి ♦ యొగ్గి వినఁచు

వినెనుపో దానిని ♦ వికటంబుఁగా నెన్ను

నెన్నెబో వారల ♦ హీనపఱుచు

పఱిచెబో మరలఁ జె ♦ పుంగఁబూను బుద్ధిని

జెప్పెబో వారలఁ ♦ జెనఁటు లనుచు

పలుమారు నీ రీతిఁ ♦ బలుమూర్ఖవిస్ఫుర్తి
క్రిందు మీ దరయక ♦ కెరలివడుచు

గీ. పనులు చెడిపోగ, నపక్తి ♦ పైకి రాగ,
ధైర్యముచు లోగ, న్యధను చి ♦ త్తంబు వేగ,
చింత లొగి మూగ, వేడ్కలు ♦ చీలి సాగ
నైనమును దూఱు కుజనుండు ♦ తనిలి తనిలి.

34

ఇట్టివారిని లోకములో నెందఱు జూచుటలేదు రాజేంద్రా?

రుక్కా—నీ వొనర్చెడి సుబోధ నేను వినకుండినందులకా యిట్లు లాడుచుంటివి?

మోహి—సు బో ధ ల ని న న్నా జ్ఞేపింపనేల? నీ వభిమానించెడి యా శాస్త్రాభి
ప్రాయములనయినఁ జక్కఁగా మన్నించితివా?

రుక్కా—మన్నింపక యేమొనర్చితి?

మోహి—ఏ మొనర్చితివో నీ వెఱుంగవా?

రుక్కా—అట్లనెదవేమి? నేను శాస్త్రవిరుద్ధముగఁ బ్రవర్తించుచుంటినా?

మోహి—నీ ప్రవర్తన శాస్త్రసప్తతమగుటచే శాస్త్రసప్తతమని యనుకొనుచుంటి
వేమో.

చ. తనయుఁడైతండు, రాజ్యపద ♦ దక్షుండు, క్షీవిశాలుఁ డాపయి

జనకసుశాసనానుగ వి ♦ చారుండు, ధీరుడు, ముందుముందు మీ
కనువగు పుణ్యలోకఫల ♦ వాప్తినొసంగెడు దాత, యిట్టి మేల్
గొనములరాసి గూల్చి, యటఁ ♦ గూలెదె పున్నరకాగ్ని కీలక?

రుక్కా—అబలా! నీ వచనంబులు చూడ పిట్ట కొద్ది కూత ఘన మన్నట్లుగా
నున్నవి. ఏమంటివి? పున్నరకాగ్ని కీలకా? ఏ నెఱింగింతు వినుము.

ఉ. మానసకాంత యల్ల పర ♦ మాత్మవిభుం గొని క్రీడసల్పు, వి
జ్ఞానసుతుండు పుట్టి, భవ ♦ నాశమొనర్చును గొని, యేటి య
జ్ఞానము? దేహపుత్రుండు ఋ ♦ ణస్ఫుట వేషుండు మోక్షమిచ్చునే?
గ్రానిక వేషధారియగు ♦ భూపతి దేశములేలఁ జాలునే? 36

మో—నీవంటివానికి హితోపదేశంబు చేయఁబూనిన లోపంబు నాదికాని నీదికాదు.

క. నీతి విడిచి సుతుఁ జంపుట

పాతక మని తెల్పు నామ ధి పల్కులు భూపా!

యీ తీరున నీ మనసను

రాతికి గిలిగింతఘ్రాలి ధి రంజితె నకటా!

37

కానిమ్ము. గాజేంద్రా! నీయిష్టముచొప్పుననే కానిమ్ము. నీకులేని ప్రేమాను బంధంబునాకేల? (అని కొంచె మూరకుండి వారలు వినునట్లు తనలో) అయ్యో! ఊరికుందుచున్నను మన సాపేదే! ఏమియు నెఱుంగని పసిపాపని బట్టి యన్యాయంబుగఁ జంప నుద్యమించియున్నవాఁడు. బిడ్డలుకలవా రెవ్వరైన నిట్టి కార్యంబొనర్తురా? (అని జనాంతికముగా ధర్మాంగదుని బిలిచి) నాయనా! బిడ్డా! ధర్మాంగదా! ఇటు రమ్ము. (అని చేరదీసికొని) నీ జనకుని వాక్యంబులు వినుచుంటివికదా? నీవును చావున కేల సిద్ధమయ్యెదవు? అయ్యో బిడ్డా! నిన్నుఁ జూచిన నాకు ముద్దగుచున్నది. నిన్నుఁ జంపుదురన్న నాగుండెలు కొట్టుకొనుచున్నవి. ఈ గాజేంద్రుఁడు లేనిపోనిపంతంబులు పూని నిష్కారణముగా నిన్ను జంప నుంకించుచున్నవాఁడు. వీరల జోలి నీ కేల? చిరంజీవివై నాయొద్ద సుఖంబుగ నుండువు రమ్ము. ఆవులు పోరాడి లేగలకాళ్ళు విఱుగఁ ద్రొక్కునట్లున్నది. తాను వ్రతముఁ విడువడట; దానికిబదులు నిన్ను జంపెడునట! ఇట్టి యన్యాయ మెచ్చటవైన నుండునా?

గీ. రాచధర్మంబు న్యాయంబు ధి రట్టు పాలు

చేయఁ జూచెడు నీ యయ్య ధి చేతఁ జిక్కి

బాధ లిట్లేల పడియెదు? ధి ప్రాణ మున్న

బలుసుకూరను దినియైన ధి బ్రదుక లేవె?

38

ఇంతకుముందు స్వర్గమేమో కల్గునని చెప్పుచుంటివి. అయ్యో బిడ్డా! ఇది యెట్టి నెఱ్ఱితలంపు! మతిపోయిన పారాశికులు చెప్పెడి వచనంబు లేమైన విని యుంటివా? ఏమియు నెఱుంగని పసికూనకు నీ కీ గాధలన్నియు నేలే నాయనా? జనకునితో 'నే నీ చావున కొప్పు కొనను' అని చెప్పుమా. దానివైజనకుం

దలుగు నెడ నిన్ను నాయొద్దనే యుంచుకొనియెగు. నీకుఁ గొడవేమి బిడ్డా?
నా మాట వినుము.

ధర్మా—(స్వగతము) అయ్యారే!

చ. అమలచరిత్రుఁడౌచు, సుజ ధీ నావళిచే నుతిఁగొంచు, మేటి నే
మమునవ్రతంబొనర్చు బుధ ధీ మానితుఁడౌ జనకుండు ముష్టస
త్తముఁడటహ్రుఁడౌనట! వ్రతంబులుకల్గట! యింతెకాక, యీ
యమననుఁగాచి పెంచునట! యకార! బళారెదయాన్ద్రీ వాక్యముల్

(మహాజనుల మద్దేశించి) ఓ సుజవాగ్రగణ్యులారా!

చ. వ్రతము మహత్తరంబు, ఘనపాపహరంబు, సురాధ్వితంబు, నా
శ్రితజన కల్పకంబు, నల ధీ శ్రీశుప్రియంబు, శుభప్రదంబు, నీ
కృతికయి మేనిఁబాయుటది ధీ కీడఁట! గోడఁట! యిట్టి కాయమే
సతమట! వింటిరే జనని ధీ స్వాగృహరైకమహాప్రసంగముల్? 40

(ప్రకాశముగా) జననీ! [31]

సీ. తల్లిదండ్రులకన్న ధీ దైవమే లేడని

పలుమారు పెద్దలు ధీ పల్కుచుండ,

నక్కటా వారిల ధీ యభిమతంబునకు నే

ననుకూలుఁడనుగాక ధీ యదరిబెదరి,

సీతంత్రవాక్యముల్ ధీ నిజమని మదినిడి

యిప్పటి ముప్పును ధీ దప్పుకొనిన

క్షణభంగురమగు నీ ధీ కాయంబు నెన్నాళ్లు

భద్రంబొనర్చి కా ధీ పాడఁగలము?

గీ. నీవు, నేనును, మఱిగల్గు ధీ నిఖిల జనులు

నెప్పుడో, యెట్టివేళనో ధీ యెట్టిగతినో

ఏ రుజులఁ జిక్కువడియె యా ధీ మృత్యువాతఁ

బడుదుమేకొని యది తప్పి ధీ బ్రదుకఁ గలమె?

అట్లు వ్యక్తంబుగ మృత్యుకొందుటకన్న నేనీ హరివాసరదినంబున వ్రతనిర్వహణాంబుగ మేనిఁ బాయుట మేలుకాదే? జననీ! ఇట్టి పల్కులు చాలింపుము. మోహి—ఓయబ్బ! యీనీతులన్నియు నెప్పుడు నేర్చితివోయి! ఇవి యన్నియు జావఁబోయెడువాని కుండునీతులే. ఔను. వైత్యురంగికిఁ బంచదార విషమగు నట్లును దివాంధమునకుఁ బగలు సరిపడనియట్లును, యువతీలోలునకు హరికథా లాపం బనిష్ఠమగునట్లును నా వచనంబులు నీకుఁ జేదగుచున్నవి కాఁబోలు. అవునవును.

ఉ. అంబరవిధి నేగుచు, ర ధంబున భూమినిగల్గు మాంస ఖండంబును గాంచఁగల్గెడి దృఢంబగు దృక్కులుగల్గు పక్షులు గ్రంబగు మృత్యువాతఁ బడు ధంబులు డాసిన యట్టివేళ పాదంబులముందుగ్గు నురి ధ్రావ్యము గానఁగఁజాలవక్కటా 42

అట్లేనీకును జాపుసమీపించుటచేతనే నావచనంబులుకర్ణశూలంబులగుచున్నవి పోనిమ్ము. నీకు లేని బాధ నాకేల? ఎద్దనకులేని బెదరు గానుఁగ తుండునా? ధర్మా—జనకా! ఈ నారీమణితో నిట్లు వృథాప్రసంగంబులఁగాలంబుఁగడపనేల? సత్వరంబున నన్ను ఖండించి నీ వ్రతంబు నెఱవేర్చుకొమ్ము. తడవగుచున్నది. రుక్మా—అట్లే యొనర్తు పుత్రకా! (అని మోహినిం జూచి) తరుణీ! నీవు కోరినట్టి పుత్రు నిప్పుడే ఖండించి నావ్రతంబును సాగించుకొనఁ బోవుచున్నవాడ. మోహి—రాజేంద్ర! నన్ను బెదరించెదవా?

క. కొడుకును జంపెద ననుచును

బుడబుడలాడెదవు; చంపు; ధ పో; నాకేలా?

గుడినుండు గంట పోయిన

నడుమ నచటి నంబి కేమి ధ నష్టము చెపుమా?

43

వ్రతంబు విడువమని యెంతచెప్పినను వినక పుత్రునే ఖండింతు ననుచుంటివి. నీకులేనిదయారసంబు నాకేల? నీ యిష్టముచొప్పుననే కానిమ్ము. (అని తనలో)

ఈతండు నిక్కంబుగ సంహరించునేమో. సంహరించిన్తప్ప మేమి? ఇచటకర్తవ్యాంశంబు పుత్రవినాశంబు కాదుకదా. కాని యీషణత్రయంబున

జూడ పుత్రేషణం బత్సధికవాధకంబని మహావిరాగులగు తత్వజ్ఞులుకూడ నడలుచుందురు. ఈతఁ డూరక బింకంబు లాడుచుండెఁ గాని కదిసి వధింపఁబోవ నీతని హృదయం బదరకయుండునా! ఒకవేళ దిట్టరియై గట్టితనంబునఁ బట్టి వధించు నేమో. ఈ శిశు హత్యాపాతకంబు నా కేల? అయినను దేవతాప్రేరణంబునఁగదా యే నిట్లు పూనితి. వారిట్టి దురంతంబుం జూచి సహింతురా? ఈ సచ్చరిత్రు నిట్టి యకారణదుఃఖంబున ముంతురా? శగిన వెఱి వొక్కటి యోజింపక విరమింతురా? కానిమ్ము. ఏమగునో చూచెద.

రుక్కా—పుత్రకా నీ వీ బల్లవై బరుండుము.

ధర్మా—చిత్తము. అట్లే చేయుదును. (అని పడుకొనుచున్నాఁడు.)

రుక్కా—(ఖడ్గంబు చేతఁ బుచ్చుకొని యొద్దనిలిచి) ఆహా! ఖండింపఁబోవ దేహము కంపమొందుచున్నదే!

తురంగప్రయాతము.

ఔర, యెంత కార్య మయ్యె! ♦ నాత్యజ్ఞ వధించు నీ
క్రూర కర్మ మెట్లొ నర్తు ♦ గోపికా మనోహరా?
చేరి వీనిఁ ద్రుంపఁ బోవఁ ♦ జేతు లాడ నక్కటా
యూరకున్న సద్రవతం బ ♦ హో! వృథా యగుంగదా.

ఆ! ఏమీ! ఏనిప్పుడు పుత్రేషణా ప్రతిబంధంబున వ్రతం బుజ్జగింతునా?
కటకటా చిత్తమా! నీ కీ భ్రాంతి యేల?

ఉ. పుత్తుఁడ పుత్తుఁడం చకట ♦ పొక్కెదు నీవిటుమాటిమాటికి
పుత్తుఁడు నీవు నొక్కతఱి ♦ బుట్టిరే? యొక్కటఁ జావఁబోదురే
పుత్తుఁడెవండా నీవెవరొ ♦ పుట్టకపూర్వ మొకింత నేడు నీ
పుత్తుఁడనంగనే బ్రమసి ♦ మున్నెదె మోహమహంబు రాశిలో?

ఉ. ఎందఱు పుట్ట రీ జగతి? ♦ నెందఱు కల్గరు? మున్ను పుత్తులం
చెందఱు భ్రాంతిఁజెందరు? గ ♦ ణింపుము వారలు చావకుండిరే

వందలు సేయు వస్తుధన ♦ వాహనముల్ వెనువెంటఁ బోయెనే?
కొందలమందెదేల వినఁ ♦ గూడని కల్లజగంబు నమ్ముచున్ 46

క వి రా జ వి రా జ త ము.

సతిసుతసోదర బంధుహితాదుల ♦ సంఘమునందలి భ్రాంతిని నీ
గతివెతనొందుట మాధ్యమనందగుఁ♦గాదె? వివేకుల కార్యమె, హా
హితవుగఁదెల్పిన స్వరూపబోధ యొ ♦ కింతయు నెప్పుడు నీడకువే
సుతునివధింపవె; శోకమడంప ♦ వె; చూటి పరాత్పరునం దిడవే.

మోహి—(తనలో) ఔరొ! యీతని వైరాగ్యం బెంతయుఁ గొనియాడఁ దగి
యున్నది. నాయత్నం బిప్పటికి వ్యర్థమైవట్టులే యున్నది.

సక్కా—పుత్రకా! యింక సిద్ధంబుగ నుండుము.

శి. హా పరమాత్మ! యాశ్రితజ ♦ నావన! యచ్యుత! దీనవత్సలా!
యీ పసికూన దోష మొక ♦ యింతయెఱుంగఁడు; మద్వ్యతార్థమై
యీ పరమేష్ఠిపుత్రి వధి ♦ యింపుమటన్నను నిట్లు పూనితిన్
పాపవిదూర! వీనిని గృ ♦ పామతి నీ దరిఁజేర్చి కావవే. 48

(అని యొక్కవ్రేటు వేయఁగా కంఠమున కేమాత్రము పాదఁ గలిగింపకయే
ఖడ్గము విఠిగిపోవుచున్నది. దీనిచేత రాజు విస్మయంబంది తనలో)

అక్కటా యిదియేమి యాశ్చర్యము! రణరంగమం దనేకులగు శత్రురాజుల
శిరంబులెల్ల ఖండతుండంబులుగ నటికి వన్నెకెక్కిన యీ యాయుధం బిట్లు
లీ పసిపాలుని కంఠముపై వేసినమాత్రంబున విఠిగిపోయెనే? ఇందు కేమనవచ్చు?
(అని దానిం జేతఁగొని) అక్కటా ఖడ్గమా! యిట్లు తునియలైతివా?

చ. సమరమునందు శత్రువుల ♦ సత్యవిదూరులఁ గ్రూరకర్ములన్
గుమతుల నెల్లఁ ద్రుంచి నుతిఁ ♦ గొన్న నినుంగొని నిర్మలాత్మ నీ
సుమసమదేహుఁ ద్రుంపఁగనుఁజూచితి నం చిరువ్రయ్యలైతె? న్యా
యమ యంది? సద్వ్యతార్థ మకటా కరుణించి తుమించుఖడ్గనూ!

(అని ఖడ్గమునకు మ్రొక్కుచున్నాడు.)

మోహి—అవునవును. ఆ భిక్షము ముందే తీసుంచినది యీ బాటని. భూపాలా!
 నీ విచ్చట నొక్క ధర్మం ఔటుగవలసియున్నది. ఏమనః—భోకంబున నేర
 ఘోర దాహం దురిందీయబడునపు డాతఁ డేకారణంబుననేని మృతుండు గాని
 యెడ నాతండు నిజంబున నిర్దోషియనియు, నాతఁడు శిక్షింపబడుట సర్వ
 సాక్షియగు పరమేశ్వరుని సంకల్పము కావనియు, దలంచి యాతని నిర్దోషిగా
 నిశ్చయించి మరల సురితీయక విడుతురు. ఇది రాజనియతి. ఇట్టి ధర్మానుసరణం
 బుగ నీ ధర్మాంగదుం డీవుడు రక్షింపబడుండు. కావున నీతని విడువుము.
 ప్రతం బటుంచి మన మంతఃపురంబునకుఁ బోవుదము రమ్మ.

రుక్కా—ముద్దరాలా! ఈ ధర్మాంగదుండు దోషియని శిక్షింపుచుంటినా? ఇప్పుడు
 నిర్దోషియని రక్షింపనుంటినా? మద్భ్రతనిర్వహణార్థంబుగ నీతని యనుమతి
 చొప్పున నిట్లొనర్చుచుంటి. ఇందు నీ ధర్మోపదేశంబులేల? చాలింపుము. (అని
 వితిగిన యాయుధము నావలఁ బడవైచి) నేవకా! విల్లునమ్ములు నొనిరమ్ము.
 (అని యాతఁడు తెచ్చి యొసంగఁగా దీసికొని) హృదయమా! నీవు కలవర
 మందకుము.

ఉత్సాహవృత్తము

శ్రీధరుండు భక్తవరుల ♦ చిత్తవృత్తు లెప్పుడు
 శోధనం బొనర్చి పిదప ♦ సుఖము లిచ్చుఁ గావున
 బాధ కాదు నేఁ డిదెల్లఁ ♦ బంకజాక్షు కృపకు సల్
 సాధనం బటంచు నీవు ♦ ధైర్య మొందు డెందమా!

50

హస్తమా! నీ పరాక్రమము చూపుట కిదియే సమయము.

లయగ్రాహి

హుమ్మనుచు శత్రునిచ ♦ యమ్ము నెగ జమ్మి సమ
 రమ్మున జయమ్ము వెద ♦ చిమ్ముము కరమ్మాః
 ముమ్మరపు మోహమక ♦ రమ్ము వడి మానసగ
 జమ్ము నిహసాఖి సలి ♦ లమ్ము

జమ్మనుచు జ్ఞాననిక ♦ రమ్మను సుదర్శనవ
 రమ్మన రణమ్మన జ ♦ య మ్మిపుడు కొమ్మా
 అ మ్మకరమున్ దునిమి ♦ నెమ్మదికి శాశ్వత సు
 ఖ మ్మొసంగు నీకిది ఘ ♦ నమ్మగు కరమ్మా!

51

పుత్రకా! నీ విచట నిలుపుము.

ధగ్గా—చిత్తము. ఆలాగే చేయుచున్నాను.

రుక్కా—(శరము నుద్దేశించి) అక్కటా శరమా! నీవేమిచేసెదోకదా.

మ. పరమాన్లుదముతోడ నిక సుహృదుగాఁ ♦ బ్రాణాప్తుఁగా భాతఁగా
 జరకాలంబు వహించితిక మఱియు నా ♦ జీవంబకా నెంచితిక
 శరమా! నాపయి నాగ్రహింపక మదిక ♦ సంకోచమున్ లేక నీ
 చిరసాహర్దవిశేషతక సుతుశిర ♦ చేదంబుఁ గావింపుమా 52

హా! జగద్రక్షకా! (అని శరంబును బాలుని కంఠముపైఁ బ్రయోగింప
 గా నది పుష్పహారమై వాని కంఠంబునుఁ జుట్టుకొనుచున్నది. అదిచూచి) బౌరా!
 యిది యెంతచిత్తము! ఈ శరంబయిన వీనికంఠంబును దునుమక వైమిక్తిలి తా
 నొక పుష్పహారమై వీని కంఠంబునుఁ జుట్టుకొనుచున్నదే! అక్కటా శరమా!

చ. ప్రియసఖి వాదులాడుటలు, ♦ పెల్లుగఁ బట్టపుడేవి నొచ్చుటల్,
 నయరతుఁ బుత్రుఁజంపఁగఘ ♦ నంబుగ నిన్గొని వేడికో, లయో
 మయతను వించు, నిందులకు మానసమొప్పమి, నొర యిట్టులొ
 నె? యనుచు సౌమనస్యమువహించియయోమయునన్నొనన్చితే?

ఇప్పుడు నే నేమి చేయుదును? (అని తనలో)

త ర లి పృ త్త ము

తల్లి, సుతుఁడు, తండ్రి మఱియు ♦ ధాతృసుతయు నొక్కటన్
 వల్లె యనుచుఁ బుత్రుఁ దునుమ ♦ వాంఛఁజేసి యుండఁగా
 నెల్లనిగతి నమ్ము లకట ♦ యూఱకయె తలంగెడున్.
 నల్లదొర పరమొసంగిన ♦ నంబివరము కానటుల్.

54

మ. కలకాలంబు భరించినక బెనిచినక ♦ గష్టంబులక గాచినక
జెడుకాలంబు తటస్థునయెడ ని! స్త్రీ యంచు సామ్యాత్మకుల్
చెలికాండ్రాపు లుబంధులుక విడుచుటల్ ♦ సిద్ధం బెయాఁగానియా
పలుకక లేని యచేతనంపు శరముక ♦ బాసంగదా వైవమా!

నే నొనర్చు వ్రతమునం దేమైన దోషంబు కలిగియుండునా? అట్టిజేమియుఁ
గానరాడే. హా పరమాత్మా! ఆపద్బంధనా! దీనశరణ్యా! నే నెవ్వనివాడ
నగుదు? నేఁడు న న్నిట్లు లేల యలయింపఁ జొచ్చితివి? నన్నుఁ బరిశోధింపఁ
దలఁచియే యిట్టి యిక్కట్టులఁ బెట్టి గట్టువడం జేయుచుంటివా? వీనిశరంబెంత
యు ఖండింప శక్యంబుగాకయుండె. ఖండించినగాని నా వ్రతంబు నెఱవేఱదయ్యె.
ఇట్టిసమయంబున నీ దీనుని మొఱాలకించి దీనవత్సలుండను బిరుదు నిలుపుకొమ్ము
డి. హా! విధినేమియందు? మది ♦ నారటమెట్టులు డిందు? నింక నా
యీవెతకేదిమందు? మఱి ♦ యెవ్వరితో మొఱవెట్టుకొందు? నీ
వీవగ నూరకుందు విది ♦ యేటి తమాష బలే కుసందు? దా
సావనుడన్న నీదు బిరు ♦ దాంకము భద్రము! దీనరక్షకా! 56

(అని మఱియొక ఖడ్గముం గైకొనుచున్నాడు.)

మోహి—కటకటా, కఠినహృదయా! వేటొక ఖడ్గముం గొని ఖండింపఁబోవుచుంటివా?
ఆ యచేతనంబగు శరంబునకైన గనికరమువుట్టె గాని నీహృదయపాషాణంబు
కరగదాయె! ఈఘోరకృత్యం బీశ్వరప్రీతికరంబగు నేని యాశరం బట్లు పుష్ప
హారమై వీని మెడం జుట్టుకొనునా? నీ విందు కేమనియెదవు?

రుక్కా—ఏమందునా? నీవు కేవల మనుష్యమాత్రురాలవు కావనియు, మాయా
స్వరూపిణివనియు, నిదియెల్ల నీ మాయావిశేషంబనియు ననెద. (రాద్రముతో)
నీవింక నన్ను సమీపించి యడ్డదిడ్డంబు లాడకుము. నాచేతిలోని యిది ఖడ్గం
బని యెఱుంగుము. నాపురే! నిర్మలచిత్తంబున మాయారహితుండగు బరాత్పరు
నెప్పు డారాధించు నే నీ తుచ్ఛమాయావిచేష్టితంబులకు వెఱుతునా? హా
గజరాజవరదా!

గదే; దుష్టనాశా! విగాట్పూరుషా! విశ్వరూపా! జగద్రక్షకా!
 వేదవేదాంతవేద్యా! పరంధామ! జ్యోతిస్వరూపా! * జగంబెల్ల
 బుట్టింపఁగాఁ బెంపఁగాఁద్రుంపఁగా నీవకావే! జగన్నాయకా! యార్
 రక్షామణీ! కామితార్థప్రదా! యిట్టి లోకాధినాథుండవైయొప్పు నీ
 దివ్యరూపంబు మాపూర్వపుణ్యంబునంజేసి నేడిందు మా కన్నులా
 రంగఁ గన్గెంటిమయ్యా! దయం జూడుమయ్యా దరిం జూపుమయ్యా
 మముం గావుమయ్యా * కృపాసాగరా! దాసహృద్దేహవత్తీ!!
 జగదీతకీర్తి! నమోదీనబంధూ! నమోష్టానసింధూ! నమోభక్తనేతా!
 నమోముక్తిదాతానమోసచ్చిదానందమూర్తి! నమస్తే నమస్తేనమః.

విష్ణు—రుక్కాంగద భూపాలా!

ఉ. మెచ్చితి నీదు వర్తనకు ♦ మెచ్చితి నీదగు సాధువృత్తికి
 మెచ్చితి నీదు యోగ్యతకు ♦ మెచ్చితి నీ సుజనానురక్తికి
 మెచ్చితి నీ వ్రతంబునకు మెచ్చితి భక్తికి; మెచ్చి సద్వరం
 బిచ్చితి; మీరలెల్ల సుఖ ♦ యింపుచు రాజ్యసుఖంబులందుఁడి. 6!

రుక్కా—మహాప్రసాదము, ఆశ్రితవత్సలా!

విష్ణు—రాజేంద్రా! ఏనొక్క రహస్యంబు నెఱిగింతు వినుము.

—* మా ని నీ వృత్తము *—

నీ నిజభక్తిని నీదు సువర్తన ♦ నీ వ్రతనిష్ఠఁ గనుంగొనఁగక
 మానినిమోహినిబ్రహ్మసృజించి క్ర ♦ మంబుగనీదరికిఁ బనుపక
 గానివిధంబులఁ గాఁటియవెట్టియ ♦ ఖండశ్రమంబుల నిష్కలచేక
 గానియమాయకురాలిదిమోహిని ♦ కంటకురాలనియెంచకుమీ

ఈ యువతి నిర్దోషి. నీ సంధ్యావశ్యాది నూర్పుచుభార్యల మరలఁ జేకొని

తొల్లిఁటియట్లు గౌరవించి యేలుకొమ్ము. మఱియును

మె. స్రష్ట నిన్నుఁ గూర్చి ♦ సృష్టించె నిక్కాయఁ

గాన యొరుల సొత్తు ♦ కాదు సుము

అఖిల ధర్మ వేత్త ♦ యనుపమ నుతశీల

నీకుఁ దగిన కాంత ♦ నిర్మలాత్మ!

62

కావున నీ తరుణీమణిని నీ పట్టమహిషియగు సంధ్యావళితో సమగౌరవంబున నేలుకొమ్ము.

రుక్కా—చిత్తముమహానుభావా! దేవరయాజ్ఞ శిరసావహించి యట్లే యొనర్చువాడ.

విష్ణు—విధివ్రాలుచొప్పునమీరీలోకంబుననుండువఱకును గాజ్యసుఖంబులనుభవింపు చుండి యంతంబున నాసన్నిధినిఁ జేరఁగలరు. మీర లింక నేమైన వరంబులఁ జేడవలతురేని యడుఁగుఁడు. ఒసంగ నిచ్చవహించియున్నవాడ.

రుక్కా—మహానుభావా! ఆశ్రితకల్పభూటా! నాకు వేటువరంబులే?

—* మా ని నీ వృత్తము . *—

నాప్రియపత్నులు నావరపుత్రుఁడు♦నాహితబంధులునేనుబ్రజల్ శ్రీపతి! నీ వదచింతన వీడక ♦ చిత్తము లెప్పుడు నీకడనే కాపురముంచి, దృఢంబగుభక్తి న ♦ ఖండనుభాప్తిని గాంచునటుల్ పాపవినాశ! మహేశ! పరేశ! కృ ♦ ప దయ సేయ వె లోకపితా!

విష్ణు—సంధ్యావళి! నీ వేమి కోరెదవు?

సంధ్యా—భక్తజనార్తిహరణా! రమారమణా!

మ. తరుణుల్ విద్యలనేర్చి, వేత్తలయి, మ ♦ ద్రాజ్యంబునందెట్లు స చ్చరితంబుల్ బరింపంపుచు ♦ విభులకు ♦ సంతోషముంగూర్చుచు స్వరపూజానిపుణైకచిత్తలయి స ♦ ద్వాపారపారీణలై యిరవొండఁ వరమీఁగదే గుణనిధి ♦ యీశా! జగన్నాయకా!

విష్ణు—బాలకా! ధర్మాంగదా? నీ వేమైనఁ గోరెదవా?

ధర్మా—భక్తవత్సలా? కరుణాకలాపా! నా వేమి కావలయును?

ఉ. పిల్లలు తల్లిదండ్రులను ♦ బేర్చిని వైనములంచునెంచి, తా
మెల్లడ వారిచిత్తముల ♦ కెక్క నటంపుచు, మత్పురంబునకొ
సల్లలిత ప్రచారులయి ♦ శాశ్వతసౌఖ్యము లందునట్టులు
త్ఫుల్లసరోజనేత్ర! సుర ♦ పూజితగాత్ర! యనుగ్రహింపవే. 65

విష్ణు—విధితనయా! మోహినీ! నీయభీష్టం బెట్టులుండె?

మోహి—కపటనాటకమూత్రధారి! కలుషభయవిదారి!

ఉ. ఆ విధియాజ్ఞచొప్పున ధ ♦ రాధిపుచెంగట నే నటించిన
ట్లీ వివరీతభంగి భువి ♦ నేసతియుగ్ గొనకుండుమాడ్కి నీ
భూవర సత్కథాశ్రవణ ♦ పూతమనస్కులు క్రూరచిత్తయం
చో వరదాత! నకదలఁచ ♦ కుండెడుమాడ్కి ననుగ్రహింపవే.

విష్ణు—కౌరా! మీరుకొరినవరంబులు మిగుల క్షామనీయంబులు. అట్టులేయొసంగితి.
రాజచంద్రమా! మరియొక విశేషం బెఱింగింతువనుము. నీ విఘ్నేఢీ హరివాసర
వ్రత మాహాత్మ్యంబున సర్వజనమాన్యచరిత్రుడ వయితివి. కావున

చ. బుధజనవంద్యమై సుజన ♦ పూజితమై తగు నీచరిత్రముకొ
బదఁపడి యెవ్వరేనియు న ♦ వారణభక్తివిశుద్ధచిత్తులై
చదివిన వ్రాసినకొ వినినఁ ♦ జాలగవారలుభోగభాగ్య సం
పదలఁ జిరాయువుకొ గలిగి ♦ వర్ధిలుచుండెదరెట్లు మత్కృపకొ.

నేను పోయినచ్చెద. మీరు సుఖంబున నుండుడు.

(అందఱు నమస్కరించుచున్నారు. విష్ణుమూర్తి యంతర్ధానుం డగుచున్నాడు.)

రుక్మా—సుఖాలారా! పరమేశ్వరానుగ్రహంబున మనమిప్పటికి ధన్యుల వయితిమి.
నేను బహుకాలం బీ రాజ్యంబెల్ల వహించి యలసియుంటి. కావున నిపు డీ
పుత్రుని యువరాజ్య పట్టాభిషిక్తునిఁ గావించి యే నీశ్వరధ్యానైకరతుండనై
యేహండఁ గుతూహలంబు గలుగుచున్నది. ఇందుకు మీ యభిరుతంబేమి?

సంధ్యా—ప్రాణేశ్వరా! అట్లే కానిండు.

మోహి—నేను దేవర చిత్తానుసరణంబుగ వర్తించుదానఁ గాని వేఱుకాదు. అట్లే యొనర్పుఁడు.

రుక్కా—పుత్రా! నీ యభీష్టం బెట్టులుండె?

ధర్మా—జనకా! నాకు నీ యాజ్ఞాపరిపాలనంబునకన్న భాగ్యం బేమికల్గు? దేవర చిత్తానుసరణంబుగ నొనర్పుఁడు.

రుక్కా—అట్లులైన నీవుడే చని యువరాజ్యపట్టాభిషేకోత్సవము గావించుము రండు.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀
ద్వితీయరంగము పట్టాభిషేక మండపము.
 ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ప్రవేశము—రుక్కాంగదుఁడు, గుణనిధి, సంధ్యావళి, మోహిని, చకోరాక్షి,
 పద్మగంధి ధర్మాంగదుఁడు, బ్రాహ్మణులు మొదలగువారు.

అందఱు—(ధర్మాంగదునిఁ బీఠముపైఁ గూర్చుండఁబెట్టి)

ధర్మపరిపాలనశీలా! ధర్మాంగద భూపాలా!

చ. ధరకు ముదమ్ముగూర్చి, విబుధ ప్రజమ్ము సుఖులంబొనర్చి, సత్పురుషులనాదరించి మునిధి ముఖ్యులపూజలొనర్చి యార్తుల గ్రహణనుబ్రోచి నిన్నుఁ గలకాలము నెల్లరుమెచ్చు బృథ్వి నీ శ్వరకృప నేలుమయ్య నరధీపాలక! సజ్జనగణ్య! బాలకా. 68

క. శ్రీరమణీ ప్రియరమణా!

సారసదళనయన! మోక్షాధననిపుణా!

సారాశ్రితభవతరణా!

యూరీకృతభువనభరణ ధీయురగపశయనా.

మాలిని.

శ్రితజనపరిపోషా ♦ సిద్ధచేతోవిశేషా
పతితజనవిశోషా ♦ భౌస్సుర ద్వివ్యవేషా
అతులిత మృదుభాషా ♦ యార్యహృత్కంజ పూషా
కృతమణివరభాషా ♦ క్షీణితాపారతోషా.

70

([32] అందఱును ధర్మాంగదునిచే బుష్పములు చల్లు చున్నారు.)

గద్య.

శ్రీమ దుమారమణ కరుణా కటాక్ష పాత్ర శ్రీ వత్ససగోత్ర బేతపూషి
వంశ క్షీరపారావార రాకాసుధాకర మల్లేశ్వరామాత్యపాత్ర,
నిరంతర శివారాధనపరాయణ లక్ష్మీనారాయణామాత్య
చతుర్థపుత్ర, గుణకదంబ లక్ష్మ్యంబాగర్భ సంభూత,
సుజనవిధేయ, భగవంతాభిధేయ ప్రణీతం

బైన రుక్మాంగద నాటకంబున నిది

షష్ఠాంకము.

సంపూర్ణము.

పీ ఠి క.

రంగస్థలముం దచ్చటచ్చటఁ బాత్రములు పాడుట కనుకూ
లించునట్లు కథాసంబంధముఁ గల కొన్ని పాటల నిచట వ్రాసి
యుంటిని. ఇందు మొదటి మూడుపాటలలో ఒకటిగాని రెండుగాని
నాటకారంభమందు సూత్రధారుఁడు పాడఁదగును. రంగస్థలముం దే
కారణముననైన విరామముగలప్పుడు స్వప్రయోజకత్వ పకట నా
ర్థముగను, సభ్యహృదయ రంజనార్థముగను సూత్రధారుఁడు నే
పథ్యమందుఁ బాడుట కనుకూలపడునట్లు నం. 30 మొ 36 గుల
పాటకుగల పాటలను వ్రాసియుంటిని వీనిలో నొకటి రెంటిని మాత్ర
ము పాత్రలకొఱకై సూచించితిఁ గాని యిట్టివి పాడుటకుఁ దగిన
వేషధారులు దొరకుటయరిది. వీనియందు ఆవర్తనియమమును,
మాత్రాకాలంబును లఘుద్రుతసహితంబుగఁ దెలియఁబఱచియుంటిని.
వీనియందు దీర్ఘాక్షరముల చెంత (,) ఈ గుర్తులెన్ని యుండిన నన్ని
మాత్రల కాలమని గ్రహింపవలయును. దీర్ఘాక్షరములమధ్య ఘాత
వచ్చినప్పుడు దానిని హ్రస్వముగ వ్రాసి ఘాతపడనలయుచోట పై
గుర్తును వ్రాసి యుంటిని. స్వరములపై యీ గుర్తులు
గలప్పు డవి పైకాలస్వరములని తెలియవలెను. ఈ 36 పాటలుగాక,
పాటలుగాఁ బాడఁదగిన 30 వృత్తములు గ్రంథమందు వ్రాసియుంటిని.
గుణగ్రహణపారీణులును, గానవిద్యా విశారదులును అగు విద్వా
ను లెల్లరు నిందలి లోపంబుల మన్నింప వేడుచున్నాఁడ.

బెజవాడ, }
8-8-1916. }

ఇట్లు బుధజన విధేయుడు,
బే త పూ డి భ గ వం త రా వ.

దాన పాటలు. దా

పుట. పాట.

1 [1] సూత్రధారుడు. —*కన్నడరాగము—ఆదితాళము*—

ఆనందమయ్యరా । ఆనందమయ్యని కరుణారసభరమున. నా.

దాన భర్తములకువన్నె కెక్కిని-దానమూర్తులనఁగఁ బేరుఁగాంచి
మానసియులైన సరసగుణప్రధానులిటకు దయతో విచ్చేసిరి । ఆనం.

1 శక్తికల్గినందులకుఁ బరేళుని - భక్తికన్న నితర మొల్లమనుచును ।
రక్తి నతనిఁబాడి పాడి జీవ - న్ముక్తులైనభక్తులిచటఁజేరిరి । యానంద.

2 ముద్దులొల్కుపదములతో రవపాడి - యద్దినటులు పద్దెములను
గూర్చుచు । బెద్దలైన కవివతంసులెందఱి - యిద్దినమున సభనలంక
రించిరి । యానంద.

3 ఎంతకార్యమైన భరమనక గో - రంతలోనె తీర్చినేర్పరా భగ
వంతుడే సానుగ్రహుడై మా-యంత రంగ వర్తియౌచు నిలిచెను । ఆ

[2] సూత్రధారుడు. —*హనుమతోడిరాగము—ఆదితాళము*—

పరాత్పరా! బ్రోవరా । కని । కరానను సిరిదొరా!.

లిరాన, కని, కరానమా । వరాలి-డరార - వరాల-దొరా! నే. ప

1 ఏలఁ గరుణా జాల! నినునే-వేళ నమ్మినామురా । బాలకావళి
పల్కులెల్లను - మేలుమేలనఁజేయరా । పూలతోడఁ - బూజనీతుము
చాల నిన్నే-స్మరణచేతుము । జాలమింక చేయకయ్య వరదా! పా
లగోపాల! గోపాలపాల! పరా.

[3] సూత్రధారుడు—*సింహేంద్రమధ్యమరాగము—ఆదితాళము*—

శంకర! భక్తవ- శంకర! శ్రీకర! శంకర! భవనా - శంకర! దేవా.

1 పంకజ చరణా - భవభయ నాశనా-సంకట హరణా - స్వామి
దయాశూ! శంకర.

- 2 దానవభంజనా-దీనజనావన|మానిసుపోషణా-మానితసుగుణా!శం
 3 ఈశ | శ్రీభగవంత-దాససుపోషా|వాసవసుత! స-ర్వేశశచరేశ!..శం.
 (సూత్రధారుని పాటలకు సూచన లీయఁబడలేదు. వీరికి చూడఁడు.)

7 [4] రుక్మాంగదుఁడు —*బేహగ్ రాగము—అదితాశము*—

అందంబైనది సుమము | యే | మందును దీని సరసము
 డెందంబున నా - నందంబును డెం - పొందఁజేయు నిది నిజము.

1 అందంబగు నగలందు-తళుక్కు మ-నందగి యున్నది సుమము |
 సుందరయువతి య-నందగు నతిశిర -మందిది నిల్చిన ఘనము. అం.

10 [5] —*ఖరహరప్రియరాగము—ఏకతాళము—(త్రిశ్రజాతి.)*

(రుక్మాంగదుఁడు, సంధ్యావళి, సాహిత్యముమాత్రమే పాడవలెను.)

పాపపాప - ధనా - నిదపా - మగా, - మగర్, , , , .

శ్రీకరా - శుభా - కలరా - నమో, - నతిమో, , , , .

1 దామ దామ దామ దామ - ధనా - సగరిసా | సాస స రి స -
 నేర మే ర బ్రోవ రా - కృపా - అలకరా | ధీ ర, యఘవి -

నీ ని నిసని - దాద దనిదపా: 3 | సా నీ దా నిదపా, , ,

మార నిగమ - సార గలవరా | మారా కా అలరా -

సా నీ దా నిదపా, , , సాస మగరిసా. 4

సారాచా అలరా - రార సుఖకరా.

2 పంత మింత నేయ మేర గాదురా | ఎంతయును భ-జింతుము
 భగ - వంత దాసనుత | శాంతా కా రా - చింత దీర్చి - సం
 తస మిడరా. శ్రీకరా.

(ఇష్టమైనవార లీ యింగ్లీషుపాటను వైమట్టు ప్రకారమే పాడుకొనవచ్చును.)

సూత్ర— Bless our Society God! Creator!.

For your beloved look we always look -
 clear the faults and-give us free thoughts in -
 all that we enact- Almighty! and- Omnipresent!
 all is this, we all now meant-make us all pleasant.
 Bless.

11 [6] శుకయోగి, —*మాయామాతృవగౌతగాగము—ఏకతాళము*—

నారాయణా నాగాయణా - నారాయణ శ్రీమ, న్నారాయణా.

1 ధనధాన్యంబులను - మఱి - దారసుతాదులను | ధనముగల
గల్గినను - నిను - ననుదినమును మది నిల్పిన జాలును, నారాయణా

16 [7] శుకయోగి. (పైపాటలోని చరణములే.)

నారాయణా నారాయణా - నారాయణ శ్రీమ, న్నారాయణా.

2 ఇడుములు కల్లునెడక - ఆవియుం బ - రిక్షక యనుచు నెడక
గడునిశ్చలత గుఱిక - దొలగక - కార్యసిద్ధినిందంగా మేలగుక

3 ఎంతటి ఘనుడైనక - భర - జీశ్వరుడే యైనక
వంతలు తప్పవలక - భగ - వంతుని కలచిన శాంతి లభించును. నా.

28 [8] నారదుడు. —*హనుమతోడిరాగము—ఏకతాళము—చతుశ్ర జాతి*—

శంకరా - రిపు - జాలభయంకరా.

పంకజాక్ష! భవ - పాశనా శంకరా. శంకరా.

1 సుజన వినుత పద - సూరిజనాభయద | త్రిజగదభీష్టప్రదా -
శుభదా. శంకరా.

2 మదన దమన మనా-మానిత సుగుణా | మదగజ రిపుదమనా -
రమణా. శంకరా.

33 [9] నారదుడు. —*భన్యాసిరాగము—ఆదితాళము*—

సర్వవ్యాపకుడైన యీశ్వరా - శరణ శరణ జేవా!
సర్వాధాపకు సర్వేశ్వరుడును - సర్వశక్తుడుగుదు పీవె తండ్రీ. స.

1 తనదైవంబని పరదైవంబని - తగువులాట తగునే?
కనుగొన సర్వవ్యాపకు డొక్కని -కంటె నుండనగునే? యీశా.స.

34 [10] యముడు. —*ముఖారిరాగము—ఆదితాళము*—

బౌరా! యెంతవచ్చె | నా | యాశలెల్ల బోజొచ్చె. బౌర.

ఆ రాజేంద్రుని ప్రత మహిమను - నా రాజ్యంబిట్లు కాగేల్లెను,
తేరా? నాకొక దరిజూపగ - ధీరాగ్రగణ్యులెవ్వరిలూ. బౌర.

1 అన్నా! యిచ్చటివారలె చను - చున్నా రిట్టివిత కల్లుట ।
యెచ్చ డైన మీరలిలలో-కన్నాచే? విన్నాచే? తెల్పచే? బౌరా.

36

[11] a —*ఖరహరప్రియరాగము—ఏకతాళము*—

యమ—సెబాసు! ధాత! చాలయా-మంచి-జేసినాడ వింక నన్ను
బంపుమీ । దొడ్డ । ప్రభునిగఁ నన్నొనర్చినాడ వహహా. సెబా.

బ్రహ్మ—ఆహా! యిదేమిశమనా?—యింత యారటంబుఁ జెందగీకుఁ
దగునా? బౌర । సాహసంబు లిట్లు నీవు చేయనగునా? ఆహా.

యమ—ఆతఁ డిట్లు వ్రత మొనర్చుటేమి? - దీని - చేతనాదు లోక
మిట్లు లాటయేమి? సెబాసు.

బ్రహ్మ—(తలయూచి యూరకున్నాడు.)

యమ—చేతకాని వానిఁ బోలియుండనా? - దీని - చేతనాదు లోక
మింక నిల్వఁగల్గునా? సెబాసు.

బ్రహ్మ—కీడుపేలు లేరికైన గల్గవే? - వాని - కొడి యిట్లు బేలగు
చుంటతగవే. ఆహా.

36 [11] b యముడు. —*మాళవగౌళరాగము—ఏకతాళము—చతురశ్రజాతి*—

ఏమియిట్టి రాజునుంచి ఫలము?—నా—కేమితో-చదయ్యె దీనిగుణము ।
నీమనంబునందు దీని-కేమి యెంచినావొ కాని । రామరామ నేను
వట్టి - రట్టుపాలు గాగనయ్యె. నేమి.

1 ఆతఁడిట్లు వ్రత మొనర్చుటేమి?—దీని-చేతనాదు లోకమిట్లు లేమి?
చేత కానివానిఁబోలి- చేతులొగ్గి యుండఁజాల । ధాతనన్ను బంపు
నీకుఁ- దండమయ్య చాలుఁజాలు. నేమి.

(ఈ 11 a b లలో నొకటిమాత్రము పాడినఁ జాలును.)

39 [12] యముడు. —*కాఫీరాగము — ఏకతాళము - చతురశ్రజాతి*—

1 ముల్లోకములకెల్ల-మూలమైనధాత । యల్లభూపుక సాధింపఁడే?
నా-యాసలెల్లఁ దీర్పఁడే?.

2 ఈతనిమాయచే-నాతండ్రెరానిమ్ము ! పాతాళ మంటద్రొక్కనే-
బహు - బాధలను బెట్టనే?

3 కటకట యతడు నా - కంటనే పడనిమ్మి । పెటపెటమన
బేల్చనా? - మఱి - పెక్కు వెతలఁ జెట్టనా?

41 [13] మోహిని. —*ఖమాచిరాగము—ఏకతాళము—త్రిశ్రజాతి*—

బళిబళి సుచరిత్రముల్-నీ-పలుకు లతి విచిత్రముల్ । ఇలనృపతు
లనంగనే మా-నీంద్రులె జనకా? బళి.

1 పొంగడే? కలంగడే? రు - క్కాంగదుడనఁ ధీరుడే? అంగనల
నెఱుంగని ఋవ్య-శృంగుడ జనకా? బళి.

2 తుంటవిల్లుడల్పుడే? పె-న్నంటిగలి సల్పుడే । నాకంటఁబడిన
యంత వీని - గర్వముకొ వదల్పుడే? బళి.

44 [14] కారపులు—*నాధనామక్రియరాగము—ఏకతాళము—త్రిశ్రజాతి*—

మా పాలియంకన్న శరణు । ఏ । పాప మెఱుంగమిలను. మా.

1 కొబ్బరి కాయలు-కొల్లగ నీకిచ్చి గొబ్బన నెప్పుడు కొల్లుము
దేవా । దబ్బనరమ్మ-దరిజేర్చు మమ్మ-నిబ్బర మిమ్మ-నీదే భారమ్మ. మా.

2 యేడు కొండలవీఁద-యెలసినదేవా । తోడు నీడ మాకు-దొర
పేవ కానా । నేడిటు రావా? నెమ్మది నీపా? గోడుపాపవా?
కోర్కె లేవా?. మా.

53 [15] మోహిని —*బేహగ్ రాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి*—

ఎంతో సొంపైయున్నది - మది - కెంతో యింపైయున్నది.
వసంత మనంత లతాంత సంతతుల. నెంతో.

1 చల్లగాలి వేగ - నల్లకొని రాగ । ఉల్లముపొంగ బల్ రుల్లు
మనంగ హా. యెంతో.

2 కమ్మతేనెమెక్కి - నెమ్మిబొగరెక్కి । తుమ్మెదలఁతేడు
జుం - ఝుమ్మనగ నేడు హా. యెంతో.

3 సంతసించి శుకము - పంతగించి పికము । కంతుడే యీడ భ
గ - వంతుడని పాడ హా. యెంతో.

54 [16] మోహిని

—*సురటరాగము—ఆదితాళము.*—

ధన్యుడనంగ నతడే—జగంబున.

అన్యమెటుంగక - యల యువతీజన | మాన్యుడైన గుణ - మహి
తుఁ డొక్కరుడే. ధన్యు.

1 అల్లరిమారుని - యలయికలకుఁబడి - వెల్లువఁజేమై - జల్లనంగ |
మల్లడిఁగొనియెడు - పల్లవపొడికాఁ | గిళ్ళలాననఁగిసుఖింప లభించిన.

2 మక్కువఁగలచెలి - మడుపులందిచ్చుచు - బ్రక్కఁజేరియెకన
క్రమాడఁగా | గ్రక్కునఁబైకొని - కాఁగిటనలమి యా - చక్కుని
మోవి చు - రుక్కున నొక్కిన. ధన్యు.

3 చెంతనిలుచుప్రియ - కాంతలఁజక్కిలి | గింతలవింతల నెంతోతే
ల్పి | కంతురాజ్యమ - ల్లంతఁజూరఁగొను కాంతుఁడనంగ భగ -
వంతుడే యనఁదగు. ధన్యు.

సా, నిదప - మపధపా - మగప మరి | రీ, సా, - నిస | రిమప-రీ, మ ప ని
కూ, టముల - సురటియే - బలసాగస టం,చుక - మది దెలిసి - ప్రే, మఁగొని
సా, రిరి స- నిరిసనిదప- మ ప నిస రి సానిదప-ధప ,మగ రి -పమ రీ -
పా, టలను- మదిగఱచెడి- యువతుల ముదంబెసగ - నెదం , గదియ-సదయా-
రి స.

త్తుడే. ధన్యుడ.

56 [17]

—*శంక రాభగణరాగము—ఆదితాళము.*—

రుక్కా—మానిని యెవ్వరవే? గుణ - మండిత! పేదెదియే? యీ -
కానలఁబడి యను - మానములేక ప్ర - యాణమిదెచ్చటికే?

మోహి—ఎవ్వరైనవే? పే - దెదియొనీకేల? - యివ్వనభూమిఁ
జ - రింపఁగఁదగదె యి - కెవ్వరు నెవ్వలే?

రుక్కా—వనితరా! పతియెవరే? నీ - జనకుండేఘనుడే? వినవేడుక
త్త - లెనుదెల్పుమ నా - మనవిని విని వేగ.

(ఈపాటకొఱకుప్రసంగములలో * ఈగుర్తవఱకునువిడిచివేయవలెను)

మోహి—జనకుడల విధాన; నిజేచ్ఛం - జనదు నవివాహిత; ఆ
 కథి - మనమునఁబుట్టిమో-హినియనఁబడితి; ఏ-మనినీ కేల యిట?

58 [18] మోహిని. —*ధీరశంక రాభరణము— (ఘోరసీమట్టు) ఆదితాళము*—
 వింతవింత లాడితి - సంతసంబుఁ జూపితి | చెంతనట్టై చేరితి - చేయి
 బట్టవచ్చితి | తగుర! - తగుర? - పరులు - నగర? - ఔరా కన్న
 లుకానవా? | ఇనకులజూడవా? - యిచటఁబ్రభుడవా? - యింటెటి
 వాడవా? - మతిమఱచితివా? - మాతో నిటఁ దగువా? - చాల్ చాల్ పో.

(తెనుఁగుపాటల నియమములు ఇట్టి ఘోరసీమట్లయం దుండవు.)

59 [19] —*ధీరశంక రాభరణ గాగము—ఏక తాళము—త్రిశ్రజాతి*—
 మోహి—చాలయ్య రాజేంద్ర చాలు - నీకథ - చాల్చాలుపోపోవ
 య్యా | మేలయ్య! నీవెట్టి - మేలము లిట నిం - కేల చేసెద
 య్య? | యీ లీల వీడు మయ్య. చాలయ్య.
 రుక్కా—అక్కటకోమలియేలనన్నిట - లాడఁజూచెద? | ఎక్కు
 వామరువారిఁజొక్కితిని కేలఁ - జిక్కిలిఁగావఁగదే | నీకే | ద
 క్కితి నేలఁ గదే. అక్కట.

మోహి—నా కేలఁజిక్కఁగ - నీ కేలయ్యావెట్టి-పోకుమానుమయ్య |
 జోకతోనీకెల్ల - సుఖములొసంగన - నేకులులేరటయ్య? | యి
 ట్టి | సోకులుచెల్లనయ్య? చాలయ్య.

రుక్కా—కొమ్మరొ! నిన్నెద - నమ్మితి నీకు మే - నమ్మితిఁగావఁ
 గదే | నమ్మనేనీవాడ - నమ్మికనన్నేలు - కొమ్మనసయ
 మ్మిదే | కారు | ఇయ్యమునుజూపఁగదే. అక్కట.

62 [20] రుక్కాంగదుఁడు. —*దేహిగ్ గాగము—ఏక తాళము*—
 తలొదరీ! యిటు కనుమా - ననుదయఁ గనుమా - యనుమా - నము
 విడుమా.

1 (మిశ్రగతి) వేడి - వేడి - యోడి - నాడ - మోడి - చే

యఁ - జూడకే - (చతురశ్రగతి) వడికొ - మడికొ - గడుదయని
దుచుకొ - జూడంగదవే - శుభం బగుకొ. తలొ.

68 [21] —*ధీరశంక రాధరణ రాగము—ఏక తాళము—చతురశ్రజాతి*—

సాని - సగ్గామపా | మా | పాదాద్ద - పామాప - గమగరిసా. పా
పాప - దాదాద - నీనీని - సాసాస - నీనీద - పాదా - నిసానీదా
పా | పాదాద్ద - పామాప - గమగరిసా. సాని - సగ్గామపా.
పద్మ—అయ్యో | దయాళుడే

చకో— కాఁ డబద్ధ మబద్ధ మబద్ధమే,

1 పద్మా—అనాఁడు - మనల - మన్నింపఁ - గాలేదె? |

చకో— అనాఁ డిట్టి నాతి లేదయ్యెఁగా
పద్మా—హా! నాఁకుఁ డన్యఁడే?

చకో— సమ్మదగదె. అయ్యో.

2 పద్మా—లాలించి - బేలించి - పాలించఁ - గాలేదె?

చకో— మేలెంచి - కాదె కాఁ - గిలించనే |

పద్మా—అలించు నా మొఱు

చకో— వినఁ దగదె. అయ్యో.

70 [22] పద్మగంధి. —*అసానేరి—ఏక తాళము—మిశ్రజాతి*—

ప్రాణేశుఁ డొల్లని - బ్రతుకేల జగమెల్ల | బహు దుఃఖాకరమేనమ్మా.

1 మానినీకిని భువి - మానఘనములను || ప్రాణేశునేవయే - పరమార్థ
మమ్మా. ప్రాణేశుఁ.

73 [23] పద్మగంధి. —కాఫీరాగము—ఏక తాళము—చతురశ్రగతి—

ఎటులు సహింతు నో - యీశా యీ దుర్దశ? |

ఎటులు సహింతు - నే - నెటులు భరింతు. ఎటులు.

1 క్షటకట విభుఁడు పర - కాంత పా లగుట | నెటులు నే విఠ
దు? భువి - నెట్లు మనియుందు? ఎటులు.

74 [24] సంధ్యావళి. —కన్నడరాగము—ఆదితాళము.—

వినుడీ, యిం కేమి జరుగునో - కనుడీ - వేగిరపాటుమాని. విను.

1 వినుడీ - యొక్కింత శాంతిఁ గొనుడీ - సాత్తులగుచు నూరక
కనుడీ - మనగతి కొరులు కర్త - లనుటయెల్లఁ గల్గయని తెలియుఁ
డీ. వినుడీ.

81 [25] మోహిని. —*తోడిరాగము—ఏకతాళము—మిశ్రగతి.*—

పావనహృదయానా - ప్రాణేశ నిర్దను - భాగ్య మెన్నటికైనఁగాం
తునా? పావన.

1 మల్లెలు మొల్లలు చేర్తునా? - మంచిగమాలలు కూర్తునా? కొల్లగ
నీమెడ నుంతునా? మోవి - కొసరి కొసరి సొక్కింతునా. పావన?

2 కోరినిక గోగిట నుంతునా? - కొదమగుబ్బలచే హత్తింతునా?
నేరమాయంచుఁ బ్రార్థింతునా? నీ - నెనరున, బడిసుఖియింతునా?

3 వగలఁదల్చి మెప్పింతునా? ని - ర్వచనీయ గతులసోపింతునా?
ఋగులు కేలిటులు నేవింతునా? నీవె- భగవంతుఁడంచునులింతునా? పా.

87 [26] —*ఫరజురాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి.*—

మోహి—రాజేంద్రా! యీవిధితగునా? | యీ | యోజన నిర్విడ
నాడ నగునా? అహ. రాజేంద్రా.

రుక్కొ—రాజాననా! నిక్కో విడిచెదనా? | వి | బ్రాజితమదగజగమ
నా! యుడు. రాజాననా.

మోహి—ఒంటిగ నన్నిడిచి యొంటరిపైనిలిచి | మింటికైచూచెద
వే! అహ. రాజేంద్రా.

రుక్కొ—హరివాసరవ్రతము మఱచితిఁగావున | హరికరుణను వేడి
తి | యుడు. రాజాననా.

ఈ 17 పాటను పంచమాంకములలోని 4, 6, 8, పద్యముల ప్రారంభ
మందు వతునగా ఒక్కొక్క చరణము చొప్పునఁ బాడవలయును.

92 [27] మోహిని. — *భరణరాగము—ఏకతాళము—చతురశ్రజాతి*—

నాటిమాటలు మఱిపాయెనా? నేటికెవ్వరి వెళ్ళాయెనా? యల. నా.

వాటముగా ను - య్యాటలనాడిన | మాటలెల్లగూటా లాయె
నా? యల. నాటి.

1 పాయనె చెలివల - పాయెనె నిన్నెడ | పాయననుటయెల్ల పో
యెనా? యల. నాటి.

2 పలుకుపలుకునఁ జేసె - లాలకుననెడినాదు | పలుకులు ములు
కులై సోకెనా? యల. నాటి.

3 సంతసముగ భగ - వంతుని కథ లిపు | డంత పీనులవిందులాయె
నా? యల. నాటి.

95 [28] a — *అశానరాగము—ఏకతాళము—మిశ్రజాతి*—

రుక్మా—ఎంతగఁబక్కితివి - కాంతరీ! వింతలాయెనే. డెంత.

1 కంతుసుఖమేకోరి యె - క్రింతయుయోచింపకయె | పంత
గించి నీవిటులు - వింత వింతలాడుచు నేఁ. డెంత.

మోహి—ఎంతటిఘనుడవు - రాజా! రవితేజా! నీ. పెంత.

1 కంతుపారి కోర్వనంట - యింతి? నినుఁ బాయనంట | యంత
యుఁ గలసెమింట - వింతలాయె నేనిట్లంట, నీ. పెంతటి.

రుక్మా—2 అడవారి మాటలకు - నోడివ్యర్థమైనవార | లేడు లోక
ములలోన - నేడు నే నాడుఁగలరె. యెంతగ.

మోహి—2 అడవారితోడఁగల్గ - లాడినారిఁగూడి యిట్లు మోడి
నేయువాడేనాడు - లేడా? యోరేడా! తగునీ.

రుక్మా—3 కల్లలేమికాదు ని - న్నొల్లననుటయులేదు | అల్లనాడు
వ్రతమువిడ - నొల్ల నంటమఱచితినే. డెంతగ.

మోహి—3 మఱచుటలునీకేకాదు - మర్యాదయె మీయింటను ;
దొరలకును మఱియుస్వార్థ - పరులకుఁ బామరులకును నీ. పెం

(ఈ 28 a b లలో నొకటి మాత్రము పాడిన చాలును.)

95 [28] రుక్మాంగదుడు. —*సురటరాగము—ఆదితాళము*—

హో మగువయిటు - లగడు పలుకులను - మిగిలి పలికెదవె - వహ్వహ్వో!
ఈ మహిని భామ లిటు వ్రతముల-నోములను మాపగను జూతునోహో.
1 చాలురును వృద్ధులునురోగులుభోగులును సుంతయును దొలగక-
చాలగను సల్పెదగు వ్రతమిది - యేలయని చాలునని తెగడుచు.హో.

111 [29] ధర్మాంగదుడు. —*కాఫీరాగము—ఏక తాళము—మిశ్రజాతి*—

జననీ! యీ వగవేల? | సతంబే యీ - జగంబెల్ల? |
కనుమీ దృశ్యమిదెల్ల | వినుమీ - నిల్చుటకల్ల. జననీ.
1 మున్నీజగతి - నెన్నోయగముల్ | చన్నవనుచు - జననీ! విన
నే? | ఎన్నవార - తెల్లనేడు - నున్నారమ్మా? - యూహించుము.నీ.

114 [30] —*కమాచిరాగము—ఏక తాళము—చతురశ్రజాతి*—

మోహి—తాళు తాళు రాజా!
రుక్మా—తాళజాలనే.
మోహి—తాళు తాళు రాజా! యిది తగవా?
రుక్మా—తాళనేటికె యింకనో మగువా?
మోహి—బిగువా? క్షణమైన నిల్వలేవా?
రుక్మా—నగవా - రడిగాదె యో మగువా?
మోహి—బాలునిటు చంపకు.
రుక్మా—వ్రతము విడు మనకు.
మోహి—నెపాన్!
రుక్మా—పో.

120 [31] ధర్మాంగదుడు. —*సురటరాగము—ఏక తాళము—చతురశ్రజాతి*—

ఏల పల్కెద వీలీల? జననీ! నీ. వేల.
చాలుచాలు నిక విన - శాల నిట్టి పల్కులు, నీ. వేల.
1 సామి నేమొచి - సకలముఁజెఱచి, మా | నీమమునివృత్తి వెల్ల -
నీటఁ గల్పు మనెదె? నీ. వేల.
2 యుక్తులు తెల్పి, దు - రుక్తులుపల్కి, మా | భక్తి ముక్తి యెల్ల
నేడు - పాదొనర్పమనెదె? నీ. వేల.

132 [32] అందఱు.

—*సురటరాగము—ఏక తాళము*—

మంగళము భూవరా - రుక్మాంగద మకుటధరా! అంగజజనకుని
 కృపఁగొని యాచరి - ద్రార్మ్యమైన కీర్తిగొనుమి జయజయ, మంగళము
 1 ధరకు ముదముఁ గూర్చి, విబు - ధౌళి నాదరించి, స - త్పుగు
 ఘలఁ బోషించి, ముని - ముఖ్యులఁ బూజించి, మించి - సరసు
 లెల్లరును సత్ప్రభుఁ డితఁడని - సకలగతుల నిన్ను మెచ్చునట్లుగ -
 నరసి ప్రజలనేలుమయ్య శ్రీ ధ - గ్మాంగ దా వ నీ శ నీ కు
 జయజయ, మంగళము.

[33] —*హనుమతోడిరాగము—రూపక తాళము—చతురశ్రజాతి*—

దీనపోషకా! భక్తా - ధీనరక్షకా! దానగుణ ని - ధానమోక్ష
 సం - ధాన గావరా.

మానక నీ స్మరణమె యుప - మానరహిత మనుచుఁదెలిసి - మాన
 సముననిల్పితి నిరక - మాన మాననీయచరిత. దీన.

దశవద - నవిదళ - ననిపుణ. దీన.

పరాక? మను - పరాద యుక్. దీన.

కా - మితఫలద - శుభద. దీన.

1 రారారణ - శూరాశ్చరి - సారాసుని - చారావర.

2 ఆ పదల - బా పఁగల - ప్రాపనుచు - నీ పదము | దాపు -
 జేర | సా - పచయము - లాడుపజే? దీన.

3 రాపేల? గోపాల - నీపాలఁబడి తి ర | కోపమేల? - గోపీలో
 ల | కాపాడర కరుణాకర - తాపసార్చితాంభోయుగళ. దీన.

4 దాసహృన్ని - వాసనన్నీ - దోషపుంజములనిడవ | మోసఁగాం
 ద్ర వలలఁ దగిలి | యాసలఁబడి - వేసరివడి - నీ సముఖము - దా
 సీతినిర. దీన.

5 పంథ మేల చేసెదు? భగ - వంథదాసపోషా | యావంథమైనఁ
 గరుణలేవే? - సుంథతా శితావనచణ. దీన.

రికి. స్వరజతి—మలయమానుత రాగము—తివుటత

సా, రీ, గా, పా, - దనిద
కో, రీ, యు, న్నా, - రవిట
సా, రీగ - రీ, గాప. - గా పద
రా, వేల - భూ, పాల - యోపర
o గా, - - పగగల - లిగల స - సరి
గా, - - నరసిక - నినుగని - సరి
గా, - - రీ, పానిద పగల
గా, - - టం, బైసనుమశరు
గా, - పదపగల - గా, - నిదపగ లి
గా, - నకవగళ - గా, - విధివశము
గా, - పగలగా, - ప ద పగా, - ని
గా. - దనకగా, - పుమటుగా, - క
1 పా, - - దని - సనిదప - గల సరి
పా, - - దము - లబడితి - రమలయ
పా, - - దనిదపా, - నిద నిపా, - ద
పా, - - డెదరపా, - టలనుపా, - ప

చతుర్వశజాతి.

సనిద ప - గరిసని,
సదయుడ - పనినినె.
దధప - ని దపగలి. నా.
తినిర - విడువకుర. కో.
ద నిద ప - గల సరి
సుడనపు - దనుచును
సనిదప - దని సరి
నిదగిలి - సమయము
గా, - రి సనిసరి
గా, - దొరకితివి
, - పగా, - పగ లి. నా.
, - పగా, - దనరె. కో.
గలి - లిగల - సరిగ
మున - కదలి - బెదలి
రీ, - గారి - సని
ప్రా, - - వేశ - నిను

దనిసరి - పక్షరి
ముదమున - మదపతి
దనిదప - గరిసని. సా.
పునబడి - నిసెమది. కో.
, - గరిసా - నిస
, - మృగనువె - న్నెల
పనిదప - గారి గ
మృదగమి - జమ్మని
రి - గాప - గారిస
య - మేర - గాదుర
, గధ పగరిసని. సా.
, తయుమదిదెలిసి. కో.

*—

, గామా పదని. సా.
, లంబే మియుటు. సా.
, సరిగమ పదని. సా.
, రవమున మనుప. సా.

గరి - సరిసనిదప
దర - యిదెసమయము
వానిదాప - గప
యాపరాని - వల
గా, - పగప - రి
స, - మృలను - జి
గాపా, - గా
సేయ, - తు
సా స - రిస - గా
డాయ - వేలు - కే
గా, - పగప రి
వం, - తునిగనెం

34. — *స్వరజతి—చక్రవాకరాగము—అదితాళ:

రి, సా, రి
దే, మీ, జా
గా, రి, గా
గా, వే, గా

దా, - నిదని - పనిద - పదప - గప - గ - రి
బా, యనుర - సదయ - హృదయ - గదియ - గ
గా పదాప - నీద - సారిసనిదప
ప్రాపువేడ - వీడ - కూడడుగదర
3 స్తో, - సరిసనిదా, - దనిదధ ప
క, - మృవియతుడు ర, - మృగనుపదు
కిగా, - గపగరిగ - సరిగరి
గాయ, - శుకపికములు - బలురొడ
పా, దా, - దానిసరిసని - దని
మ్రో, య, - కోరికలాసగుదు - వని
కి, - సనిసదా, - నిదని - పగపధ
సం, - తతమసం, - తసము - ననుధగ

సా, నీ, డా, - నిదధప - పమగ
సా, మీ, నా, - మనవిని - వినప
సా, రిసని - దనిసనిద - దనిదపమ
సా, మియని - యనుదినము - నిసెగొలుప

దా:- దని దధప - మా, పధప పమ
 దా:- నవహరణ - మా, నితసుగుణ
 పా:- దని దపమా, - ప ద
 పా:- పహరణమా, - మొ
 గరిసా - స రిసనిదా - ద నిసరిగా
 నికసా - మజవరదా - యనిసరిగా
 3 సా రిగరిస - ని రిసాని - ద నిపదని
 కాపితవర - దుడవేతె - యనిమదిని
 గా, రిరిస - ని రిసాని - దని స : గ
 గా, ధలను - దెగటార్చి - ననునుపు
 మాప ద - నిని దధప మ - పమగ మడద
 మాయని - యనుదినమును - తనమృనుపద
 1 దని సరిగా, - రిస ని సరి,
 , మొటిడిగా, - విస వెహాచి,

గా, మపమమగ
 గా, ప గదెశ బ
 పమగా, - మప
 వి నిగా, - ప గ
 నిసరిగమా - గమ
 దలచితిమా - మక
 సా, ని ద ప - మప
 నా, మిక్కప - ని డి
 మా, - ప దనిద ప
 మా, - మడివిలుపు
 నీ - దనిసా - ని స
 నీ - రజసే - సయె
 స ని ద నిసా ని ద
 యిలుమునసామహ

రీ:- గమపదని. సా.
 రీ:- ప్రణతపద. సా.
 మగరీ, - గమ
 నెవరీ, - భువి
 పా - మగమప దని. సా.
 ప్రా- ర్థనగౌనెదని. సా.
 ద నిదప - మ ధ ప మ
 కడువడి - యఘుచయ
 మా, - ప సనిద ప
 మా, - కృపసలుపు
 రీ - సరి ససాని
 శ్రీ - కరమటంచు
 పమ - గమపా దని. సా.
 నగ - భగవంతుడ. నా.

ప్రొ. గ. మొటిడి

35 తానవరము—ముఖారితాగము—అదితాశము.

ప్ర. శ్రీవిజయవాడపురాధీశా! (అను.) భగవంతదాసపోష! చ. పాపవివాశా! పరమేశ.

ప. ససానిదప - సని దప - మపమగరిస	రీ - " - రిమ	పనిద - పదమపద
శ్రీఈళివిళ - జలచుల - పలలలలల	డ - " - " - అల	లలల - అలలలల
నిదాప - మపధస - నిదాప - మగరిస	ధసా - దసరిగరి	మగరి - సరిమపద
పుడొడ - ఊడొడ - రలల - అలలల	ధిఈ - ఇళిళిళి	శలల - అలలలల
ల. పా - మపధ - మపధప - మపమగరిస	దా - సరిస - ధస	సరి రిమ - మప పద
భ - అలల - గలల - ప ౦ ౦ ౦ ౦	త - అలల - దల	అలలల - అల అస
పా - ధస రిగరి - మ - రి - పమగరిస	రి రీ సనిద - సని	దప - మగ రిమపద.
పో - ఒబిబిబి - ప - అలలల	శ్రీఈళిళిళ - నల	అల - గల రెపె ఎళ.
సానిదా - సనిదా మపధ - మపమ	ధా, పా - మని	దప - మప మగ రి స
శ్రీరమా - హితమా నితమ - హితమ	ధా, మా - నను	గృప - గని మనువుమ
మా, గరిస - పా, రిగరి - రిమపధ	పా, పాధ - మా	, పాధ - పనిద స
మా, నువుమ - బా, మలను - శ్రీరజన	సం, తాన - నీ	, ధ్యాన - పటిమను
నీ, దాప - గా, రిస - నీ, ద	, ప - గా, రిస	రిమపా - ధ సరి
సం, ధింను - గా, రిశ - మా, ని	, శ - వా, ధీశ	శ్రీవితా - దులత

ఇది తానవరము—ముఖారిరాXము—అదితాశము.

నీ, దానవము, దానముXరి - స	మహాశివా, మ	ధా, - పసా, - ని
మహాశివము, పాతి వినుత - హ	రాదోరా, - ప	రా, - త్వరా, - ప
కృష్ణశివ - శారి సనిద - పదసరి	మహాశివ, గారి సా - ని	దమా - Xరిస - నిమ, సా.
మహాశివ - కటక - తాద్య - విజయ - కలుషమా	సా, - యుదురా - జ	ధరా - సXర - తర. సా.
కృష్ణశివసరి గారిX - సోరి ధరి	సా, - సద	మా - పదసా - రిX
కృష్ణశివ - కరకుశలకర - పురహర	సా, - మిర	మా - పతిసా - యక
కృష్ణశివ, - రిXసా - రిX	సా, నీద - మా	, పాద - మపద స
శ్రీ, త్ర్యక్షప్ర, - త్రిక్షణి - త్రిత	ద, త్రిక్షణ - X	, ద్రక్ష - ఫణిక్షత
మహాశివ, రి - పాశు - Xరిస ని	నిదా - ధసాపమ	, - మగా - Xరిసా
మహాశివ, రి - పాశు - భవధయ	హరా - హరావిర	, - నరా - Xదరా
మహాశివ, రి - పాశు - భవధయ	సా, - సా, సా	, - సరిసా - నిమ, సా.
మహాశివ, రి - పాశు - భవధయ	దా, - సా, సాం	, - బసదా - వి. స. సా.

శ్లో ౧౧౧ మామలః ఆదితాశ్శముః

సా, నీ, దద - సనిదమద - దనిస	సాని దధమ - గమ	ధ - గ గమ - గమదని.
సా, మీ, గల - అనస ౧౦ - తతము	నామిమిద - తెవి	ద - ప్రేమ - పలద.
దా, దాద - దనిసా - నిదప - గపదని	ద నిద - పదప - గప	గ రిని - ౧ గపద.
నీ, మీ, ది - పలల - టలను - జలలగ	హలల - మలయ - మల	గుతమన - పలదెద.
సరిసదా, దధ - పమపా, మ - పధ	సా, - సరిస - సగ	రిసదా, - పపద
సలమి, వధ - ఇ ఇతు, ౧ - నల	సా, - ప్రేమ - రి	ఇఇతు, - జ గతి
మమగ పధస - సరిగ - రిస ని దపద	గీ, స నిధ - పా	ని - దధప - మగపధ.
క లి అమలతి - శలత్ర - వలగముడిపిను	భాం, భోబి, రే	ల్ప - వలర - లె వరిక.
పాపపప - పదనీ - దాప - పమగ	గారి - సరిగారి - రి గమా	గ - గరిగ - రిని
నేరనటులు - నిఇతు - హా - కుడకాన్మ	నేవి - ఇ ఇతు - ట	బి - కిఇఇ - భుని.
గీ మపాధ - సానిధాప - పధ స రి	గారి - సనిధపా - దా	ప - పామగరినిగపా,
హాని పీ - వేడబాధ - ననురము	భారి - నలలలల - ౦	శ - స క్కెమిమిలతా,
సారిగాప పాపధాప - ధప గా	గపగ - పధప - సా	గ పాద - సానస
పాపశత్రు బుద్ధి దాన - సాభా	పలల - పలల - నే	మ - మిలు - కోబి
పాపసారిగా రిని - ధ ససా	రిసద - సదమ - ధమ	గ - గరిస - గమధ, సాని.
నేరసాభాగి ఇత - శయననా	నేవిర - మెవిర - మెవి	ర - పలమ - కలలన, సామి

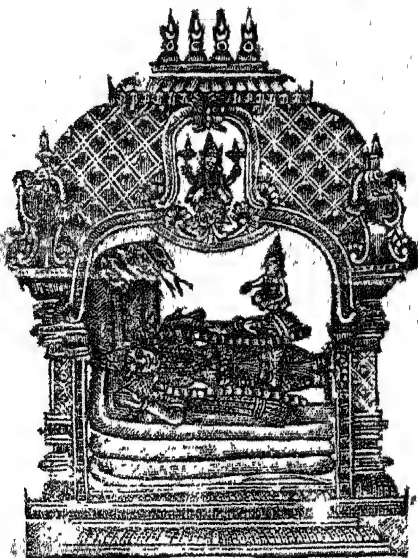
Dr. J. K. Murthy

సాపకపత - ముపమ - గగమ - రిగమ	పథపసా, - పవ	మ - గగమ - రిగమప
సాదరమతి - బ్రాహ్మ - పతయ - తోషిత	శంకరా, - భర.	ణ - పుణ - శ్రీగణ
దాస - నీస - దాని - దాప - రిగమప	ధా, పా, - రిగ	మపనుప - గా, మనిస
తాద - యాని, ధేర - మేళ - లోబతె	శా, నా, - మప	వినివిని - వే, ఎవి
గామసాని - నీన్నిపా - పవనినా	రీ, - - - సా	,, - నిసనిధపమ
సాదుకోర్క - దీర్ఘ వే - తరమధ	న్యాయ, - - - నీ	,, - తలరమణల
రిగమపదని - ససరి - రిసనిపా - పని	సరిస - నిసని - పని	ప - మపమ - గమపని. సానీ.
పల్లదరంబు - నెలయ - మైరయే - పసి	నలలు - నుండి - నిల్చ	నై - వెండి - మండగ. సామీ
గామపప - పిప - సానినిప - నిస	రీ, సనిప - పమ	గ రీ - స గారిస
విమితల - నిన్నె - వేడితిర - తుద	కే, దలరి - జుట్	పెడో - కృపాకర
గామ - దాద - నీద - దాప - దనిసరి	సరిస దాప - పమ	ప - గా మ - రిగరిస
కన్న తల్లిడి - గావ - రార - యికనిల్చ	కలన్న దాయ - గల	మ్య - మొండు - గలలన
రీ ముపాని - మాపనీని - సససా	నీ సరీస - సా	రి - సనిద - మపనిస
భిన్నపాత - మే ఘనాహ - నుతనీ	చెంతజేరి - వే	య - చుందు - నురటిల్చ
పాప - రీ స - రిస - సనిప - మపనిస	రీ, (సని)పా, పని	పాపమ - రి మపని. సానీ.
మైరాము - జూపే - బ్రాహ్మ - కరుణను	శ్రీ, శా, భగ	వత్కవి - పోటపక. సామీ.

గీ. శ్రీశుక్లపదగాంచి యీ కృతి † సిరుల మించి
సకల జనముల మెప్పించి † చవుల నించి
బుధజనాశీస్సుల గడించి † పొబుపుగాంచి
ధరణివెలయుత మా చంద్ర † తారకముగ.

స మా ప్త ము.

Dr. K. V. Rao

గా న సా ర ము . రు 1-0-0.

ఈ గ్రంథము నిష్కళంక మగు సంగీతవిద్యా జ్ఞానము ను గలిగించును. గురుబోధ అక్కఱలేకయే ఎల్లరకుఁ దెలియును.

గ్రంథకర్త:--శేతపూడి భగవంతురావు, చె జ వా డ.

————(0)————

పం డి తా భి ప్రా య ము లు .

1. శ్రీమాన్ తచ్చూరి శింగరాచార్యులుగారు, చెన్నపట్టణము.

ఈ గ్రంథము ఎల్లరయొద్ద నుండదగినది. మిక్కిలి ఉపకారి.

2. మ. రా. గరకిపర్తి కోటయ్యదేవరగారు, మచిలీపట్టణము.

ఇది ప్రతి సంగీతవిద్యార్థియు బాఠమువలె జదువదగియున్నది.

విద్యార్థికుల విషయమై నేను వచింప నక్కరయుండదు.

3. బ్రహ్మశ్రీ తిరువత్తురు త్యాగయ్యగారు, మత్తూరిపేట, మదరాసు.

ఇటీవల గొందఱు బుద్ధిశాలులు సంగీతమందు గొన్ని గ్రంథముల బ్రచురించుచువచ్చిరి గాని వానిలో దేనియందును సంగీతశాస్త్రవిషయము లింత బాహుళ్యముగను సుబోధముగను వ్రాయబడ లేదని నా నమ్మకము.

4. Dr. D. S. RAMACHENDRA RAO GARU,
M.A., M.B., Ch.B., (Edinburgh).

By educating the musical tastes of the people, particularly of those who are educated, he [the author] hopes to bring force on the musicians till they be obliged to respond to the public demand. --- I am of hope that the Ganasaram will surely find a wide reading public.

5. మ. రా. రెంటాల వేంకటసుబ్బారావు పంతులుగారు,
హైకోర్టువకీలు, మదరాసు.

Ganasaram is quite a novel work bristling with original ideas. I wish you God-speed in your great undertaking.

6. శ్రీమాన్ పండిత డి. గోపాలాచార్యులుగారు, A. V. S., మదరాసు

ఈ గ్రంథ ప్రకటనముచే సంగీత సాహిత్య విద్యాసంఘము
రెంటిని జేర్చు యత్నించుచున్న తమ మహోద్యమంబునకు దోడ్ప
వెనుదీయువార లుండ రని నా నమ్మకము.

7. మ. రా. పెద్దిభొట్ల ప్రీత్యపంతులుగారు, బి.ఎ., బి.యల్., బెజవాడ.

If public (music) entertainments are to be modelled on the lines suggested by Mr. Bhagavanta Rao, I am sure there will be greater attraction for them and music will have its proper place in *reforming our society*.

S. R. WILLIAMS Esquire, B.A., Bezawada.

He [the author] is engaged in the great work of reviving the Art and Science of Music.

9. మ. రా. నేనువరపు రామదాసుపంతులుగారు, హైకోర్టు వకీలు, మదరాసు

One peculiar feature of the lectures is that they are so thoroughly popular that every layman can understand them in all their detail.

C. S. NARAINA RAO GARU, SHIRASTADAR, Dt. COURT, Masulipatam

I agree with Mr. Bhagavantarao in this view as in all others affirm that it is impossible for a human being not to be touched with music properly sung, as he puts it.

11. మ. రా. ధార్వాడ వేంకటకృష్ణారావు పంతులుగారు,
హైకోర్టు వకీలు, రాజమండ్రి.

I think Mr. Bhagavanta Rao is the first to lodge protest against the defects of the present day Hindu Music.

12. శ్రీమాన్ యం. నరసింహాచార్యులుగారు, బి.ఎ., బి.యల్., నెల్లూరు.

It is impossible for one not to know what music after once hearing Mr. Bhagavanta Rao's lectures. His lectures are printed (in Ganasaram) and every true lover of music ought to possess a copy of the same.

13. మ. రా. పి. సుబ్బయ్యపంతులుగారు, బి.ఎ.,

శ్రీ కృష్ణ గానసమాజకార్యదర్శి, వేంకటగిరి.

The lectures of Mr. B. Bhagavanta Rao are very instructive and full of popular and interesting illustrations. He received from the Raja of Venkatagiri and his relatives Rs. 200. as presents for his all-round intelligence and versatility.

14. మ. రా. బి. వేంకటపతిరాజుగారు, హైకోర్టువకీలు, విశాఖపట్టణము.

Mr. Bhagavanta Rao may be said to be the poineer of music reform in our parts. All those who have *country's interest* at heart will encourage this gentleman.

15. మ. రా. వి. రామలింగస్వామిగారు, బి.ఎ.,
మహారాజాస్ హైస్కూల్ హైడ్ మాస్టర్, బొబ్బిలి.

The necessity of reform in music and of change in the attitude of the generality of our countrymen towards music was excellently brought home to the hearts of all (by Mr. Bhagavanta Rao.)

16. బొబ్బిలిసంస్థానాస్థాన సంగీతవిద్వాంసులగు బ్రహ్మశ్రీ వాసా సాంబయ్య
శారు, వాసా కృష్ణమూర్తిగారు, వాసా వేంకటరామయ్యగారు.

శ్రీభగవంతుర్రావుగారు చెప్పెడి గాయకసంఘసంస్కరణములు మిక్కిలి
యోధార్థములును అందఱును ఒప్పుకొనదగినవియు నయి యున్నవి.

—0—

పత్రికాభిప్రాయములు.

1. శ శి లే ఖ, 19 - 3 - 1909.

సంగీత విషయములనే బొత్తిగ నెఱుగని సాహిత్యవిద్వాధికులకు గురుసాహా
య్య పేక్షలేకయే సులభగ్రాహ్యమగునట్లు లిది (గానసారము) బోధనక్రమంబున
సారంభవిషయములనుండియు వ్రాయబడినది. ఇందు శ్రుతిలక్షణము, రాగప్రస్తారము,
శ ప్రకరణము, పల్లవిపాట, పరిక్షావిధానము, పదితవధానములు, సంగీతకవిత్యము
మొదలగు విషయంబులు సుబోధంబుగ దెలుపబడినవి. చదివినకొలది ని రుచి పుట్టును.

2. రవిపత్రిక, కాకినాడ.

వీరికి సంగీతసాహిత్యములు రెంటియందు ను సమగ్రత యుండుటచేత వీరి యుప
యోగములు సుబోధకములుగనే గాక శ్రావ్యములుగ నూడ నున్నవి.

3. దేశా భి మా ని, 23 - 5 - 10.

ప్రతి యాంధ్రునకును సంగీతవిద్వాజ్ఞానమును గలిగించుటకు ఈ 'గానసారము'.
గ్రంథము నూతనముగ బ్రచురింపబడినది. సంగీతమును మొదలే యెఱుగనివారి
యిల్లర కిది మిక్కిలి మంచి సమయము. ఇందు గానవిద్య పసిషిల్లలకు బోధించినట్లు
సంపాదించినది. దీనియందు వారు గ్రహింపజాలని పంక్తి యొక్కటి యైన నుండదు.

4. హిందూ పత్రిక, Monday July 1909.

Mr. Bhagavanta Rao's mission is to impress on the public at large the importance of music in literature. What Mr. Rao wants to do is to cultivate a taste for music in every home as it is the case in European homes. With this object in view he has written a book Ganasaram. 'The book' cannot be too widely read as it treats of a subject so vitally concerning the aesthetic part of our nature.

5. సత్యదూత.

ఈ గానసారగ్రంథ సాహిత్యసంఘమునకు సులభసాధ్యంబగు సంగీతవిద్యాపరమైనానంబును సాహిత్యపరులెల్లరును సంపాదించుట యనునది వీరు పూనిన గాయకసంఘ సంస్కరణకార్యమునకు ప్రథమసోపానంబును, ప్రధానసాధనంబును గూడ నగుచున్నది. కావున విద్యార్థులు, ఉద్యోగిగ్రంథులు, వ్యాపారులు లోనగు సాహిత్యపరులెల్లరును ఈ గానసారగ్రంథమును జదివి మేలొంది క్రి భగవంతరావుగాయపూనిన గాయకసంఘసంస్కరణకార్యమునకు దోడ్పడుదురుగాక యని మిక్కిలిగా కోరుచున్నాము.

6. అభినవ సరస్వతి, జనవరి, 1912.

వీరు ముందు నాటకరచనయం దాసితేరిన వారగుటచేత నీ గ్రంథమును జదువవలకు విసువు గలిగింపనట్లు ను, రసజనకంబుగ నుండునట్లు ను రచించిరి. ఈ గ్రంథము పున సంగీతసాహిత్యసంఘములు చెండింటికి నుపయోగకరమైనది. కావున గాయకులును, గానమెఱుంగని కేవల సాహిత్యపరులును గూడ దీనిం జదివి మేలుపడయుటయే గాక దేశోపకారములు ను అగుదు రని కోరుచున్నాము.

—0—

మంచి నాటకములు.

1. రుక్మాంగద (డామా) రు 1—0—0.

నీతులకు పెన్నిధి. నవ్వులతో కడుపుబ్బును.

స్త్రీలకు పరమగురువు. భక్తులకు మోడదాయకము.

2. మనుసంభవము (డామా) రు 1—0—

1912 సం॥ బి. యే. తరగతి పరీక్షగ్రంథము.

దీనిని ప్రదర్శనమందు చూచి తీరవలయును.

Apply to the author బేతపూడి భగవంతరావు, బెజవాడ.

